

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

DRŽAVLJANSTVO
V NOVI DOBI

DRŽAVLJANSKA VZGOJA ZA
MULTIKULTURNI IN GLOBALIZIRAN SVET

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski socialni sklad

April 2011

ANALIZA STANJA NA PODROČJU DRŽAVLJANSKE VZGOJE V SLOVENIJI (ANALIZA INSTITUCIONALNEGA OKVIRA TEORETSKIH PODLAG, UČNIH NAČRTOV IN UČBENIKOV NA PODROČJU DRŽAVLJANSKE VZGOJE)

Aleksandra Radović in Tomaž Pušnik

Projekt Državljan(stvo) v novi dobi:

Državljanska vzgoja za multikulturni in globaliziran svet

Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana

<http://www.drzavljanska-vzgoja.org/>

Kazalo

POVZETEK	3
UVOD	6
Namen in cilji analize stanja na področju državljske vzgoje v Sloveniji.....	7
Metodologija poteka analize	8
Prva podfaza analize: Sosledje vsebin	11
Druga podfaza analize: Terminologija in semantika.....	12
Tretja podfaza analize: Aktualnost vsebin.....	12
1 ANALIZA INSTITUCIONALNEGA OKVIRA.....	14
1.1 Pedagoški inštitut	17
1.2 Fakulteta za družbene vede.....	20
1.3 Inštitut za narodnostna vprašanja	23
1.4 Svet Evrope.....	25
2 ANALIZA STROKOVNIH IN ZNANSTVENIH RAZISKAV NA POLJU DRŽAVLJANSKE VZGOJE V SLOVENIJI.....	29
2.1 Analiza mednarodnih in nacionalnih raziskav ter projektov v okviru Pedagoškega inštituta o državljski vzgoji	29
2.1.1 Mednarodna raziskava Civic Education Study (CIVED) (1994-2002).....	30
2.1.2 Mednarodna raziskava The International Civic and Citizenship Study (ICCS) (2006-2010)	35
2.2 Analiza znanstvenih in strokovnih gradiv o državljski vzgoji v okviru Pedagoškega inštituta	40
2.2.1 The School Field.....	40
2.2.2 Šolsko polje.....	71
2.3 Analiza mednarodnih in nacionalnih raziskav ter projektov o državljski vzgoji v okviru Sveta Evrope.....	87
2.4 Analiza mednarodnih in nacionalnih raziskav ter projektov o državljski vzgoji v okviru Fakultete za družbene vede	94
2.5 Analiza mednarodnih in nacionalnih raziskav ter projektov o državljski vzgoji v okviru Inštituta za narodnostna vprašanja	112
2.7 Povzetek raziskovalno-strokovne analize državljske vzgoje v Sloveniji.....	122
3 ANALIZA STANJA DRŽAVLJANSKE VZGOJE V SLOVENIJI.....	129
3.1 Institucije	130
3.1.1 Ministrstvo za šolstvo in šport.....	130
3.1.2 Zavod Republike Slovenije za šolstvo	132
3.1.3 Skupine za razvoj kurikula (znotraj Zavoda Republike Slovenije za šolstvo).....	132
3.1.4 Eurydice ali Informacijsko omrežje o izobraževanju v Evropi	134
3.2 Analiza učnih načrtov.....	138
3.2.1 Medpredmetne povezave in kroskurikularne teme	138
3.2.2 Didaktična priporočila in pristopi aktualnega učnega načrta.....	144
3.3 Analiza učbeniških gradiv.....	149
3.3.1 Analiza besedil	149
3.3.2 Analiza učbenikov za osnovne šole.....	149
3.3.3 Analiza učbenikov za srednje šole	159
3.4 Ugotovitve analize stanja državljske vzgoje v formalno izobraževalnem sistemu	164
4 PRIMERJAVA TEORETSKO-STROKOVNEGA IZHODIŠČA TER VPELJAVE TEMATIK V KURIKULE.....	169
5 UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA.....	173
LITERATURA	179
DODATNA LITERATURA NA TEMO DRŽAVLJANSKE VZGOJE.....	183

POVZETEK

Namen pričujoče študije Analiza stanja državljske vzgoje v Sloveniji je :

- identifikacija različnih akterjev na področju strokovnih in znanstvenih raziskav o državljski vzgoji ter na področju formalnega izobraževanja državljske vzgoje;
- vzpostavitev registra dosedanjih strokovnih in znanstvenih premislekov ter raziskav na področju državljske vzgoje;
- celostna analiza stanja na področju formalne državljske vzgoje;
- vsebinska refleksija dosedanjega stanja in identifikacija prisotnosti tematik na področju formalnega poučevanja državljske vzgoje;
- identifikacija prednosti in pomanjkljivosti obstoječega stanja na področju državljske vzgoje ter
- oblikovanje predlogov za izboljšanje teoretske podlage ter implementacije državljske vzgoje z namenom opolnomočenja državljanov.

Osrednji del analize tvorijo:

- analiza institucionalnega okvira (kjer smo podrobneje preučili vlogo in pomen Pedagoškega inštituta, Fakultete za družbene vede, Inštituta za narodnostna vprašanja ter Sveta Evrope),
- analiza strokovnih in znanstvenih raziskav na polju državljske vzgoje ter
- analiza stanja državljske vzgoje v Sloveniji (namenjena predvsem analizi obstoječih učnih načrtov s področja državljske vzgoje ter analiza učbeniških gradiv, ki se uporabljajo za izvajanje, poučevanje ter sooblikovanje dotičnega predmeta), kjer smo želeli pokazati, kako, zakaj in na kakšen način se (so)odloča, (so)oblikuje, izvaja ter podaja tematike pri predmetu Državljska in domovinska vzgoja ter etika ter kako se znotraj tega okvira sam predmet dotika aktualnih vsebin 21. stoletja ter razumevanja koncepta državljanstva v globalni dobi ter multikulturni družbi.

Prikazali smo na kakšen način je mogoče razumeti vlogo formalnih institucij pri oblikovanju vsebin za državljansko vzgojo ter prepoznali ključne institucije, ki segajo na polje formalnega institucionalnega okvira (predvsem Ministrstvo za šolstvo in šport ter Zavod Republike Slovenije za šolstvo). Prav tako smo z analizo identificirali vsebine, ki so prisotne, določene pomanjkljivosti v razumevanju koncepta državljanstva ter pomanjkljivosti podajanja vsebin in manko vsebin o državljanski vzgoji (zlasti izzive sodobnega sveta, globalizacije ter multikulturalizma). Identificirali smo institucionalni okvir, ki na teoretsko strokovnem polju državljanske vzgoje prepozna sledeče akterje:

- Pedagoški inštitut (znotraj organizacijske sheme inštituta so se z državljansko vzgojo ukvarjali Center za človekove pravice v vzgoji in izobraževanju, Center za uporabno epistemologijo, Center za družboslovne in antropološke raziskave v vzgoji in izobraževanju);
- Fakulteta za družbene vede;
- Inštitut za narodnostna vprašanja;
- Svet Evrope in
- Reviji School Field in Šolsko polje(ki izhaja pod okvirom Pedagoškega inštituta ter Slovenskega društva raziskovalcev šolskega polja).

V tretjem delu analize pa smo za formalno oblikovanje in podajanje vsebin državljanske vzgoje identificirali državni instituciji in sicer Ministrstvo za šolstvo in šport ter Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Na podlagi ugotovitev smo na teoretski podlagi identificirali relevantne tematike sodobne državljanske vzgoje (kot so globalizacija, multikulturalizem, aktivna participacija, izzivi sodobnih družb, ...). Obenem smo v obeh delih prepoznali občutno pomanjkanje aktualnih vsebin, saj se obstoječe vsebine ne dotikajo širšega družbeno političnega okolja ter problematik, s katerimi se soočamo v 21. stoletju. V skladu s tem smo analizirali tudi učbeniška gradiva in njihove vsebine in v tem kontekstu ugotovili da je koncept aktivnega državljanstva v Sloveniji razumljen znotraj okvirov pravne vloge državljanov, ki pravice in dolžnosti posameznikov povezuje

predvsem s pravno državo in njenim aparatom ter s človekovimi pravicami. Preko institucionalnih okvirov ter preko vsebinske analize učbenikov smo ugotovili pomanjkanje politoloških vsebin tozadevnih tematik. Tako je velika večina politoloških vsebin (država, demokracija, nacionalna pripadnost, Evropska unija, ...) predstavljenih na statičen, mestoma rigiden način, ki je zaznamovan predvsem s pravnoformalnim podajanjem vsebin, kar je v samem nasprotju s teoretskimi osnovami odprtosti konceptov ter širšega »pogleda« družboslovnih in politoloških vsebin. Prav tako smo v prvem in drugem delu analize zaznali enotno prisotnost deležnikov, ki se gibljejo na relaciji država- šola- učitelj- učenec -lokalno okolje -družina. Poglavitni problem, ki je bil zaznan preko omenjenih deležnikov je zlasti to, da gre za enostranski proces, ki poteka od »zgoraj navzdol«¹. Zato je moč trditi, da tudi zaradi enostranskega procesa obstaja manko bolj primernih in posodobljenih vsebin. Podobne ugotovitve so bile zaznane tudi pri analizi strokovnih in znanstvenih raziskav in tako mnoge raziskave kažejo na velik razkorak med namerami in cilji državljske vzgoje ter dejansko implementacijo le-te. Prav tako so pomanjkljivo predstavljeni in prisotni koncepti v obveznih izbrnih vsebinah, učnih načrtih in kroskurikularnih povezavah.

V zaključni fazi analize smo na podlagi ugotovitev želeli podati zlasti vsebinske predloge za spreminjanje in posodabljanje vsebinskih tematik državljske vzgoje ter vzpostavitve bolj ustreznega in učinkovitega institucionalnega okvira.

¹ Podobno ugotavljata tudi Močnik in Neubauer (2010), ki sta v analizi »Neformalne oblike državljske vzgoje« prišla do ugotovitev, da bi bilo potrebno »nujno poglobiti trajno sodelovanje med akterji na področju vseh oblik državljske vzgoje (tj. nosilci odločanja, raziskovalci, izvajalci usposabljanj in ciljnimi skupinami).«

UVOD

Pričujoča analiza stanja na področju državlanske vzgoje v Sloveniji se izvaja v okviru projekta *»Državljan(stvo) v novi dobi: državljska vzgoja za multikulturni in globaliziran svet«*. Raziskovalni projekt se izvaja v okviru Univerze v Ljubljani, Fakultete za družbene vede in je financiran s strani Ministrstva za šolstvo in šport ter Evropskega socialnega sklada. Nujnost raziskovalnega projekta je bila prepoznana zaradi velikih sprememb v sodobnih družbah v zadnjih dveh desetletjih, ker so procesi globalizacije, individualizacije, več nivojskega političnega povezovanja, (ne)teritorializiranih družbenih omrežij, vedno večje mobilnosti prebivalstva itd., sodobne družbe in politične skupnosti postavili pred zahteven izziv, ki hkrati pomeni ponoven premislek koncepta državljanstva za potrebe 21. stoletja in približevanje sodobnih procesov državljanom za kakovostno življenje v multikulturnem in globaliziranem svetu. Če bodo želele družbe opolnomočiti in usposobiti državljane za življenje v novi dobi, bo za to potrebno na novo premisliti vsebine in načine posredovanja teh znanj v okviru izobraževalnih procesov, vse z namenom spodbujanja odprtosti, demokratičnosti, solidarnosti, tolerance v sodobnih družbah.

Cilj projekta *»Državljan(stvo) v novi dobi: državljska vzgoja za multikulturni in globaliziran svet«*, je priprava strokovnih podlag za razvoj novih pristopov k državljski vzgoji v globaliziranem, multikulturnem svetu. Cilj je na osnovi poglobljenih znanstvenih in strokovnih analiz obstoječih modelov in konceptov razviti nove institucionalne rešitve, strategije ter možne vsebine. Ti bodo naročniku (Ministrstvu za šolstvo in šport) ponujeni kot možna podlaga za pripravo politik izobraževanja kompetentnih in opolnomočenih državljanov, ki bodo razumeli lasten položaj v sodobnem svetu ter svojo vlogo na osi lokalno-nacionalno-globalno. V projektu razvite podlage in koncepti bodo lahko temelj za nadgradnjo izobraževalnega procesa, ki bo pripravil posameznika na izzive in priložnosti globaliziranega sveta 21. stoletja, ter oblikoval šolsko prakso, ki bo temeljila na čim širši udeleženi tistih, ki soustvarjajo pedagoški proces.

Raziskovalni projekt je razdeljen v tri faze. Prva faza se osredotoča na teoretsko dimenzijo državljanstva, kar vključuje: študije in refleksije najnovejših teorij državljanstva, državljske vzgoje, specifičnih pedagoških pristopov k državljski vzgoji in globalnih družbeno-politično-ekonomskih sprememb. Druga faza je namenjena obstoječemu stanju na področju državljske vzgoje v Sloveniji in državah EU. Tretja faza pa je namenjena oblikovanju rešitev: razvoju konkretnih modelov, konceptov in strategij na institucionalnem, vsebinskem in didaktičnem področju.

Namen in cilji analize stanja na področju državljske vzgoje v Sloveniji

Analiza stanja državljske vzgoje v Sloveniji je ena od osrednjih analiz druge faze projekta. Namen raziskave je:

- Identificirati akterje – javne institucije, ki se v okviru formalnega izobraževanja ukvarjajo z državljsko vzgojo.
- Ustvariti register dosedanjih strokovnih in znanstvenih premislekov in raziskav na področju državljske vzgoje, kar omogoča boljšo preglednost oz. bolj sistematičen pregled dosedanjega stanja.
- Podati celostno analizo stanja na področju teoretičnih in strokovnih refleksij državljske vzgoje.
- Vsebinsko analizirati dosedanje stanje državljske vzgoje in identificirati prisotnost tematik na področju formalnega poučevanja državljske vzgoje ter le-te primerjati z mednarodnimi trendi, priporočili, ugotovitvami ter globalnimi tematikami na področju državljske vzgoje.
- Ugotoviti vsebinske prednosti in pomanjkljivosti obstoječega stanja na področju formalnega izobraževanja državljske vzgoje.
- Ponuditi priporočila za vsebinsko in institucionalno nadgradnjo državljske vzgoje v okviru formalnega izobraževalnega sistema.

Izbrana analiza bo služila kot predlog, za morebitno vsebinsko in institucionalno nadgradnjo državljske vzgoje. Le-ta bo pripravila posameznika na izzive in priložnosti globaliziranega sveta 21. stoletja, ter oblikovala šolsko prakso, ki bo temeljila na čim širši udeležnosti tistih, ki soustvarjajo pedagoški proces. Cilj analize stanja na področju državljske vzgoje v Sloveniji je podati celostni pregled stanja vsebin državljske vzgoje in institucionalnega okvira v formalnem izobraževalnem sistemu, saj lahko le na osnovi poglobljenih znanstvenih analiz obstoječih konceptov razvijemo morebitne nove vsebine, strategije in institucionalne rešitve, ki stremijo k izobraževanju kompetentnih in opolnomočenih državljanov.

Metodologija poteka analize

Analiza stanja državljske vzgoje v Sloveniji bo razdeljena v štiri faze:

- ***Analiza institucionalnega okvirja***
- ***Analiza strokovnih in znanstvenih raziskav na polju državljske vzgoje v Sloveniji***
- ***Analiza stanja državljske vzgoje v formalnem izobraževalnem sistemu***
- ***Primerjava teoretsko-strokovnih dognanj ter obstoječih kurikulumov in končna priporočila za nadgradnjo formalne državljske vzgoje***

1. Faza: Analiza institucionalnega okvirja

V prvi fazi bomo analizirali širši institucionalni okvir formalnih oblik državljske vzgoje v Sloveniji ter opredelili ključne institucije in akterje, ki so relevantni za analizo ter interpretacije vsebin državljske vzgoje. Z namenom pridobitve institucionalnega okvirja bomo najprej opravili nabor gradiv v spletnih iskalnikih in bazah podatkov (vzajemni bibliografsko-kataložni bazi podatkov (COBIB)²) ter digitalnih zbirkah strokovnih in znanstvenih člankov, na podlagi ključnih besed: državljanstvo, državljska vzgoja, globalno državljanstvo, aktivna participacija, multikulturalizem in sodobni

² <http://www.cobiss.si/scripts/cobiss?ukaz=getid&lani=si>

didaktični pristopi za državljansko vzgojo. Z analizo osnovnih del in relevantnih spletnih strani bomo pridobili primarni nabor institucij. Na podlagi pregleda spletnih strani pridobljenih institucij, opravljenih analiz, projektov, člankov, ... bomo z navezavo le-teh na druge institucije, pridobili še sekundaren nabor institucij. Tega bomo po potrebi in uvidu o pomanjkljivem prvem in drugem naboru, tekom analize razširili, s ciljem predstaviti čim celovitejši institucionalni okvir na področju formalnega izobraževanja o državljanski vzgoji. Znotraj teh institucij, ki imajo posreden ali neposreden vpliv na določanje in spreminjanje tematik, ter vsebin, ki naj bi jih državljanska vzgoja obravnavala, bomo preučili njihovo organizacijsko shemo in izpostavili področja, ki se ukvarjajo z državljanstvom in državljansko vzgojo.

2. Faza: Analiza strokovnih in znanstvenih raziskav na polju državljanske vzgoje v Sloveniji

V drugi fazi bomo znotraj institucionalnega okvira opredelili in analizirali teoretsko-strokovne vsebine in gradiva (raziskave, opravljeni projekti, strokovna poročila in priporočila, znanstveni in strokovni članki) na področju državljanske vzgoje. Najprej bomo opravili analizo že pridobljenih gradiv, ki smo jih potrebovali za določitev institucionalnega okvira. Bolj podroben nabor gradiv pa bomo pridobili v arhivih ter iskalnikih spletnih strani izbranih institucij, prek katerih bomo uvideli kateri raziskovalci, strokovnjaki, akademiki, ... se ukvarjajo z državljansko vzgojo. Na podlagi identifikacije najpomembnejših akterjev bomo ponovno opravili nabor v bazah podatkov, s čimer bomo povečali nabor gradiv. Do gradiv bomo tekom analize prišli tudi z navezovanjem avtorjev na določena pomembna dela drugih avtorjev na področju državljanske vzgoje v Sloveniji in le-te vključili v našo analizo.

Po naboru gradiv bomo v analizi strokovnih in znanstvenih raziskav in člankov najprej izpostavili raziskave o državljanski vzgoji v katerih je bila zajeta Slovenija, kasneje pa še teoretska gradiva o državljanski vzgoji. Pri analizi mednarodnih raziskav in raziskovalnih projektov za Slovenijo se bomo osredotočili na tematike, ki jih zajema analiza. Tako bomo analiziral samo vsebino raziskav, namene, priporočila in načine kako razumejo in

koncipirajo državljanstvo in državljsko vzgojo, ter podali prednosti in slabosti raziskav. V strokovno-teoretskih tekstih (člankih, publikacijah, ...) bomo prikazali spreminjajoče vsebine in mednarodne trende znotraj državljske vzgoje v določenem časovnem obdobju. Z reflektiranjem vsebin pa bomo prepoznali morebiten manko določenih tematik ter izpostavili nujnost soočenja s sodobnimi družbenimi realnostmi, ki bi jih državljska vzgoja morala zajemati.

3. Faza: Analiza stanja državljske vzgoje v formalnem izobraževalnem sistemu

Prvi korak tretje faze analize je identifikacija institucionalnega okvira državljske vzgoje v okviru formalnega izobraževalnega sistema. Prepoznane bodo institucije, ki so formalno odgovorne za pripravo vsebin za učne načrte in pripravo učnih gradiv (zlasti učbeniških). Te institucije soodločajo, sooblikujejo, sprejemajo in implementirajo vsebine državljske vzgoje. V drugi podfazi tretje faze se bo analiziralo na katerih stopnjah se poučuje predmet ter v kakšni obliki (samostojni predmet, v okviru obveznih izbirnih vsebin, v okviru drugih družboslovnih predmetov, medpredmetne povezave in kroskurikularna načela in kakšne vsebine se poučujejo ter kako se poučujejo. Ker je slovenski izobraževalni sistem formalno razdeljen na osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje bo analiza vsebin državljske vzgoje zato razdeljena na dva sklopa:

- državljska vzgoja v okviru osnovnošolskega izobraževanja
- državljska vzgoja v okviru srednješolskega izobraževanja.

V okviru obeh sklopov se bo analiza formalne državljske vzgoje osredotočila na:

- analizo obstoječih kurikulumov oz. smernice v le-teh (ki so bile identificirane na podlagi postopnega nabora študijskih gradiv), v katerih smo prepoznali ključne družbenopolitične akterje (sošolec, razred, učitelj, šola, širša otrokova in mladostnikova okolica, družina), ciljne skupine in bistvene izobraževalnorazlagalne elemente (dom,

šola, država, državni simboli), ki oblikujejo pomen državljske in domovinske vzgoje v Sloveniji)³

- način podajanja vsebine
- katere tematike so še posebej izpostavljene (tu bo analiza razdeljena na tri dele – sosledje vsebin – terminologija in semantika – aktualnost vsebin) ter manko določenih tematik, ki smo ga zaznali v prvi in drugi fazi naše analize.

Prva podfaza analize: Sosledje vsebin

Pri sosledju vsebin se bomo osredotočili na način, kako si besedila o državljski vzgoji sledijo po določenih dejavnikih (bodisi je to dejavnik zgodovine, dejavnik nacionalnega interesa, linearnočasovni dejavnik, ekonomski dejavnik, itd). Preko analize sosledja vsebin bomo ugotovili, kako si vsebine sledijo, bodisi po enakem, časovnem zaporedju ali zgodovinskem intervalu, ki najprej zavzame ožje družbeno okolje učenca in ga postopoma prenese (če to snov učitelj/-ica pri izvajanju predmeta sploh zaobjame) na širše okolje. V slednji podfazi bomo skušali ugotoviti ali so obrobne teme (marginalne tematike, ranljive družbene skupine, okoljske tematike, aktualizacija svetovnih problemov ter sodobni izzivi človeštva, EU tematike) praviloma postavljene na začetek, sredino ali konec učbeniških gradiv. Ugotovili bomo, katere vsebine imajo prednost in katere ne, zakaj je poudarek na določenih vsebinah problematičen in zakaj imajo določene (nacionalne) tematike prednost. Vse omenjene tematike naj bi sledile učenčevemu širšemu dojemanju koncepta državljske vzgoje, ki naj bi zajemal tudi interdisciplinarnost predmeta.⁴

³ Pri naboru gradiv smo se poslužili spletne aplikacije COBISS sistema³ (Kooperativni online biografski sistemi in servisi), preko katerega smo postopoma dostopali do željenih virov. Večino gradiva smo si tako rezervirali preko spleta in si ga nato izposodili v knjižnici Pedagoške fakultete, Univerza v Ljubljani. Izbor gradiva je potekal na osnovi aktualnih učnih načrtov in priporočenih oz. s strani Zavoda za šolstvo Republike Slovenije potrjenih učbenikov za šolsko leto 2010/2011. Gradivo oz. učbeniki, ki smo jih podrobneje analizirali zajemajo predvsem 5., 6., 7., 8. in 9. razred osnovnih šol ter učbenike, ki se uporabljajo v srednjih šolah in gimnazijah pri predmetih družboslovje, sociologija, slovenščina in zgodovina.

⁴ Tako je zapisano oz. priporočeno tudi učitelju/ici v aktualnem učnem načrtu za Državljsko in domovinsko vzgojo ter etiko, ki je v izvajanju od šolskega leta 2009/2010.

Druga podfaza analize: Terminologija in semantika

V drugi podfazi analize učbeniških gradiv bomo analizirali semantiko in terminologijo, ki sta prisotni v učbenikih in formalnih gradivih za poučevanje tematik državljanske vzgoje.⁵ Namen druge podfaze je zlasti identifikacija in analiza semantike in terminologije ter njenih problemov (upoštevajoč različne zgodovinske kontekste, tradicije političnih kultur, epistemoloških praks itd.).

Tretja podfaza analize: Aktualnost vsebin

V tretji podfazi bomo analizirali aktualnost prisotnih vsebin. Zanimalo nas bo ali in v kakšni meri so sodobne tematike prisotne v besedilih in kakšno mesto zasedajo. Z izrazom aktualnost vsebin bomo skušali izpostaviti sodobne tematike (saj so se sodobne družbe v zadnjih dvajsetih letih temeljito spremenile), ki segajo tudi na področje državljanske vzgoje.⁶ Z zadnjo podfazo bomo ponudili celosten pregled nad didaktičnimi gradivi glede prisotnosti aktualnih vsebin. V tem kontekstu se navezujemo na predhodnjo analizo trendov na področju državljanske vzgoje, ki velik pomen pripisujejo prisotnosti aktualnih vsebin kot so procesi globalizacije, izzivi multikulturalizma, ter nenazadnje sodobni, svetovni problemi kot so okoljska kriza, revščina, družbena ranljivost, itd.

4. Faza: Primerjava teoretsko-strokovnih dognanj ter obstoječih kurikulumov in končna priporočila za nadgradnjo formalne državljanske vzgoje

Četrta faza bo sistematično predstavljala ugotovitve prvih treh faz. Na podlagi ugotovitev druge in tretje faze bomo identificirali v kolikšni meri se trendi, ki so prisotni v teoretsko-strokovnih izhodiščih odražajo v kurikulumih, ki se navezujejo na državljansko

⁵ Semantika (lahko tudi *pomenoslovje*) je veda v družboslovju, ki se v nasprotju s semiotiko (veda o *znakih, simbolih*) ukvarja z nematerialno, torej pomensko platjo jezikovnega znaka. Njen predmet preučevanja se nanaša zlasti na odnose med besedami, izrazi, znaki in simboli in kaj ti odnosi med slednjimi akterji pravzaprav pomenijo (Jackendoff 1990).

⁶ Procesu globalizacije, individualizacije, večnivojskega političnega povezovanja, (ne)teritorializiranih družbenih omrežij, vedno večje mobilnosti prebivalstva itd., so sodobne družbe in politične skupnosti postavili pred zahteven izziv, ki hkrati pomeni ponoven premislek koncepta državljanstva za potrebe 21. stoletja in približevanje sodobnih procesov državljanom za kakovostno življenje v multikulturnem in globaliziranem svetu

vzgojo. Z analizo tretje faze, implementacije državljske vzgoje v kurikulah, bomo pridobili uvid kako kurikuli sledijo mednarodnim in globalnim trendom, ki jih bomo izpostavili v drugi teoretsko-strokovni fazi. Hkrati pa bomo prepoznali institucionalno-strukturne pomanjkljivosti, zaradi katerih prihaja do morebitnih vsebinskih pomanjkljivosti na področju državljske vzgoje. V okviru primerjave teoretsko-strokovnih izhodišč bomo izpostavili tematske sklope oz. področja, ki bi jih bilo potrebno vsebinsko izboljšati oz. posodobiti.

S kritičnim premislekom, bomo v okvirih ciljev projekta *»Državljan(stvo) v novi dobi: državljska vzgoja za multikulturni in globaliziran svet«*, naročniku (Ministrstvu za šolstvo in šport-MŠŠ) predstavili priporočila, ki bi lahko doprinesla k izboljšavam na področju državljske vzgoje v Sloveniji. Posledično bi s tem doprinesli k opolnomočenju državljanov, ki bi aktivno participirali v sodobnih in globaliziranih družbah. V okviru vsebinskih priporočil bomo zajeli kritične ugotovitve na področju državljske vzgoje in mogoče izboljšave. Na področju institucionalnih priporočil pa se bomo posvetili prestrukturiranju analiziranega institucionalnega okvira z namenom čim boljšega prehajanja vsebin na nenehno spreminjajočem polju državljske vzgoje, s čimer bi omogočili posodabljanje in posledično aktualnost vsebin v vzporedno hitro spreminjajočih se sodobnih družbah globaliziranega sveta.

1 ANALIZA INSTITUCIONALNEGA OKVIRA

Analiza institucionalnega okvira je temeljila na podlagi pregleda sledečih gradiv (opravljenih analiz, raziskav, projektov, člankov, ...):

- IEA: Civic Education Study (CIVED)
- IEA: International Civic and Citizenship Study (ICCS)
- Pedagoški inštitut: Primerjalna raziskava državlanskega izobraževanja in vzgoje v Sloveniji (2001-2002)
- Pedagoški inštitut: Državlanska vzgoja, vrednote ter stališča učencev v Sloveniji (2004)
- Pedagoški inštitut: Mednarodna raziskava državlanskega izobraževanja in vzgoje (2009)
- The school field: Theorizing Citizenship Education I. (Volume X Number 1/2 spring summer 1999)
- The school field: Theorizing Citizenship Education II. (Volume X Number 3/4 autumn winter 1999)
- The school field: Theorizing Citizenship Education III. (Volume XI Number 1/2 Spring summer 2000)
- The school field: Theorizing Citizenship Education IV. (Volume XI Number 3/4 Autumn winter 2000)
- The school field: Citizenship education and political theory: reflections in language (Volume XIII Number 6 2002)
- The school field: Redefining citizenship education: common parallels and challenges (Volume XIII Number 3/4 2002)
- Šolsko polje: Državlanska ali domovinska vzgoja? (Letnik XV številka 1/2 pomlad 2004)
- Šolsko polje: Izzivi multikulturalnosti (Letnik XIX številka 5/6 zima 2008)

- Svet Evrope: Audigier 2000. Osnovni pojmi in ključne kompetence izobraževanja za demokratično državljanstvo
- Svet Evrope: Dürr, Ferreira-Martins, Spajić-Vrkaš. 2005. Strategije za učenje demokratičnega državljanstva
- Svet Evrope: O`Shea 2005. Pojemovni slovar izobraževanja za demokratično državljanstvo
- Fakulteta za družbene vede: CILJNO RAZISKOVALNI PROGRAM »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«: Politološke in zgodovinske vsebine državljanske vzgoje
- Fakulteta za družbene vede: CILJNO RAZISKOVALNI PROGRAM »ZNANJE ZA VARNOST IN MIR 2006 – 2010«: Domovinska in patriotska vzgoja v RS
- Fakulteta za družbene vede: CILJNO RAZISKOVALNI PROGRAM »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«: Državljska in domovinska vzgoja v slovenskem šolstvu
- Inštitut za narodnostna vprašanja: CILJNO RAZISKOVALNI PROGRAM »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«: Državljska in domovinska vzgoja v osnovni in srednji šoli: izbrani zgledi in podlage za strokovno preureditev vsebin
- ...

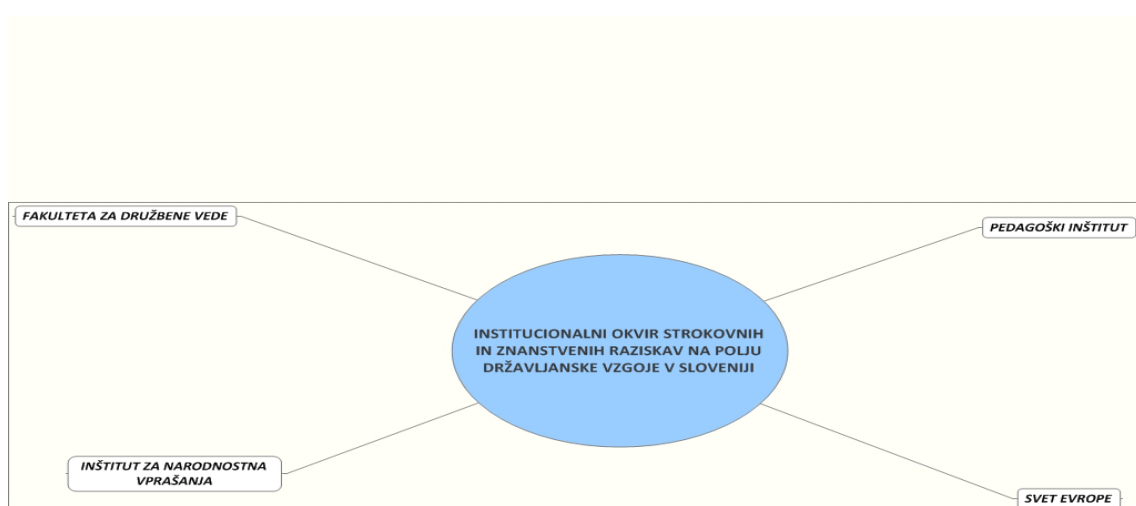
Analizo institucionalnega okvira smo opravili tudi na podlagi pregleda spletnih strani:

- Ministrstva za šolstvo in šport (MŠŠ)
- Zavoda Republike Slovenije za šolstvo (ZRSŠ)
- Pedagoškega inštituta (PEI)
- Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU)
- Fakultete za družbene vede (FDV)
- Inštituta za narodnostna vprašanja (INV)
- ...

Na podlagi pregleda zgornjih raziskav in spletnih strani institucij pa smo nadalje identificirali naslednje institucije, ki so bile prepoznane kot ključne za tretjo fazo analize-analizo strokovnih in znanstvenih raziskav na polju državlanske vzgoje v Sloveniji:

- Pedagoški Inštitut
- Fakulteta za družbene vede
- Inštitut za narodnostna vprašanja
- Svet Evrope

Shema znanstveno-strokovnega okvira:

V vsaki instituciji, ki posredno vplivajo na spreminjanje tematik o državlanski vzgoji, smo preučili organizacijsko shemo in izpostavili področja, ki se ukvarjajo z državljanstvom in državljansko vzgojo. Za vsako analizirano institucijo smo izpostavili njeno organizacijsko shemo, zaradi bolj sistematičnega pregleda in uvida oblikovanja vsebin znotraj posamezne institucije na področju državlanske vzgoje.

Pri analizi posameznih institucij smo izpostavili zgodovino in ustanovitelja institucije ter kakšen je pomen in vloga institucije v okvirih državlanske vzgoje in kako se le-te financirajo. Na podlagi pridobljenih podatkov smo v zaključku te faze izpostavili celotno

institucionalno shemo znanstveno-strokovnih raziskav na področju formalnega izobraževanja za državljansko vzgojo. S tem smo pridobili bolj strukturirano sliko ter vpogled v povezave med institucijami na področju državljanske vzgoje in pomembnost posameznih akterjev na znanstveno-strokovnem področju državljanske vzgoje.

1.1 Pedagoški inštitut⁷

Pedagoški inštitut je, glede na analizirane raziskave, ki smo jih izpostavili na začetku analize institucionalnega okvira, ena od osrednjih institucij na polju strokovnega in znanstvenega preučevanja državljanske vzgoje. Kot multidisciplinarni javni raziskovalni zavod izvaja raziskovalne programe, med katere spada tudi državljanska vzgoja. V okviru svoje dejavnosti na področju vzgoje in izobraževanja opravlja določene strokovno-razvojne naloge, povezane z zbiranjem in analizo podatkov o učinkovitosti izobraževalnega sistema, spremljanjem mednarodne primerljivosti indikatorjev kakovosti izobraževanja in evalvacijske dejavnosti iz področja izobraževalne politike ter drugih s programom določenih strokovno - razvojnih nalog v okviru katerih se izvaja tudi znanstveno-strokovne podlage na polju državljanske vzgoje.

Poslanstvo Pedagoškega inštituta je razvoj edukacijskih znanosti in spodbujanje njihovega interdisciplinarnega povezovanja. Leta 1965 je Pedagoški inštitut ustanovila takratna vlada Republike Slovenije, z letom 1970 pa je ustanoviteljske pravice prevzela Univerza v Ljubljani. Leta 1995 je Pedagoški inštitut s sklepom Vlade Republike Slovenije pridobil **status javnega raziskovalnega zavoda** in tako postal **samostojna raziskovalna ustanova**. Raziskovalno in razvojno delo Pedagoškega inštituta je financirano preko nacionalnega raziskovalnega programa ter razpisov raziskovalnih in razvojnih projektov v Sloveniji in tujini. Pedagoški inštitut opravlja svojo dejavnost v okviru nacionalnega raziskovalnega programa kot javno službo. Poleg tega opravlja tudi dejavnosti za druge naročnike v obsegu in na način, določen s programom razvoja in letnim načrtom.

⁷ Dostopno prek: <http://www.pei.si/>

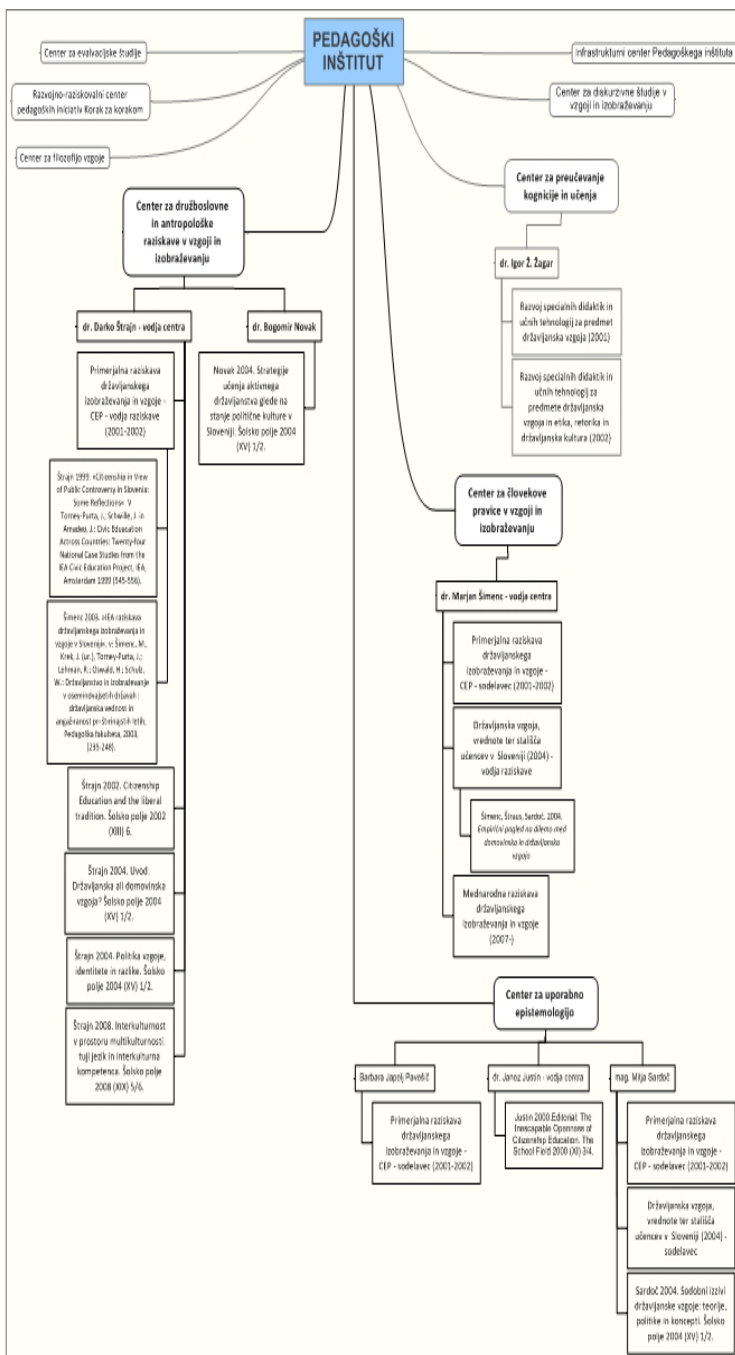
Temeljne dejavnosti Pedagoškega inštituta so:

- povezovanje s sorodnimi domačimi in mednarodnimi ustanovami,
- izpolnjevanje statusnih, kadrovskih in infrastrukturnih pogojev za vključevanje v stalna omrežja mednarodnega edukacijskega raziskovanja (OECD, IEA študije, Svet Evrope itd.),
- usposabljanje in podiplomsko izobraževanje raziskovalcev,
- svetovanje in diseminacija rezultatov raziskovalnega dela,
- usmerjanje raziskovanja na področja, ki so za Slovenijo strateško pomembna,
- organizacija in izvedba seminarjev, strokovnih srečanj in mednarodnih konferenc,
- sodelovanje sodelavcev inštituta v dodiplomskem in podiplomskem pedagoškem delu,
- vključevanje v mednarodno raziskovalno dejavnost.

V organizacijski shemi pedagoškega inštituta obstaja devet raziskovalnih centrov. Na podlagi področji s katerimi se ukvarjajo posamezni raziskovalci smo prepoznali, da se z državljanstvom in državljansko vzgojo ukvarjajo štirje raziskovalni centri:

- Center za človekove pravice v vzgoji in izobraževanju
- Center za uporabno epistemologijo
- Center za družboslovne in antropološke raziskave v vzgoji in izobraževanju
- Center za diskurzivne študije v vzgoji in izobraževanju

Shema Pedagoškega inštituta na polju državljsanske vzgoje:

Organizacijska shema kaže na to, da Pedagoški inštitut nima enega raziskovalnega centra, ki bi se neposredno navezoval na državljanstvo in državljsko vzgojo. Zaznavamo razpršenost polja državljanstva in državljske vzgoje znotraj Pedagoškega

inštituta v štiri raziskovalne centre, pri tem se čemer se postavi vprašanje o smotrnosti razdrobljenosti polja državlanske vzgoje znotraj enega samega akterja-Pedagoškega inštituta.

Zaradi nezmožnosti umestitve posameznega projekta v določen raziskovalni center smo v treh centrih, ki se ukvarjajo z državlansko vzgojo izpostavili tiste raziskovalce, ki so se znotraj centrov ukvarjali z državlansko vzgojo, pri centru za diskurzivne študije v vzgoji in izobraževanju pa nismo pridobili podatkov. Pri vsakemu raziskovalcu smo dodali raziskave in strokovno gradivo, ki smo ga analizirali v nadaljevanju naše analize. **Povezanosti centrov nismo mogli dodobra preučiti, saj je nejasna.** Na podlagi raziskav o državlanski vzgoji opazimo, da je raziskovalna skupina pri posamezni raziskavi o državlanski vzgoji sestavljena iz raziskovalcev z vseh treh raziskovalnih centrov. Tako **ni mogoče določiti smernic s čim se posamezni raziskovalni center znotraj državlanske vzgoje ukvarja, kako in če sploh se centri dopolnjujejo, ali se mogoče v določenih točkah prekrivajo.** V okviru Pedagoškega inštituta tako na podlagi analize ni jasna koherentnost in sodelovanje na področju državlanske vzgoje.

1.2 Fakulteta za družbene vede⁸

Fakulteta za družbene vede, je kot največja interdisciplinarna družboslovna fakulteta v Sloveniji, glede na analizirane raziskave, ena od osrednjih institucij na polju znanstveno strokovnega preučevanja državlanske vzgoje. Fakulteta je bila ustanovljena leta 1961 kot Visoka šola za politične vede, ki se je v nekaj letih razvila v Visoko šolo za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Leta 1970 se je ob vključitvi v Univerzo v Ljubljani preimenovala v Fakulteto za sociologijo, politične vede in novinarstvo (FSPN). Sedanje ime je Fakulteta za družbene vede dobila leta 1991, natanko trideset let po ustanovitvi svoje prve predhodnice.

FDV s pedagoško in raziskovalno dejavnostjo na področju številnih temeljnih in aplikativnih disciplin že več kot štiri desetletja utemeljuje družboslovje na Slovenskem.

⁸ Dostopno prek: http://www.fdv.uni-lj.si/O_fakulteti/splosno_o_fakulteti.asp

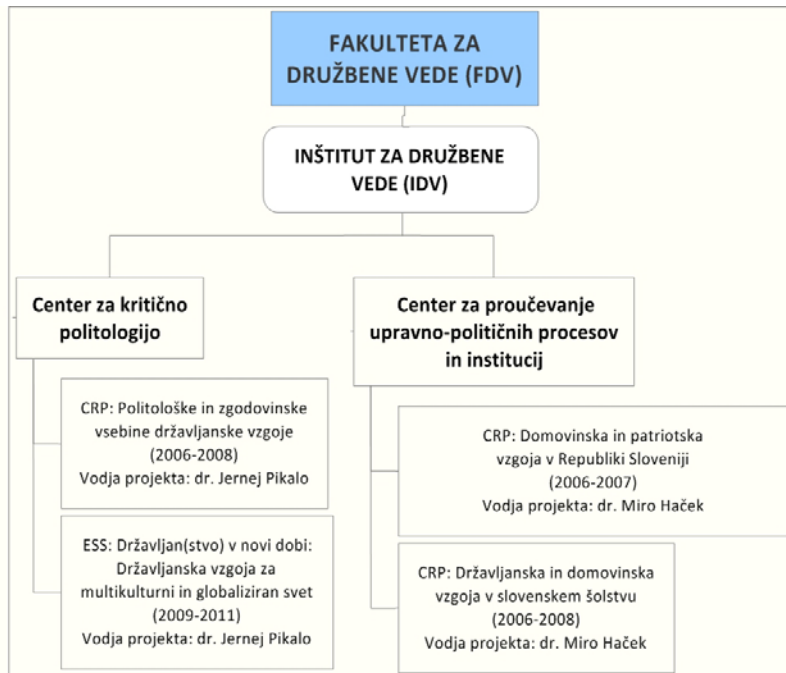
Fakulteta predstavlja preplet družboslovnih znanj, svojo akademsko odličnost pa gradi s svojim izstopajočim teoretičnim in empiričnim raziskovalnim delom, obsežnim publiciranjem znanstvenih in strokovnih prispevkov ter s prenosom rezultatov raziskovalnega dela v izobraževalni proces in v prakso. Vizija in cilj Fakultete za družbene vede je, z intenzivno vpetostjo v evropski izobraževalni in raziskovalni prostor, ter z intenzivnejšim prenosom znanja v prakso, postati prepoznaven in ugleden center družboslovnega izobraževanja in raziskovanja v Srednji Evropi. Fakulteta sodeluje s številnimi tujimi univerzami, inštituti in strokovnimi združenji, ki delujejo na družboslovnem področju.

Znotraj fakultete deluje **Inštitut za družbene vede**, ki je organizacijska enota znanstveno-raziskovalne dejavnosti. Inštitut sodeluje s številnimi tujimi univerzami, inštituti in s strokovnimi združenji, ki delujejo na družboslovnem področju. Sestavlja ga 20 raziskovalnih centrov, ki jih vodijo predstojniki in predstojnice, sam Inštitut za družbene vede pa vodi in zastopa prodekan za raziskovalno področje. V okviru raziskovalnih centrov se izvajajo temeljni aplikativni in razvojni raziskovalni projekti na področju družbenih ved, ki so financirani projektno na mednarodnem in nacionalnem nivoju.

Z državljansko vzgojo se ukvarjata naslednja centra:

- Center za proučevanje upravno-političnih procesov in institucij
- Center za kritično politologijo

Shema Fakultete za družbene vede na polju državljsanske vzgoje :

V okviru Fakultete za družbene vede in njenih raziskovalnih centrih zaznavamo **majhno zanimanje za področje državljsanske vzgoje**, saj le dva od dvajsetih centrov obravnavata to področje. Za osrednjo in največjo družboslovno fakulteto lahko tako rečemo, da **šele zadnja leta vstopa kot relevanten znanstveno-raziskovalni subjekt, na polje državljsanske vzgoje**. Centra se namreč šele zadnja leta (od 2006) ukvarjata z državljsansko vzgojo, pri čemer, je Center za proučevanje upravno-političnih procesov in institucij izvedel dva Ciljna raziskovalna projekta, medtem ko je Center za kritično politologijo izvedel en Ciljno raziskovalni projekt, projekt financiran iz Evropskega socialnega sklada (ESS) pa se še vedno izvaja in bo potekal do 31. avgusta 2011.

1.3 Inštitut za narodnostna vprašanja⁹

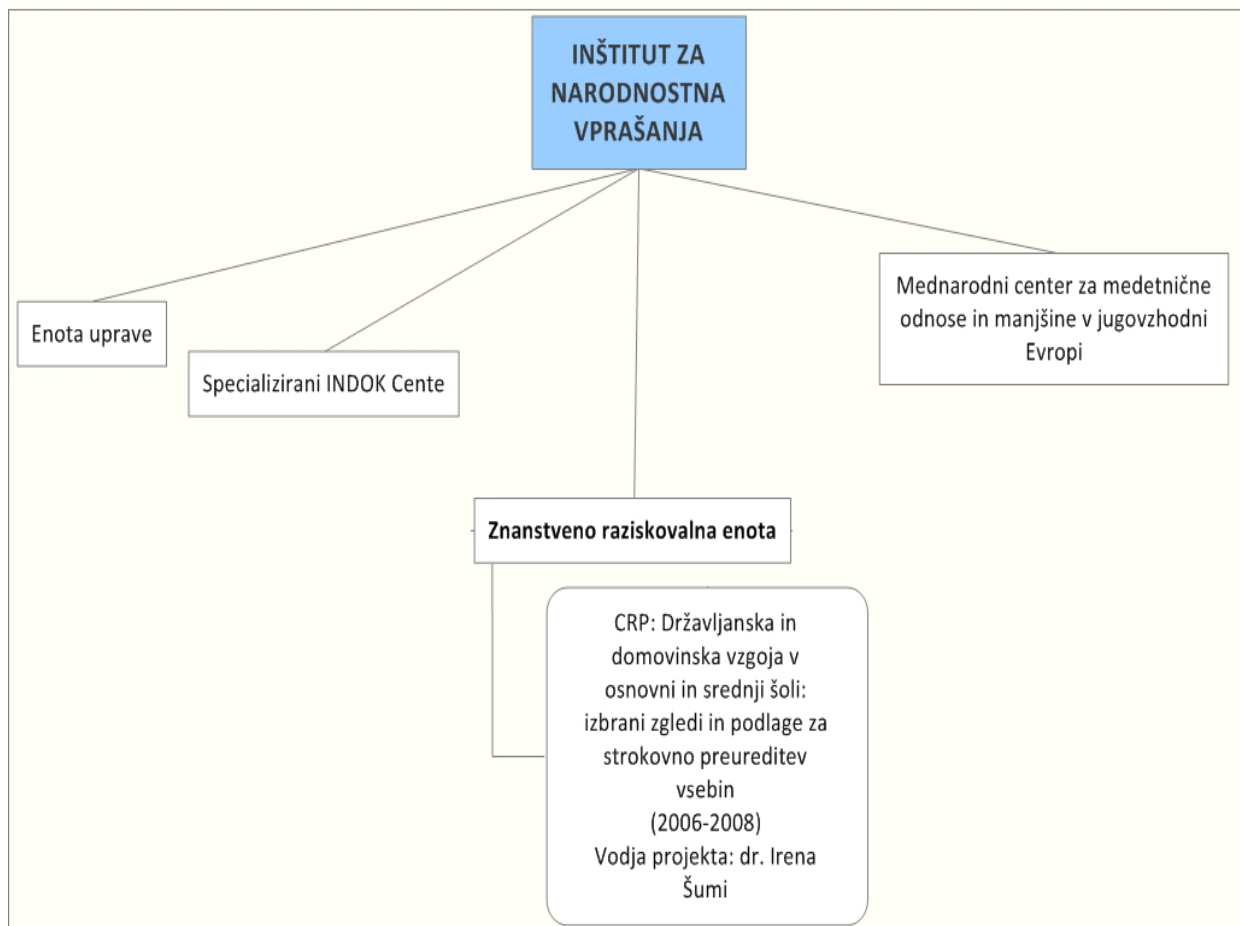
Inštitut za narodnostna vprašanja je, glede na analizirane raziskave s področja državlanske vzgoje, eden izmed pomembnih akterjev na polju strokovnega in znanstvenega preučevanja državlanske vzgoje. Kot javno raziskovalna organizacija na področju etničnih študij, poleg omenjenih, za našo analizo ključnih tematik, interdisciplinarno proučuje še naslednje tematike: slovensko narodno vprašanje, položaj slovenskih narodnih skupnosti v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, položaj Slovencev v državah naslednicah nekdanje Jugoslavije, položaj slovenskih izseljencev, položaj narodnih skupnosti (narodnih manjšin in drugih etničnih skupnosti) v Sloveniji, položaj migrantov v Sloveniji in pojavne oblike etničnega vprašanja (etničnosti, nacionalizma) v Evropi ter v svetu.

Pri opravljanju svoje dejavnosti se INV v skladu s svojim Programom povezuje z raziskovalnimi in visokošolskimi organizacijami, ki delujejo na zaokroženem področju raziskovalnega dela. Poleg pogodbe o sodelovanju s Fakulteto za družbene vede Univerze v Ljubljani, ki je bila sklenjena leta 1998, je v letu 2005 INV okvirne pogodbe o sodelovanju sklenil še z Univerzo na Primorskem in raziskovalnimi institucijami v zamejstvu, Slovenski znanstveni inštitut (SZI) in SIN »Urban Jarnik« v Avstriji ter Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI) in Slovenska narodna in študijska knjižnica v Italiji. INV je naslednik Manjšinskega inštituta, ki je kot ena prvih tovrstnih raziskovalnih institucij v svetu deloval v Ljubljani v letih od 1925 do 1941. Ukvarjal se je s proučevanjem položaja Slovencev v zamejstvu ter s položajem nemške in madžarske manjšine v Sloveniji. Ob okupaciji je bil inštitut »likvidiran, da ne bi padlo njegovo gradivo okupatorju v roke«, vendar je bil že januarja 1944 na osvobojenem ozemlju Slovenije ustanovljen Znanstveni inštitut pri Izvršnem odboru Osvobodilne fronte, ki je kot edina tovrstna ustanova v okupirani Evropi nadaljeval tudi delo Manjšinskega inštituta. Njegov oddelek za vprašanja meja se je do leta 1948 preoblikoval v Inštitut za narodnostna vprašanja. V obdobju med leti 1948 in 1956 je inštitut deloval v okviru Univerze v Ljubljani, od tedaj pa je samostojna znanstvena ustanova. Leta 1992 je **INV**

⁹<http://www.inv.si/domov.aspx?lang=slo>

postal eden prvih javnih raziskovalnih zavodov. Ustanoviteljica Inštituta za narodnostna vprašanja je Republika Slovenija (v njenem imenu Vlada RS), soustanoviteljici pa Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Filozofska fakulteta v Ljubljani. Inštitut za narodnostna vprašanja se financirano preko nacionalnega raziskovalnega programa ter razpisov raziskovalnih in razvojnih projektov v Sloveniji in tujini

Shema Inštituta za narodnostna vprašanja na polju državljske vzgoje:

1.4 Svet Evrope¹⁰

Svet Evrope je, glede na analizirane raziskave s področja državlanske vzgoje, eden izmed pomembnih akterjev na polju strokovnega in znanstvenega preučevanja državlanske vzgoje v Sloveniji. Svet Evrope je meddržavna organizacija s sedežem v Strasbourgu, ki danes šteje 47 držav članic in združuje tako rekoč vso evropsko celino. Članica Sveta Evrope lahko postane vsaka evropska država pod pogojem, da sprejema načelo vladavine prava in jamči človekove pravice in temeljne svoboščine vsakomur, ki je pod njeno oblastjo.

Cilj organizacije, je spodbujanje skupnega demokratičnega in pravnega prostora, ki deluje na osnovi Evropske konvencije o človekovih pravicah in drugih referenčnih besedilih o zaščiti posameznika. Svet Evrope zasleduje vrednote človekovih pravic, demokracije in pravne države, ki so kot temelji tolerantne in civilizirane družbe nujno potrebne za stabilnost, gospodarsko rast in družbeno povezanost celine.

Za krepitev evropske trdnosti, še zlasti po padcu komunističnih režimov, je Svet Evrope dobil nov politični zagon z najvišje ravni na srečanjih voditeljev držav in vlad. Do danes so bila organizirana tri vrhunška zasedanja:

- Dunaj 1993 – voditelji 32 držav članic so se odzvali na izzive tako, da so opredelili načrt dejavnosti za širitev organizacije
- Strasbourg 1997 – sprejetje novega akcijskega načrta s strani 40 držav članic, ki je temeljil na štirih obsežnih temah: demokracija in človekove pravice, socialna usklajenost, varnost državljanov, **izobraževanje za demokracijo in kulturno raznolikost**. Te tematike so bile podlaga za program dela Sveta Evrope v novem tisočletju.
- Varšava 2005 – sprejetje Varšavske deklaracije in akcijskega načrta v katerem so se zavzeli za: spodbujanje skupnih temeljnih vrednot: človekove pravice, pravna država in demokracija, krepitev varnosti evropskih državljanov, izgradnja bolj človeške in vključevalne Evrope, spodbujanje sodelovanja z drugimi mednarodnimi in evropskimi organizacijami in institucijami, ...

¹⁰ Dostopno prek: <http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=quisommesnous&l=sl>

V okviru analize državljanske vzgoje v Sloveniji je najpomembnejša tematika, ki so jo pripoznali na Svetu Evrope leta 1997, **izobraževanje za demokracijo**. Znotraj Sveta Evrope, so tako pri svetu za medkulturno sodelovanje, leta 1997 vzpostavili projekt **Izobraževanje za demokratično državljanstvo** (Education for democratic citizenship – EDC), v okviru programa *Izobraževanje za demokratično državljanstvo in človekove pravice* (Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education –EDC/HRE), z namenom prepoznavanja vrednot in veščin, ki so potrebne za participacijo posameznikov in njihovo delovanje v družbi.

Svet Evrope v okviru aktivnosti na področju Izobraževanja za demokratično državljanstvo in človekove pravice sodeluje z Združenimi narodi, v okviru United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) in United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO) ter z Evropsko Komisijo pri projektu Aktivno državljanstvo za demokracijo (Active Citizenship for Democracy).

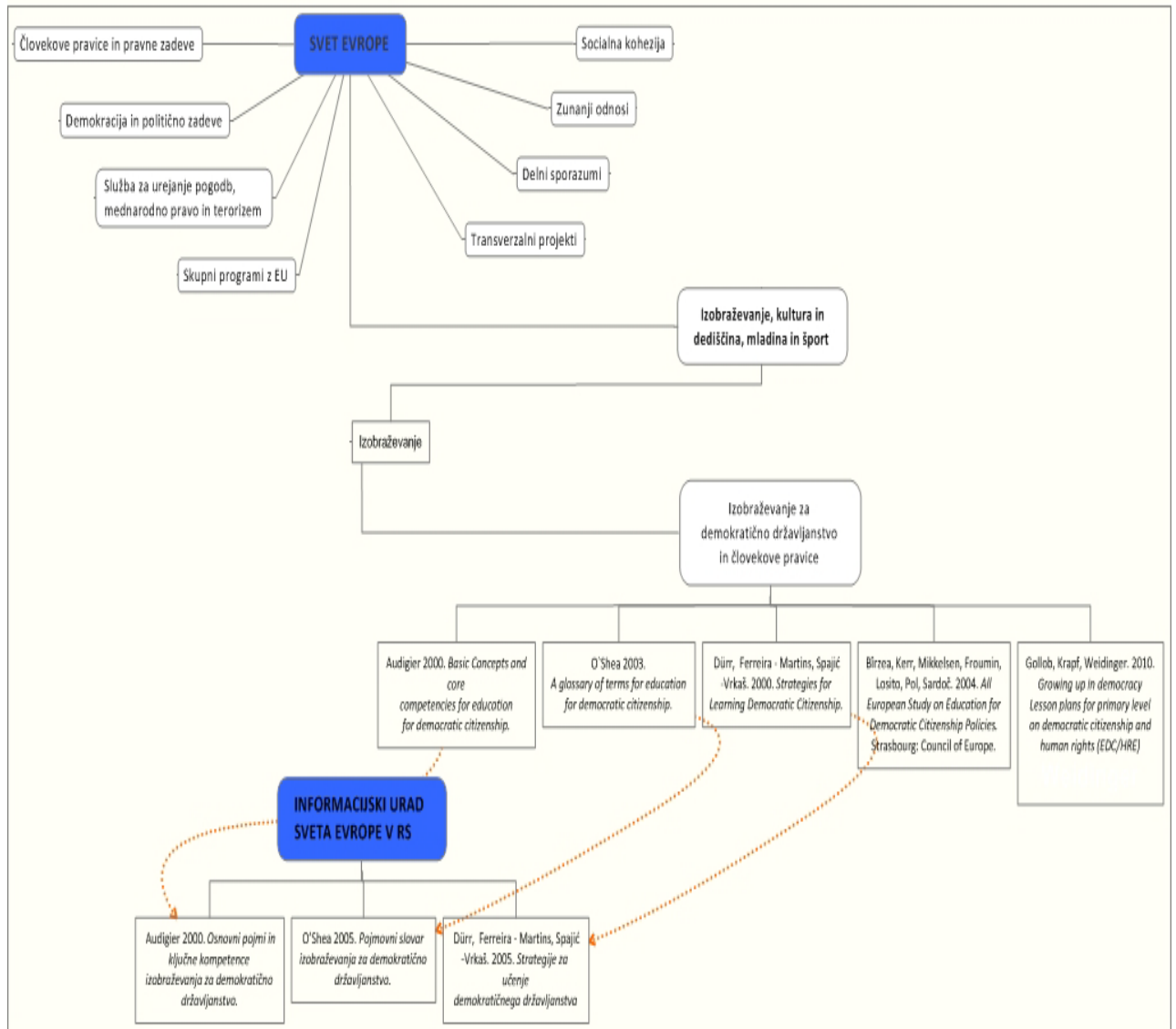
V Slovenijo tematike izpostavljene na Svetu Evrope prihajajo prek **stalnega predstavništva Republike Slovenije pri Svetu Evrope** in najbolj neposredno, prek **Informacijskega urada Sveta Evrope v Republiki Sloveniji**, ki pa so ga 31. decembra 2010 zaprli.

Leta 1997 so v Sloveniji odprli imenovani Informacijsko-dokumentacijski center Sveta Evrope, ki pa se je leta 2007 preimenoval v Informacijski urad Sveta Evrope. Informacijski urad je z dvema stalno zaposlenima in knjižnico predstavljal najpomembnejši vir informacij za implementacijo deklaracij, projektov, publikacij, monografskega gradiva Sveta Evrope, ... v slovenski prostor. V knjižnici Informacijskega urada so hranili publikacije in dokumente Sveta Evrope, večino v angleškem in francoskem jeziku, nekaj publikacij pa so prevedli tudi v slovenščino. Informacijski urad je pred zaprtjem izdajal tudi zbirko Slovenija in Svet Evrope, v kateri so med drugim izšle tudi nekatera gradiva, ki jih bomo v nadaljevanju analizirali, s tem pa so **neposredno posegli na polje državljanske vzgoje v Sloveniji**. S pripoznavanjem pomembnosti vzgoje za demokratično državljanstvo in dostopnostjo nekaterih gradiv o državljanski vzgoji tudi

v slovenščini so prinesli **dodatno gradivo za mlade, učitelje, raziskovalce in tudi učence.**

Zaprtje urada je potekalo v okviru reforme Sveta Evrope, ki je prinesla re-organizacijo zunanje prisotnosti Sveta Evrope, s tem pa so bili zaprti uradi Sveta Evrope v vseh državah članicah EU. Do zaprtja naj bi prišlo predvsem zato, ker je bil glavni namen centrov delo na področju demokracije, te države pa naj bi po njihovem mnenju dosegle takšno stopnjo, da le-ti niso več potrebne. Pri tem zaznavamo, da gre za statično razumevanje demokracije v nasprotju z dinamičnim, fluidnim in nenehno spreminjajočim se procesom, kot razumemo demokracijo sami, pri katerem se moramo o demokratičnosti prostora in akterjev, ki delujejo v njem neprestano spraševati in delovati v smeri demokratizacije. Pri tem na področju državljske vzgoje v Sloveniji **zaznavamo pomanjkanje enega izmed pomembnih akterjev, ki je vzpostavljala prostor državljske vzgoje:** s priporočili, deklaracijami, publikacijami, monografskim gradivom, ... Sedaj v Slovenijo prehajajo gradiva in informacije zgolj prek Stalnega predstavništva RS pri Svetu Evrope, pri čemer pa zaradi širokega spektra tematik niso vse enakovredno in zadostno pokrite. Na polju državljske vzgoje se to kaže s **pomanjkanjem prevodov monografskih publikacij, zloženk, vzpostavljanje novih projektov o državljski vzgoji, ... ki so v preteklosti pomagale sooblikovati prostor državljske vzgoje v Sloveniji.**

Shema Sveta Evrope na polju državljske vzgoje:

2 ANALIZA STROKOVNIH IN ZNANSTVENIH RAZISKAV NA POLJU DRŽAVLJANSKE VZGOJE V SLOVENIJI

V tej fazi smo na podlagi pridobljenega institucionalnega okvirja iz prve faze, vsebinsko analizirali zbrano gradivo. Znotraj pripoznanih institucij smo v prvem delu analizirali mednarodne in nacionalne raziskave ter projekte (Ciljni raziskovalni projekti, ...) o državljanski vzgoji. V drugem delu je sledila analiza znanstvenih in strokovnih člankov, ki so bili objavljeni v okviru pripoznanih akterjev in institucij.

V analizi smo najprej **reflektirali tematike, ki jih zajemajo raziskave, projekti ter znanstveno in strokovno gradivo. Izpostavili smo razumevanje temeljnih konceptov, ter spreminjanje tematik in trendov na polju državljanske vzgoje** skozi določeno časovno obdobje. S kritičnim pogledom smo v zaključkih raziskav, projektov, člankov, ... **prepoznavali manko določenih tematik, problematiko izpostavljenih konceptov in pomanjkanje soočenja s sodobnimi družbenimi tematikami**, ki bi jih državljanska vzgoja morala zajemati.

2.1 Analiza mednarodnih in nacionalnih raziskav ter projektov v okviru Pedagoškega inštituta o državljanski vzgoji

V Sloveniji sta v okviru (International Association for the Evaluation of Educational Achievement)¹¹ potekali dve mednarodno primerjalni raziskavi o državljanski vzgoji. Prva mednarodna raziskava **Civic Education Study (CIVED)**¹², je potekala od leta 1994-2002. Druga mednarodno primerjalna raziskava **The International Civic and Citizenship Study (ICCS)**¹³ pa od leta 2006-2010. Obe raziskavi sta bili na področju državljanske vzgoje zelo odmevni, saj se objave zbranih podatkov interpretirajo v številnih analizah in znanstvenih člankih.

¹¹ Dostopno prek: http://www.iea.nl/brief_history_of_iea.html

¹² Dostopno prek: <http://www.iea.nl/cived.html>

¹³ Dostopno prek: <http://iccs.acer.edu.au/index.php?page=about-iccs>

IEA predstavlja pomemben steber izobraževanja v mednarodni skupnosti, saj vključuje mrežo znanstvenikov, raziskovalcev in oblikovalcev politik, ki si skupaj prizadevajo za pripravo in izvedbo študij o dosežkih izobrazbe po vsem svetu. V okviru IEA so se leta 1994 odločili izpeljati empirično raziskavo o državljski vzgoji in izobraževanju, katero so prvič izpeljali že leta 1971. Presodili so, da je tematika pomembna za ponovno obravnavo zaradi velikih sprememb, ki so se dogajali v poznih 80-ih in zgodnjih 90-ih. (vzpostavljanje demokracije v številnih državah).

2.1.1 Mednarodna raziskava Civic Education Study (CIVED) (1994-2002)

Prva mednarodna raziskava **Civic Education Study (CIVED)**, je postala temelj dveh nacionalnih raziskav pri Pedagoškem inštitutu v Sloveniji:

- *Primerjalna raziskava državljskega izobraževanja in vzgoje v Sloveniji (2001-2002)*¹⁴
- *Državljska vzgoja, vrednote ter stališča učencev v Sloveniji (2004)*

2.1.1.1 Primerjalna raziskava državljskega izobraževanja in vzgoje v Sloveniji (2001-2002)

POVZETEK:

V okviru prve nacionalne raziskave **Primerjalna raziskava državljskega izobraževanja in vzgoje v Sloveniji (2001-2002)** so na z mednarodno primerjalnim vprašalnikom, na osnovnih šolah pri štirinajstletnikih, preverjali znanje s področja državljske vzgoje. S tem so želeli identificirati in raziskati, kako se mladi v svetu pripravljajo na vlogo državljana v demokratičnih ureditvah.

V okviru mednarodno primerjalne raziskave CIVED in Primerjalne raziskave državljskega izobraževanja in vzgoje v Sloveniji je izšla v slovenščini tudi monografska publikacija: **Državljanstvo in izobraževanje v osemindvajsetih državah – Državljska**

¹⁴ Dostopno prek: <http://www.pei.si/Sifranti/ResearchProject.aspx?id=16>

vednost in angažiranost pri štirinajstletnikih (Torney-Purta 2003). V njej je predstavljen potek mednarodna raziskave in kasneje analize, ki je prispevala k primerjavi razvoja izobraževanja in izobraževalnih sistemov ter ugotovila, da **metode pripravljanja mladih na življenje niso idealne**. Izpostavila je **politično apatičnost mladih in pomanjkanje razumevanja ključnih idej demokracije ter nepoznavanja obstoječih političnih struktur**. V njej je sodelovalo 24 držav, vsako državo pa je zastopal strokovnjak – nacionalni koordinator. Ti strokovnjaki so določili tematske sklopa za katere so menili, da bi jih štirinajstletniki morali razumeti:

- *Demokracija* (demokracija in njene značilnosti, institucije in prakse v demokraciji, državljanstvo – pravice in dolžnosti)
- *Nacionalna identiteta, regionalni in mednarodni odnosi*
- *Družbena kohezivnost in raznolikost* (kaj mladim pomenita družbena kohezivnost in raznolikost in kako gledajo na diskriminacijo)

V okviru raziskave so bile izpostavljene sledeče tematike: volitve, človekove pravice, nacionalna identiteta, politično udejstvovanje, vloga policije in vojske, organizacije značilne za civilno družbo, odnos gospodarstva do politike, spoštovanje etnične in politične raznolikosti.

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

Že pri izbiri vsebinskih usmeritev raziskave zaznavamo **omejenost** kvantitativne raziskave **na pravno-formalno in nacionalno zamejeno razumevanje konceptov**, saj je nacionalni ponos, kot podlaga za nacionalno politično skupnost, izpostavljen kot bistven element zdrave demokracije. Polje političnega je bilo v začetkih raziskave zastavljeno široko in naj ne bi bilo omejeno na formalne politične organizacije ter zakonodajne strukture, saj so poskusili vključevati tudi državljsko angažiranje izven šole: mladinske strukture, okoljevarstvene organizacije, itd., vendar so ostali **zamejeni v šolah, kot izobraževalnih institucijah**. Reflektira se ustaljen **pogled na mlade kot pasivne**

prejemnike naukov, zgolj nakaže pa se možnosti za državljansko angažiranje v skupnosti oz. izven šolskega okolja.

V primerjalni analizi **ni zaznati vsebin globalizacije in globalnih tendenc pri državljanski vzgoji**, temveč še vedno ostaja **prioriteta edukacije državljanstva na okopih nacionalne države** (heroji, simboli, oblast in hierarhija, ...), nacionalna identiteta pa je še posebej poudarjena komponenta pri novoustanovljenih državah. Globalna tematika se izpostavlja zgolj v kontekstu mednarodnih odnosov, vendar je tudi tu zaznati najmanjše zanimanje učiteljev.

Koncept odgovornega državljana, katerega najpomembnejša lastnost je spoštovanje zakona, se nam zdi sporen in avtoritaren, saj lahko spodbuja pasivnost in poslušnost. Pri mladih so se opazile **tendence apatičnosti oz. prezira do politike.** V tem kontekstu, ki se zaznava tudi danes menimo, da je **pomembno pokazati širšo zaznavanje političnega, ter pomembnost političnih odločitev** in oblikovanja le-teh, saj imajo neposreden vpliv na življenjske situacije slehernega posameznika. **Potrebno je pokazati, da je politika mnogo širši koncept in da aktivna participacija ponuja možnost sprememb.** V ta namen na projektu *Državljanstvo v novi dobi* sledimo konceptu aktivnega in kritičnega državljana.

Za štirinajstletnike je **najpomembnejša lastnost vzornega državljana spoštovanje zakona**, sledijo pa tudi lojalnost državi in služenje vojski v primeru vojne, kjer uvidimo tendence **nacionalistično militarističnega dojemanja forme državljanstva.** Raziskava se osredotoča tudi na vprašanje žensk znotraj političnega in problematizira neravnotežje med številom moških in žensk na političnih funkcijah, zato spodbuja uveljavljanje pozitivnih ukrepov za uravnoteženo zastopanost spolov. Zanimanje za politiko pa po pridobljenih empiričnih podatkih korelira s spremljanjem in dostopom do knjig, časopisov, gledanjem poročil in poslušanjem radia. Pri štirinajstletnikih vlada zmerno zanimanje za politiko, pri tem pa je **televizija primarni vir informacij**, medtem, ko je **udeležba na nacionalnih volitvah najljubša bodoča politična aktivnost, je dobrodelna dejavnost najpogostejša.**

Kurikuli v veliki večini predstavijo **demokracijo zgolj v pozitivni luči**, nikjer pa se **ne izpostavlja problematika zamejenosti demokracije in državljanstva**. Ne izpostavlja se možnosti po drugačnih nastavkih in prijemih, ter s tem razširjanjem okvirjev državljanstva. Opazna je tendenca, da mladi prevzemajo politično kulturo s strani odraslih, v ta namen ostaja raziskava zamejena saj ne presega okvirov primarnega izobraževanja in spodbujanja k aktivnem državljanstvu pri odraslih. Strokovnjakom se zdi **pomembno spodbujanje demokratičnih aktivnosti znotraj šol** (reševanje konfliktov, interakcije učencev, soočanje z mnenji sovrstnikov, spodbujanje k diskusijam, odprta razredna klima, itd.), saj imajo mladi občutek, da lahko s svojimi dejavnostmi izboljšajo šolo.

Obstaja konsenz, da je poučevanje državljske vzgoje pomembno tako za učence kot za državo, **enotnega mnenja pa ni pri vprašanju ali bi državljska vzgoja morala biti samostojen predmet**. Nekatere države so v svoje kurikule vpeljale poseben predmet državljske vzgoje medtem, ko se je pri drugih ta poučevala kros-kurikularno. Učitelji dajejo poudarek državljski vzgoji kot prenosu znanja, pri čemer ugotavljamo, da bi moral biti pomemben del vzpostavljanja državljske vzgoje, kateremu namenjamo poseben poudarek tudi znotraj našega projekta, **namenjen učiteljem in njihovem poučevanju o državljski vzgoji**, saj v raziskavi ugotavljajo, da je **znanje o predmetnem področju učiteljev slabo**. V analizi je izpostavljeno **pomanjkanje raznolikih metod poučevanja – didaktike**, saj naj bi bilo **poučevanje državljske do sedaj enosmeren proces**, ki ne spodbuja aktivne participacije temveč vzgaja poslušnega državljsana. **Učitelji** zaznavajo problem konceptualizacije državljske vzgoje zaradi **širine in heterogene disciplinarne osnove ter različnih osnov in izobrazb**, ki jih imajo učitelji, pri čemer moramo izpostaviti **premislek o vpeljavi politologov, kot relevantnih poznavalcev izbranih tematik, za poučevanje državljske vzgoje**. Učitelji najmanj poudarka namenjajo mednarodnim odnosom, kar prihaja v nasprotje z sodobnim konceptom državljsanstva, ki naj bi učence pripravil za življenje v globaliziranem svetu. Pri večini rezultatov empirične raziskave Slovenija ne izstopa od mednarodnega povprečja, tako da zgornja analiza kot tudi kritika sovпада z rezultati v Sloveniji.

Potrebno pa je opozoriti, da **odstopamo** od mednarodnega povprečja **pri nezaupanju institucijam** (vladi, strankam, parlamentu), eden izmed kazalcev nedemokratičnosti pa se kaže v **odnosu mladih do migrantov**, kjer smo prav tako **globoko pod mednarodnim povprečjem**.

2.1.1.2 Državljska vzgoja, vrednote ter stališča učencev v Sloveniji (2004)

POVZETEK:

V okviru nacionalne raziskave **Državljska vzgoja, vrednote ter stališča učencev v Sloveniji (2004)** so mednarodno raziskavo IEA **Civic Education Study (CIVED)** nadgradili tudi za srednješolce. Ta je potekala v skladu s konceptom in izhodišči oblikovanimi za študijo o osnovnošolcih, ki smo jo že predstavili. V Sloveniji je sodelovalo 169 srednjih šol s 3746 dijaki. Skrb vzbujajoč je podatek, da se obe tendenci demokratičnega deficita, ki se pojavljata pri osnovnošolcih v Sloveniji (nezaupanje v politične institucije in odnos do migrantov) pojavljata tudi pri dijakih ob koncu srednje šole. Prav v Sloveniji je najnižja stopnja zaupanja v institucije, hkrati pa 31% dijakov meni, da bi bilo dobro, če bi od imigrantov zahtevali, da opustijo svoje običaje in jezik, kar kaže na nizko stopnjo zavedanja multikulturalizma. Med dijaki obstaja tudi zelo nizko zanimanje za politiko, saj slovenski dijaki najmanj berejo časopisne članke o lastni državi, najmanj gledajo televizijska poročila in redko spremljajo novice na radiu, v primerjavi z ostalimi državami. Dijaki v Sloveniji so tudi mnenja, da jih profesorji ne spodbujajo k razpravami, posledično pa je vzdušje v šolah najmanj odprto, hkrati pa dijaki ne zaupajo v učinkovitost sodelovanja v šoli.

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

Zgoraj naštetih problemi nakazujejo na **demokratični deficit, ki se odraža med mladimi v Sloveniji** in opozarjajo na **nujnost sistematičnega reševanja problemov v okviru državljanske vzgoje**. V okviru projekta *Državljan(stvo) v novi dobi* želimo ponuditi vsebine in spremeniti trend nestrpnosti do migrantov in drugih zapostavljenih družbenih

subjektov. Za polje državlanske vzgoje v Sloveniji, Šimenc (Šimenc v Torney-Purta 2003) ugotavlja, da so **temeljne naloge za raziskovalce in teoretike državlanskega izobraževanja v Sloveniji**, namenjene v smer prepleta **znanj, kritičnega mišljenja, spretnosti, stališč in vrednot**.

2.1.2 Mednarodna raziskava The International Civic and Citizenship Study (ICCS) (2006-2010)

POVZETEK:

V okviru druge mednarodne raziskave IEA **The International Civic and Citizenship Study (ICCS)** so bili predstavljeni prvi izsledki mednarodne analize rezultatov – *Initial Findings from the IEA International Civic and Citizenship Education Study* (Ainley in drugi 2009). V raziskavi je zajeto 38 držav iz Evrope, Azije in Latinske Amerike (za vsako od svetovnih regij je bil izdelan tudi t.i. regionalni modul, ki se osredotoča na regionalne specifikke), pri čemer je opazen porast števila držav in s tem posledično širjenje raziskave izven meja Evrope. V raziskavi iz leta 1999 je bila državlanska vzgoja definirana kot *Civic Education*, pri tej raziskavi pa so vzpostavili koncept in termin *Citizenship Education*. Po desetih letih so se za novo raziskavo odločili zaradi velikih družbenih sprememb, ki vključujejo skokovit razvoj novih komunikacijskih tehnologij, povečan pretok ljudi in vedno večje število nadvladanih organizacij.

Raziskava ICCS je zajemala šest sklopov:

- *spremembe od leta 1999*
- *razlike v znanju/poznavanju državljanstva (variations in civic knowledge)*
- *interes mladih za vključevanje v javno in politično življenje*
- *dojemanje izzivov v družbi*
- *značilnosti izobraževalnega sistema, šolskega okolja v navezavi z državljansko vzgojo*
- *širši kontekst in vplivi-ozadje, na državljansko vzgojo*

Državljska vzgoja v tem kontekstu zajema širok spekter področij ter znanje in razumevanje političnih institucij in konceptov, hkrati pa pokriva novejši tematike družbene kohezije in skupnosti, raznolikosti, okolja, komunikacij in globalne skupnosti, ... Koncept državljanske vzgoje je postavljen tako, da **vednost o državljanstvu ne zajema samo poznavanja dejstev, temveč razumevanje elementov in konceptov državljanstva ter delovanja družbe.**

Bistveni izsledki raziskave kažejo, da so pri rezultatih o državljanski vzgoji **deklice dosegale bistveno boljše rezultate kot dečki**, prav tako pa **deklice dajejo bistveno večji pomen enakosti med spoloma kot dečki**, evropski modul pa hkrati kaže, da je poznavanje tematik vezanih na vprašanja EU boljše med dečki. V raziskavi se je zaznala korelacija med družinskim okoljem v katerem se nahajajo mladi (še posebej z zaposlitvijo staršev) ter vedenju o družbi in aktivno participacijo mladih.

Najnižja stopnja zaupanja, prav tako kot v predhodni raziskavi, je še vedno v delovanje političnih strank, mlade pa še vedno najbolj zanimajo domače politične in družbene vsebine, medtem, ko jih tuje vsebine in mednarodna politika ne zanimajo toliko. **Aktivna participacije v skupnosti je relativno redka**, medtem, ko je participacija v šoli bolj pogosta, vendar je v večini primerov omejena na športne in kulturne dejavnosti in ne na udejstvovanje v družbeno-političnih aktivnostih.

Za večino **učiteljev**, ki niso povezani s poučevanjem državljanske vzgoje, je najbolj pomembno podajanje znanj in veščin, razvijanje veščin in kompetenc mladih, seznanjanje s pravicami in dolžnostmi, spodbujanje kritičnega in samostojnega razmišljanja, medtem, ko **redko namenjajo pozornost spodbujanju k aktivni participaciji v družbi.**

V številnih raziskavah se izpostavlja **nizka participacija in pomanjkanje zanimanja o javnih in političnih zadevah** med mladimi. Raziskovalci ugotavljajo, da mladi posedujejo politične vrednote, kot so solidarnost, enakost in toleranca, vendar se bolj **nagibajo k alternativnim – neformalnim oblikam politične participacije.**

V Sloveniji se v okviru prvega sklopa raziskave, ki je zajemala kontekst za poučevanje državljanske vzgoje (posameznik, domače okolje, šola in šolsko okolje in širša skupnost)

reflektira prisotnost državljske vzgoje kot obveznega predmeta, hkrati pa so tematike, ki jih zajema državljska vzgoja integrirane tudi v druge predmete. Slovenija je malo nad povprečjem pri vednosti o državljski vzgoji, **v primerjavi z letom 1999 pa je bila edina država, ki je bila statistično izstopajoče boljša**. Tudi v Sloveniji obstaja bistvena razlika o védenju deklic in dečkov, saj deklice močno prevladujejo. Hkrati pa je v Sloveniji v primerjavi z ostalimi državami **eno izmed najnižjih zanimanj za politiko in družbene zadeve**. Nižje je zaupanje v parlament in šole v primerjavi z drugimi državami, višje pa v politične stranke, medije ter ljudi na splošno. Še posebej izstopajoče je razlikovanje podpore enakosti med spoloma, saj punce bistveno bolj podpirajo enakost kot fantje. Participacijo znotraj šolskega okolja, kot tudi v političnih institucijah v prihodnosti, štirinajstletniki največkrat povežejo z udeležbo na volitvah, vključevanjem v razprave, participacijo v šolskih aktivnostih (dramski krožki, koncerti, ...). Največje negativno odstopanje znotraj participacije je pri odločitvah o usmeritvah šole, najbolj pozitivno pa se odraža participacija v šoli pri kandidiranju za predstavnika razreda ali šolskega parlamenta. Pri tem pa je v Sloveniji opazna razlika med večjim **zanimanjem za politične aktivnosti in participacijo pri moškem spolu**. Pri skupnih rezultatih držav pa se ugotavlja, da med mladimi ideja participacija in samo sodelovanje v širši skupnosti ni zelo razširjeno.

Učitelji v Sloveniji med izbranimi tematikami, ki so pomembne za državljsko vzgojo **najmanj pozornosti namenjajo promoviranju in dejanski vpeljavi aktivne participacije ter sodelovanja v lokalni skupnosti**. Prav tako pa se jim ne zdi pomembna participacija učencev v šolskem sistemu in razvijanje strategij za boj proti ksenofobiji in rasizmu. V primerjavi z ostalimi državami, pa se kaže pozitivno odstopanje, v nameri učiteljev po promoviranju kritičnega in neodvisnega premišljanja.

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

Kontinuiteta raziskav mednarodnih raziskav IEA kaže na hitro spreminjanje in **potrebo po nenehnem spremljanju dogajanj na področju državljske vzgoje**, širši nabor držav v

tej zadnji raziskavi, v primerjavi z prejšnjimi, pa zajema širši spekter populacije zajete v raziskavi.

V najnovejši raziskavi moramo izpostaviti **širše dojetanje državljske vzgoje**, kar se kaže že v samih naslovih dveh raziskav iz *civic* v *citizenship*. Avtorji študije namreč vzpostavljajo razlikovanje med *civic* vzgojo, kot vzgojo in izobraževanje, ki temelji na poznavanju in razumevanju formalnih družbeno-političnih struktur in procesov »civilnega« življenja (klasične oblike politične participacije) ter državljsko (*citizenship*) vzgojo, ki spodbuja znanje širših okvirov participacije in aktivnega udejstvovanja v civilni in širši družbi. Izpostavljanje razlike naj bi služilo za ponazoritev širitve koncepta državljske vzgoje neposredno vezanega na rekonceptualizacijo sodobnega (modernega) državljanstva.

Bolj podrobni rezultati o raziskavi za Slovenijo bodo predstavljeni v nadaljnjih analizah in monografskih publikacijah, zaradi dodatne analize, podobno kot je bilo pri zadnji IEA raziskavi Civic Education Study (CIVED). Vendar prve analize kažejo **pozitivno korelacijo vpeljave obveznega predmeta o državljski vzgoji v Sloveniji**, pri tem se kažejo pridobitve institucionalizacije državljske vzgoje v šole.

2.1.2.1 *The International Civic and Citizenship Study (ICCS)*

V okviru mednarodne raziskave ***The International Civic and Citizenship Study (ICCS)*** na Pedagoške inštitutu poteka:

- *Mednarodna raziskava državljskega izobraževanja in vzgoje (2009)*

V letu 2009 so potekale naslednje aktivnosti:

- priprava in tisk vprašalnikov;
- izvedba raziskave na šolah;
- kodiranje odprtih odgovorov;
- vnos podatkov in priprava baze podatkov;
- aktivnosti povezane s pripravo sekundarnih analiz podatkov;
- aktivnosti povezane s pripravo poročila raziskave ICCS 2009.

V letu 2010 pa:

- čiščenje in usklajevanje glede baz podatkov;
- priprava izhodišč za pripravo mednarodnega poročila;
- potekalo je dopolnjevanje poročila o nacionalnih kontekstih državljske vzgoje in priprava poročila o poteku izvedbe raziskave;
- priprava prvega nacionalnega poročila o rezultatih raziskave, ki je bilo predstavljeno na dan prvega mednarodnega poročila o rezultatih raziskave, to je 29.6.2010;
- opravljene so bile prve sekundarne analize, tako na mednarodni kot na nacionalni ravni;
- priprava skupnega nacionalnega poročila.

Vsebinska analiza je bila za enkrat zaobjeta v prvem mednarodnem poročilu, ki smo ga predstavili zgoraj, nadaljnje analize pa bodo predstavljene v naslednjih fazah projekta.

2.2 Analiza znanstvenih in strokovnih gradiv o državljski vzgoji v okviru Pedagoškega inštituta

2.2.1 The School Field¹⁵

The School Field (danes Theory and Research in Education) je bila revija za teorijo in raziskave vzgoje in izobraževanja z mednarodnim uredniškim odborom. Objavljala je znanstvene ter strokovne članke iz širšega področja vzgoje in izobraževanja ter pedagoških raziskav, pregledne članke in recenzije tako domačih kakor tudi tujih monografij iz področja vzgoje in izobraževanja. Poglavitni namen revije je bil prispevati k razvoju edukacijskih ved in interdisciplinarnemu pristopu k teoretičnim in praktičnim vprašanjem vzgoje in izobraževanja. Izdajatelja The School Field-a sta bila Pedagoški inštitut in Slovensko društvo raziskovalcev šolskega polja.

Revija The School Field je do leta 2002 izhajala v angleškem jeziku in je bila, po mnenju urednikov, ena izmed prvih revij na svetu, ki so se osredotočile na vprašanja državljske vzgoje. Revija je bila mednarodno vpeta, saj je bila večina člankov avtorjev iz tujine, članki, ki bi problematizirali stanje državljske vzgoje v Sloveniji pa so se pojavili le občasno, zgolj uredniki pa so bili praviloma slovenski. V okviru revije smo analizirali tematike o državljanstvu, državljski vzgoji, multikulturalizmu in izobraževanju za globalno državljanstvo, z namenom pregleda dosedanjih praks in teoretskih osnov, katere predstavljajo osnovo za morebitno implementacijo v kurikulah državljske vzgoje in oblikovanju sodobnih didaktičnih gradiv na področju državljske vzgoje. The School Field je v okviru Pedagoškega inštituta in Slovenskega društva raziskovalcev šolskega polja, s prisotnostjo slovenskih avtorjev in urednikov, predstavljal osrednjo strokovno-teoretsko platformo za premišljevanja državljanstva in državljske vzgoje v slovenskem kontekstu.

¹⁵ Dostopno prek: <http://www.theschoolfield.com>

THE SCHOOL FIELD: Theorizing Citizenship Education I. (Volume X Number ½ spring summer 1999)

Avtor	Naslov
Will Kymlicka	Education for Citizenship
T. H. McLaughlin	Citizenship, Diversity and Education
Francois Audigier	Basic Concept and Core Competents of Education for Democratic Citizenship
Janez Justin	Getting a Grip on the Message
David Buckingham	Electronic Citizens? Young People, Television News and the limits of Politics
Michael F. Shaughnessy, Mark Isham, Alan Garrett	An Interview With Amy Gutmann

Book Review:

Civic Education Across Countries: Twenty-four National Case Studies from the IEA Civic Education Project (Edited by Judith Torney-Purta, John Schwille and Jo-Ann Amadeo) reviewed by Marjan Šetinc.

Prve teoretske razprave o državljski vzgoji v Šolskem polju segajo v leto 1999, teksti pa so bili, po večini, delo tujih avtorjev. Opažamo, da so bili za teoretsko podlago izbrani predvsem teksti, ki se **naslanjajo na liberalno tradicijo** in opirajo na britanski koncept državljske vzgoje. V tistem času se je namreč v Angliji, prav tako kot v Sloveniji, vzpostavljala državljska vzgoja kot poseben predmet v šolskem sistemu, zato je bila ta teoretska platforma, za vpeljavo v kurikulum, močno prisotna. Kot ugotavljata urednika posebne številke Justin in Sardoč se zdi **pojmem državljske vzgoje nestabilen saj je odvisen od družbenega in zgodovinskega momenta ter politične tradicije**. S prvo številko Šolskega polja na temo državljske vzgoje zaznavamo torej pozitiven premik in odpiranje premišljevanj o državljski vzgoji tudi v Sloveniji. Hkrati pa moramo postaviti kritiko, da **se ne preišlja državljske vzgoje znotraj slovenske akademske in intelektualne sfere** temveč se izpostavljajo tematike in problematika iz drugih okolij, ki

morda ni povsem kompatibilna z družbenimi, zgodovinskimi, kulturnimi in političnimi okoliščinami v katero je umeščena Slovenija. Problematiko zaznavamo tudi na ravni jezika, saj se je teoretiziralo v angleškem jeziku, **teoretske produkcije v slovenskem jeziku pa ni bilo zaznati**. V naslednjem koraku bomo analizirali relevantne tekste, ter izpostavili tematike, ki so se oblikovale na teoretski ravni.

POVZETEK - Education for Citizenship (Kymlicka 1999):

V članku *Education for Citizenship* (Kymlicka 1999) v članku izpostavlja **pomembnost izobraževanja kot pripravo vsake generacije za odgovornega državljan**, ki mora iti nad družbene razrede in v tej nameri vključevati in ne izključevati. Vzgoja za državljanstvo ne sme biti pojmovana zgolj kot izolirana, temveč mora biti vključena v celoten kurikulum. Po njegovem liberalno demokratično državljanstvo prehaja nad ti. minimalni koncept državljanstva, ki izpostavlja zgolj zadolžitve in omejitve posameznika. V tem kontekstu **šole ne zaznava kot edine**, morda niti ne najpomembnejše **platforme za izobraževanje** državljanstva, vsekakor pa jo dojema kot nepogrešljivo. V članku izpostavlja tudi druge družbene organizacije: družine, sindikate, cerkve, okoljske skupine, itd. ter s tem predstavi tudi vidik izven šolskega participiranja in učenja demokracije. Vendar pa opozori na to, kako lahko različne družbene organizacije vplivajo tudi na drugačno učenje, saj lahko znotraj družine prepoznavamo dominacijo moških nad ženskami, znotraj cerkve avtoritarnost in netolerantnost, ... Ravno šolo avtor zaznava, kot podstat, ki mora ključno doprinesti h **kritičnem odločanju in družbenemu dojemanju**, temeljiti pa na enakosti in svobodi. **Demokracijo** zaznava prek kvalitete in obnašanja državljanov, ki **participirajo v političnih procesih in podpirajo javno dobro**. Brez državljanov s temi kvalitetami postane demokracija nestabilna in nemogoča za vladanje, saj politični sistem sam po sebi ne more biti stabilen v kolikor javne politike ne temeljijo na posameznikovih odgovornih odločitvah. Kymlicka zaznava štiri vrline, ki so značilne za liberalne režime in katere mora posedovati državljan:

- **Solidarnost in voljo po sodelovanju v javnem diskurzu** (nadzor nad voljenimi predstavniki – svobodna in odprta razprava svobodnih in enakopravnih državljanov, vključujoč tudi tiste, ki ne želijo participirati),
- **Pravičnost, in spoštovanje pravic drugih** (priložnost, da vsi postanejo aktivni državljanji, kar pomeni eliminacijo ekonomskih in družbenih razlik, participacijo zapostavljenih skupin kot so ženske, revni, rasne in etične manjšine) Prepoznavanje neenakosti pa terja upor proti le tej in prepoznavanje nefunkcioniranje institucij,
- **Toleranco,**
- **Lojalnost,**

Aktivna participacija, ki naj bi razširjala polje posameznikovega mišljenja se zdi Kymlicki preveč optimistična saj ne zagotavlja **odgovorne participacije**. Posamezniki lahko participirajo tudi neodgovorno, s čimer izpostavi tudi **problematiko participacije**.

Avtor izpostavlja **posameznikovo avtonomijo**, saj je po njegovem avtonomen posameznik sposoben reflektirati svoj koncept dobrega življenja, vendar po njegovem avtonomija sama ni potrebna za demokratično državljanstvo. Avtonomija ne ustvarja boljših državljanov, temveč omogoča bolj polno življenje, neodvisno od njihove naloge kot državljanov. Z zavedanjem o družbi okoli sebe pa se morajo zmanjšati kulturne pregrade in implementirati tudi pogled iz druge perspektive, hkrati pa se mora spodbuditi kritičen pogled na stvari, ki se zdijo zakoreninjene. Državljska vzgoja mora tako predstaviti tudi zavedanje o alternativnih načinih življenja.

Ugotavlja, da je skozi zgodovino **državljska vzgoja** večinoma **onemogočala avtonomijo in promovirala nekritičen patriotizem**, ki je glorificiral zgodovinske dogodke in politični sistem v državi, posredno pa je s tem spodbujala pasivnost in nekritične premisleke. Danes se spodbuja aktivna participacije, čeprav avtor opaža, da številni teoretiki še vedno zagovarjajo patriotizem in pasivnost.

V nadaljevanju Kymlicka izpostavi status **identitete**, ki po njegovem ne more temeljiti na deljenih političnih načelih, temveč morajo **državljski občutiti pripadnost skupnosti**. Državljan se mora identificirati kot eden izmed nas. Avtor ugotavlja, da v ne liberalnih

državah temelji identiteta na tipičnih skupnih lastnosti kot so etičnost, religiozna pripadnost, ali koncept dobrega, vendar nič od tega ne zajame vseh v moderni pluralni družbi. Ugotavlja, da skupnost delajo skupna zgodovina in jezik kar ustvarja nacionalno identiteto, zato sta učenje zgodovine in jezika fundamentalna konstrukta nacionalne identitete. Vendar multinacionalne države ne zaobsegajo teh dveh kriterijev in izpostavimo lahko, da **v dobi globalizacije ne moremo več govoriti o »čistih« nacionalnih državah**, če smo sploh kdaj lahko. Izpostavi se **ključ izključevanja in ne vključevanja**, saj venomer obstajajo drugi, ki niso pripadniki naše države. Multinacionalne države poleg promoviranja nacionalne identitete vzpostavljajo še transnacionalno identiteto katera promovira in združuje številne nacionalne skupine v državi. Kymlicka izpostavlja, da zgodovina po navadi temelji na herojih, ki predstavljajo zgornji razred belopoltnih moških, medtem, ko so ostale družbene skupine izločene, zato bi po njegovem morali učiti zgodovino bolj pravično in zaobjemati vse aspekte oz. družbene skupine. Ponosni bi morali biti na dosežke iz preteklosti, hkrati pa bi bilo potrebno poudariti tudi kritiko nepravičnosti in neenakosti, ki so se vzpostavljale skozi zgodovino. Po avtorju državljanska vzgoja ni samo vprašanje poučevanja o vladnih institucijah in ustavnih načelih, temveč tudi vključevanje navad, vrlin in različnih identitet.

POVZETEK - Citizenship, Diversity and Education (T. H. McLaughlin 1999):

Članek *Citizenship, Diversity and Education* (T. H. McLaughlin 1999), se naslanja na koncept državljanske vzgoje, ki se je v tistem času vpeljeval v šole v Angliji in Walesu, hkrati pa izpostavlja številna odprta filozofska vprašanja, ki služijo različnim interesom, ter o pomembnosti in **kompleksnosti pojma državljanske vzgoje v pluralistični demokratični skupnosti**. Opozarja na razlikovanje med javnimi in privatnimi vrednotami in usmeritvami (domains). Kot mnogi avtorji tudi McLaughlin opozarja, da je **koncept državljanstva kompleksen in spremenjajoč (contested)**, povezan pa je z družbeno in politično tradicijo. Razlike v konceptih državljanstva opredeli z **minimalno** in **maksimalno** interpretacijo. Pri **minimalnem** konceptu se državljanstvo **zreducira v**

formalne, legalne in pravne okvirje. Državljan pa je nekdo, katerega družbeni status je opredeljen zgolj s pravicami in dolžnostmi v skupnosti, ki temeljijo na vladavini zakona. Pri **maksimalnem** pogledu se **identiteta državljana razširi**, saj vključi družbene, kulturne in psihološke termine, državljan pa mora imeti zavest o članstvu v skupnosti, v demokratični kulturi, ki terja odgovornost in pravice v duhu dobrega, skupnosti itd. Maksimalni pristop, za razliko od minimalnega, terja **dinamičnega državljana**, ki se v javnih debatah nenehno redefinira. Pri minimalnem konceptu izpostavlja odgovornost do lokalne skupnosti hkrati pa participacijo posameznika primarno zreducira zgolj na volitve predstavnikov. Pri maksimalnem pa se dojemanje odgovornosti, lojalnost in participacija razširi, na bolj univerzalno dojemanje, medtem, ko je pri minimalnem pristopu glavna prioriteta številčnost informacij, ne zahteva pa se kritičnega presojanja in razumevanja. McLaughlin izpostavlja tudi ostale slabosti minimalističnega pristopa kot so nereflektirana socializacija in ohranjanje statusa quo. Zavzema se za maksimalističen pristop, ki zahteva bolj kompleksno dojemanje in širši spekter izobraževalnega programa, zaznava pa potrebo po javni debati o lastnostih in dosežkih, hkrati pa opozarja na nevarnost nestrinjanja z bistvenimi vrtilinami, ki bi se morale udejaniti znotraj maksimalnega pristopa.

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

McLaughlin je na primeru Anglije izpostavil **manko refleksije in debate pri vpeljavi nacionalnega kurikula**, kar zaznavamo **tudi** sami za področje **Slovenije**, hkrati pa opozarjamo, da bi se morala ta **debata na institucionalni ravni neprestano odvijati**. V okviru projekta *Državljan(stvo) v novi dobi* zaznavamo razdrobljenost akterjev, ki vplivajo na udejanjanje državljske vzgoje tako v formalnem kot tudi neformalnem izobraževanju. V ta namen se nam zdi **potrebno vzpostaviti osrednjo institucijo za državljansko vzgojo**, ki bi bolj konsistentno skrbel za vsebine na polju državljanske vzgoje in povezoval različne akterje med seboj.

V Sloveniji na polju državljanske vzgoje **vse prevečkrat zaznavamo dojemanje državljanske vzgoje**, ki jo McLaughlin opredeli kot minimalen pristop v katerem se

državljanstvo **zreducira v formalne, legalne in pravne okvirje**, participacijo posameznika pa se zreducira zgolj na volitve predstavnikov. V okviru projekta *Državljan(stvo) v novi dobi* poskušamo z našim raziskovanjem razširiti dojemanje državljanstva in državljske vzgoje, prav tako pa aktivno participacijo.

POVZETEK - Basic Concept and Core Competents of Education for Democratic Citizenship (Audiger 1999):

Temeljni teoretski koncepti projekta *Izobraževanje za demokratično državljanstvo*, ki so ga izvajali pri Svetu Evrope (širše ga bomo razdelali v nadaljevanju analize), so predstavljeni v članku *Basic Concept and Core Competents of Education for Democratic Citizenship* (Audiger 1999). Z analizo dokumentov Sveta Evrope pokaže na vzpostavljanje **tematik državljanstva in državljske vzgoje**, saj v **začetnih konvencijah** kot je Evropska konvencija o človekovih pravicah, le-ti koncepti **niso zajeti**, zapisani pa so na primer koncepti, ki naslavljajo nacionalno državo in nacionalnost. Prav tako pa Audiger zaznava tudi razširjanje koncepta državljske vzgoje v prej analiziranih mednarodnih primerjalnih raziskavah o državljski vzgoji IEA, kjer na ravni jezika, prihaja do prehoda od družbenega poučevanja (civic instruction) k družbenemu izobraževanju (civic education) in naposled k izobraževanju za državljanstvo (education for citizenship). S tem se razširja polje državljske vzgoje, saj v začetkih zaznava fokus predvsem na znanju, o lokalnih, regionalni in nacionalnih institucijah, nato pa prehod ki spodbuja individualno doživljanje in prakse, ki bi promovirale delovanje in obnašanje v okviru človekovih pravic in demokratičnega državljanstva. Korak naprej je bil storjen tudi s pojmovanjem poučevanja za demokratično državljanstvo, širše, izven šolskega okolja. Definiranje državljanstva od državljana, ki je v odnosu do politične avtoritete, pa do ljudi, ki živijo v skupnosti z drugimi ljudmi v multipliciteti različnih situacij in okoliščin. Od individualizma zaznava **prehod k »življenju v skupnosti«**, kateri je bil v prejšnjih desetletjih zapostavljen, ponovno pa se je vzpostavil z rastjo populacije, globalizacijo, množičnimi mediji, ... **Državljanstvo in izobraževanje** reflektira kot radikalno **spreminjajoča polja**, ki vplivata na vse aspekte življenja v skupnosti, zato ju je nemogoče

natančno zamejiti. Zaznava številne termine, ki pričajo o spreminjajočem se konceptu državljanstva, kot so: participacija, odgovornost, multiplo državljanstvo, pluralna identiteta, bogastvo in raznolikost, neformalno učenje, kriza nacionalne države, ... Opozarja pa tudi na številne kontekste, ki vplivajo na državljanstvo,: okolje, globalizacija, ...

V preteklosti se je državljska identiteta nanašala na teritorij, sedaj pa se ne moremo več naslanjati na linearnost, temveč moramo **državljanstvo opazovati kot mrežo in mreženje**, zaradi družbenih in kulturnih fenomenov v kompleksnem svetu. Iz jezikovne obravnave besede **državljan** (citizen) in **državljanstvo** (citizenship) avtor ugotavlja **nestabilnost in večpomenskost konceptov**, hkrati pa spodbuja odprtost ki vključuje nove izkušnje in nove družbene ter politične oblike. Državljanstvo pa ima kljub temu številne skupne točke, ki se kažejo v pripadnosti skupnosti, kdor je državljan je hkrati tudi sodržavljan ostalim v skupnosti, kar zaobsega politične pravice. V okviru Sveta Evrope Audiger prepoznava spodbujanje k sodelovanju, participaciji in dialogu v šolah in tudi na ravni vseživljenjskega učenja, s čimer zajame vse posameznike v skupnosti.

THE SCHOOL FIELD: Theorizing Citizenship Education II. (Volume X Number3/4 autumn winter 1999)

Avtor	Naslov
David Kerr	Citizenship Education in the Curriculum: An International Review
Terry Haydn	Citizenship and School History: in Defence of, or as a Protection Against the State?
Graham Haydon	The Moral Agenda of Citizenship Education
Mitja Sardoč	Theorizing Citizenship Education: An Interview with Eamonn Callan
Tom Cockburn	"Children, Fooles, and Mad-men": Children's Relationship to Citizenship from Thomas Hobbes to Bernard Crick

John Annette	Education for Citizenship and Service Learning in the Community: Citizenship, Civic Participation and Experiential Learning
Eva Gamarnikow and Anthony Green	Social Capital and the Educated Citizen
Pamela Odih and David Knights	"Discipline Needs Time": Education for Citizenship and the Financially Self Disciplined Subject
Zdenko Kodelja	The Teaching about Religion at Slovene Public Schools
Igor Z. Zagar	Argumentation in the Language-system or why Argumentative Particles and Polyphony are Important in Education

POVZETEK - Citizenship Education in the Curriculum: An International Review (Kerr 1999):

David Kerr je sodeloval v skupini za oblikovanje kurikula v Veliki Britaniji (Qualifications and Curriculum Authority (QCA)) in v ta namen izvedel mednarodno analizo, ki jo je predstavil v članku *Citizenship Education in the Curriculum: An International Review* (ibid. 1999). V njem je predstavil poučevanje državljske vzgoje, izobraževalne namene, strukture in organiziranosti poučevanja, primerjave in že pripravljena gradiva, v različnih državah, ki so jih lahko takoj uporabili pri vpeljavi kurikula v Veliki Britaniji (Anglija in Wales).

Kerr se med drugim opira na že analizirano raziskavo *IEA Civic Education Study* prek katere je ugotovil, da se je **pojem državljska vzgoja** (citizenship education) **sprejel deliberativno**, čeprav obstajajo številni termini, ki pokrivajo to področje državljanstvo (citizenship), družbeno (civics), družbene vede (social sciences), družbene študije (social studies), ... Prav tako pa področje državljske vzgoje pokrivajo številna druga področja, vključno z zgodovino, geografijo, ekonomijo, pravom, politiko, religiologijo, okoljskimi študijami, ... Kot številni drugi avtorji tudi Kerr ugotavlja, da je **pri vzpostavljanju kurikula pomembno upoštevati kontekst** (zgodovinsko tradicijo, geografsko pozicijo, socio-politično strukturo, ekonomski sistem in globalne trende), saj je mogoče državljanstvo in državljsko vzgojo interpretirati na številne načine. Kerr po

McLaughlinu prepoznava »**thick**« and »**thin**« modele izobraževanja državljske vzgoje in prepoznava korelacijo med dojemanjem državljanstva kot »**privatnega**« s »**thin**« pristopom, kar pomeni **minimalističen pristop**, ki je skrit v kurikulumu. Večjo vlogo pri tem pristopu se postavlja na učitelje in družbene organizacije.

Kerr opozarja na tiste države, ki močno izpostavljajo vrednote, pri čemer kritiki opozarjajo na indoktrinacijo in na vrednotno nevtralni sistem, ki ga sam zaznava v Angliji. V skupini, ki je v Angliji oblikovala kurikulum (že omenjena QCA) so določili vrednote, naloge in namene šolskega kurikula, s čimer so omogočili šolam, da poučujejo vsebine, ki reflektirajo skupne vrednote.

Kot opozarja avtor so se v mnogih državah začeli spraševati kako naj se soočijo s številnimi globalnimi spremembami, kot so: množičen pretok ljudi preko nacionalnih meja, prepoznavanje pravic manjšinam in prvotnim prebivalcem, spremenjena vloga žensk v družbi, vpliv globalne ekonomije, revolucija informacijske tehnologije, večanje globalne populacije, propadanje političnih struktur in vznikanje novih, nove oblike skupnosti,... Vse te tematike pa so v navezavi s pluralizmom, multikulturalizmom, etnično in kulturno raznolikostjo, toleranco, družbeno pravičnostjo, nacionalno identiteto, ... **Izobraževalni sistem pa mora odgovarjati na te spremembe in ne sme biti rigid.**

Še enkrat osvetli razlikovanje med minimalnim in maksimalnim pristopom k državljski vzgoji:

MINIMALEN PRISTOP	MAKSIMALEN PRISTOP
»thin« – zamejen	»thick« - odprt
Ekskluzivističen	Vključujoč
Elitističen	Aktivističen
»civics education« (družbena - domovinska vzgoja)	»citizenship education« (državljska vzgoja)
Formalen	Participativen
Vsebina	Proces
temelji na dejstvih	temelji na vrednotah
didaktičen prenos	interaktivna interpretacija
lažje doseganje rezultatov v praksi	Bolj težko dosegljiv in izmerljiv v praksi

Avtor razlikuje tri koncepte poučevanja: *izobraževanje o državljanstvu* (temelji dejstvih in razumevanju nacionalne zgodovine, institucij in procesov vladanja (legalistično formalističen pristop), *izobraževanje skozi državljanstvo* (učenje z delovanjem, aktivno participacijo in izkušnjami v šoli, lokalni skupnosti in širše) ter *izobraževanje za državljanstvo* (opremi učence z naborom orodij (znanje, razumevanje, veščine, vrednote), ki omogočajo aktivno participacijo in odgovornost. Veliko lažje je dosežati izobraževanje o državljanstvu, kot pa izobraževanje za državljanstvo, pri čemer se avtor nagiba stran od legalno-formalnega koncepta. Kot ugotavlja Kerr, mednarodne raziskave kažejo, da tisti **učenci, ki participirajo in se v času šolanja soočijo z državljansko vzgojo, vedo več o formalnem in neformalnem političnem življenju, hkrati pa v kasnejših letih bolj aktivno participirajo.**

Vpliv na pozitivne rezultate državljanske vzgoje se kaže v organiziranju pouka državljanske vzgoje, ki opremi učence z izkušnjami. Zelo **pomembno vlogo** pri tem ima **učitelj**, ki vzpostavi (ne)**primerno okolje** znotraj razreda, (ne)spodbuja diskusije, prav tako pa on izbira (ne)zanimive teme ter didaktične pristope. Kerr zaznava **diskrepanco med usmeritvami** za državljansko vzgojo in **dejanskim poučevanjem**, tako na nacionalnih ravneh kot tudi v samih šolah. Aktivna participacija državljanov kot ena izmed pomembnih tematik, a ne edina, zahteva tudi participacijo in dialog raziskovalcev, teoretikov, učiteljev, oblikovalcev politik, učencev, staršev, učiteljev, ...

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

Kerr je v svojem raziskovalnem delu analiziral prakse v drugih državah in primere poučevanja državljanske vzgoje, njihove izobraževalne namene, institucionalne strukture in organiziranosti poučevanja, primerjave kurikulumov in že pripravljena gradiva, ki so jih lahko takoj uporabili pri vpeljavi kurikula v Veliki Britaniji (Anglija in Wales). Z mednarodno primerjalno analizo želimo slednje opraviti tudi pri projektu *Državljanstvo v novi dobi*, saj zaznavamo **manko dobrih praks, inovativnih izobraževalnih pristopov ter primerne institucionalne ureditve za kulturno-politični prostor v Sloveniji, ki bi reflektiral relevantne tematike v hitro spreminjajočem se globaliziranem svetu.**

Opozoriti moramo tudi na **manko teoretskih debat in refleksij v slovenskem prostoru pri oblikovanju kurikula in posledično na razdvojenost pri oblikovanju skupnih vrednot**. Kot pravi Kerr je v Angliji skupina, ki je oblikovala kurikulum **določila tudi vrednote in namene šolskega kurikula**, česar pa s **teoretiziranjem na podlagi tekstov, ki niso popolnoma relevantni za našo okolje, ne dosežemo**. Mednarodne analize in teoretski teksti, ki izpostavljajo stanje državljanske vzgoje v posamezni državi, lahko prinesejo okvirni načrt, kako je potrebno to izvesti v Sloveniji, vendar se morajo podobne teoretske debate, ki jih Kerr izpostavlja za Veliko Britanijo, vzpostaviti tudi v Sloveniji. Potrebno je kritično osvetliti kurikulum državljanske vzgoje v Sloveniji, kaj dosedanji model prinaša, kje se kažejo pomanjkljivosti in kje moramo zadeve nadgraditi oz. popolnoma spremeniti.

POVZETEK - Education for Citizenship and Service Learning in the Community: Citizenship, Civic Participation and Experiential Learning (Annette 1999):

Drugačnim, bolj odprtim pristopom poučevanja državljanske vzgoje se posveča članek *Education for Citizenship and Service Learning in the Community: Citizenship, Civic Participation and Experiential Learning* (Annette 1999), ki poudarja **inovativno učenje medpredmetnega poučevanja, s spodbujanjem praktičnih aktivnosti v skupnosti in participiranja v šoli in v ostalih skupnostih**.

Annete poudarja **pomen učenja v skupnosti** kot najpomembnejše komponente državljanske vzgoje, ker **spodbuja družbeno participacijo in razvoj vrednot ter političnega vedenja**. Upira se na družbeni republikanizem (civic republicanism) kot »tretjo pot«, ki nasprotuje liberalno individualističnemu konceptu, kot tudi komunitarnemu, ki temeljita na negativno definirani svobodi. Za avtorja je aktivna participacija pomembna, ker ljudje s tem razvijajo družbene vrednote in javno dobro. Prav tako se za posameznika in njegovo udeleževanje v družbi ter **pridobivanje kompetenc za participacijo** znotraj demokratičnih skupnosti zdi politična pismenost, ki poleg tega omogoča **razvijanje kritičnega mišljenja in deliberativnega obnašanja v pluralističnem svetu**. Med mladimi se odraža cinizem o politikah in formalnih politikah,

bolj smiselno se jim zdi udejestvovati v prostovoljnem sektorju. Avtor zato opozarja, da **namen državljanske vzgoje ne sme biti indoktrinacija temveč razvijanje kritičnega mišljenja in politično opismenjevanje ter aktivno državljanstvo** – aktivizem. Kritično pa osvetljuje tiste teoretike, ki se bolj zavzemajo za vpeljavo vrednot in faktov, namesto spodbujanja k aktivnemu državljanstvu. S prehodom na izven šolsko okolje pri državljanski vzgoji je povezano tudi vseživljenjsko učenje, ki ga spodbuja aktivno izobraževanje v skupnosti. Avtorju je pomembno vključiti izven šolsko učenje v skupnosti, s katerim bi dosegli kritični premislek o vrednotah ter hkrati izobraževali o političnih vsebinah in odločitvah.

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

S **kritiko in preseganjem pravno-legalističnega okvirja za državljansko vzgojo**, se z zagovarjanjem koncepta aktivne participacije in kritičnega mišljenja soočamo tudi v okviru projekta *Državljanstvo v novi dobi*. Ravno opolnomočenje in zagotovitev pravih orodij za spodbujanje kritičnega mišljenja in aktivne participacije, je tudi eden od glavnih ciljev projekta. Kot omenja Annete pa ne ostajamo zamejeni samo na šolsko okolje, temveč se zavzemamo tudi za vseživljenjsko in neformalno učenje državljanske vzgoje.

THE SCHOOL FIELD: Theorizing Citizenship Education III. (Volume XI Number ½ Spring summer 2000)

Avtor	Naslov
Alistair Ross	Citizenship Education and the Development of Identity in Europe: the views of the Teacher Educators
Joel Westheimer and Joseph Kahne	Education for Action: Preparing Youth for Participatory Democracy
Tope Omoniyi	Coming in from the Heat: Refugees and Citizenship Education in Britain

Helen Walkington and Chris Wilkins	Education for Critical Citizenship: The Impact of Teachers' World-view on Classroom Practice in the Teaching of Values
Dieter Lenzen	Education and Training for Europe?
Michael F. Shaughnessy and Mitja Sardoc	An Interview with Kenneth A. Strike
Cathie Holden	Ready for Citizenship? A Case Study of Approaches to Social and Moral Education in Two Contrasting Primary Schools in the UK

V uvodniku tretje številke *The School Field*, uredniki prepoznavajo, da postaja **državljska vzgoja eden izmed najbolj izpostavljenih in problematiziranih področij med teoretiki, ki se ukvarjajo z izobraževanjem** (Justin in drugi 2000a). Zaznavajo, da nekatere stare ideje o državljanstvu (moraliziranje o ljubezni do domovine, ...) še niso izgubile iz političnega in izobraževalnega diskurza. Pričujoča številka *The School Field*-a pa je namenjena reflektiranju meddržavnih in mednarodnih debat na temo državljske vzgoje, s poudarkom definiranja »evropskega državljanstva«, ki je bilo v tistem času še posebej izpostavljeno.

POVZETEK - Citizenship Education and the Development of Identity in Europe: the Views of the Teacher Educators (Ross 2000):

Kvantitativna raziskava v okviru CiCe (Children`s Identity and Citizenship in Europe), katera je podprta s stani Evropske Komisije in jo sestavljajo visokošolske institucije, katere so vključene v akademsko mrežo Erasmus (Erasmus Academic Network), je predstavljena v članku *Citizenship Education and the Development of Identity in Europe: the Views of the Teacher Educators* (Ross 2000). Osvetljuje **razvoj evropske identitete in evropskega državljanstva** ter prepoznava, da postaja **državljska vzgoja** v številnih evropskih državah **vse pomembnejša**. Na ravni Evropske Unije uvidi iniciative za boljše razumevanje evropskih institucij in pozive k evropskemu državljanstvu ter demokratičnemu razumevanju med mladimi ljudmi. Na tej ravni lahko prepoznavamo tudi projekt Socrates, ki spodbuja evropsko povezovanje v izobraževanju in krepitev evropskega državljanstva. To **novi državljanstvo** se mora po besedah avtorja **drastično**

razlikovati od starega koncepta državljanstva, saj mora biti manj etnocentrično, bolj raznoliko, vključujoče in manj osredotočeno na nacionalistične koncepte.

Z mrežo CiCe (Children`s Identity and Citizenship in Europe) so ugotavljali vprašanje državljanstva v Evropi, kaj se želi doseči pod terminom evropske identitete in katerim usmeritvam želijo slediti, ter kateri problemi lahko vzniknejo v izobraževalnih sistemih v Evropi. Znotraj mreže so oblikovali tematike, katere želijo da so vključene z vzpostavljanjem evropskega državljanstva. Te so: socialno izobraževanje (social education), identiteta (identity), kulturno izobraževanje (cultural education), družbeno izobraževanje (civic education), ekonomsko izobraževanje (economic education), državljanska vzgoja (citizenship education), politično izobraževanje (political education). Ross ugotavlja, da so **različne tematike zanimive za različna obdobja edukacije**, prav tako pa se zanimanje za določeno področje razlikuje med državami. Evropo se še vedno dojema kot področje skupnega ekonomskega sistema, najmanjši delež vključenih v raziskavo pa jo dojema tudi kot kulturno in religiozno skupnost. Evropo na podlagi identitet v prihodnosti dojemajo kot skupnost z enakimi vrednotami, močno pa je prisotna še vedno kot skupnost nacionalnih držav.

CiCe združuje ljudi, ki poučujejo učitelje, zato raziskava odpira vpogled v področja, ki si jih želijo izpostaviti in problematizirajo vzpostavljanje evropskega državljanstva. Skupne lastnosti poučevanja državljanske vzgoje se kažejo v dojemanju Evrope ko prostora s skupnimi kulturnimi izkušnjami, podobnimi vrednotami in željo po nadaljnji integraciji. Želja je vzpostaviti kritično zavedanje o Evropi in pripraviti mlade za prihodnost. Z reflektiranjem **evropskega državljanstva se nima namena vzpostaviti supra nacionalne države**, ki bi posnemala nacionalizme in obnašanje nacionalnih držav v preteklosti, temveč **drugačno integracijo in pojmovanje državljanske vzgoje**.

POVZETEK - Education for Action: Preparing Youth for Participatory Democracy (Kahne in Westheimer 2000):

V članku *Education for Action: Preparing Youth for Participatory Democracy* (Kahne in Westheimer 2000) se izpostavlja vloga **državljanstva vzgoje v luči priprave mladih za**

članstvo in participacijo v demokraciji. Participativno demokracijo ločita od proceduralne v kontekstu, da pri prvi ljudje res **sodelujejo**, pri proceduralni pa je sodelovanje zreducirano zgolj na volitve. **Participacija mladih je pomembna za izgradnjo boljše skupnosti**, kot primer pa navajata šolo v ZDA, kjer želijo, da učenci kritično razmišljajo o tem kar se učijo, prihajajo do zaključkov in odkrijejo kaj je relevantno v njihovih življenjih. V ta namen opravljajo kompleksne raziskave, projekte, analize, evalvacije in delajo v skupnosti ter posamezno. Avtorja s tem ponujata **drugačen didaktični pristop** in prepoznavata veščine za participacijo v družbi z ustvarjanjem govorov, pisanjem spominom, sodelovanjem v skupinskih diskusijah, organiziranjem dogodkov, mobiliziranjem članov skupnosti, ... Te lastnosti pa so redke pri tradicionalnem poučevanju. Kahne in Westheimer poudarjata tudi **interdisciplinarnost** in **nezmožnost delovanja demokracije brez informiranosti ter kritične analize družbenih problemov.**

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

V okviru članka *Education for Action: Preparing Youth for Participatory Democracy* (Kahne in Westheimer 2000) se nam zdi potrebno izpostaviti **pomembnost** reflektiranja **inovativnih didaktičnih pristopov in dobrih praks, ki bi spodbudile veščine za aktivno participacijo.** Pri tem nam avtorja ponujata ideje kot so: **ustvarjanje govorov, pisanje spominov, sodelovanje v diskusijah, organiziranje dogodkov,** ... s čimer bi krepili informiranost in kritično dojetje družbenih problemov. Na ravni analiziranih institucij **prepoznavamo manko inovativnih didaktičnih pristopov, ki bi jih lahko prenesli neposredno v šolsko okolje v Sloveniji.**

POVZETEK - Education for Critical Citizenship: The Impact of Teachers' World-view on Classroom Practice in the Teaching of Values (Walkington in Wilkins 2000):

Razmerje med profesorskimi svetovnimi nazori in prakso poučevanja državljanstva, je problematizirano v članku *Education for Critical Citizenship: The Impact of Teachers' World-view on Classroom Practice in the Teaching of Values* (Walkington in Wilkins

2000). Avtorja analizirata področje znotraj kurikula Anglije, vendar želita izsledke aplicirati na širši evropski kontekst. Raziskava je posledica politične **odtujitve in nezadovoljstva s tradicionalnimi demokratičnimi institucijami** mladih ljudi, saj se kaže močna **pozitivna korelacija med državljanstvo vzgojo in političnim vedenjem ter participacijo**.

Največji izziv avtorja zaznavata pri definiranju kaj državljanstvo pravzaprav pomeni. Pri tem prepoznata tradicionalni model, ki temelji na nacionalni identiteti in formalnemu statusu državljan – ta model pojmuje kot **ekskluzivističen**. Z množičnim pretokom ljudi med in v evropsko skupnost, pa menita, da je treba **status državljanstva pojmovati kot bolj fluiden in dinamičen koncept**. V izsledkih raziskave je bila opazna **velika povezanost med posameznikovimi družbenimi in političnimi nazori ter njihovim pogledom na državljanstvo in državljan**. Prek tega pa so **učitelji neposredno prenašali in socializirali učence**.

Raziskava zajema študente, ki bodo v prihodnosti predvidoma poučevali državljanstvo vzgojo. Del teh študentov se počuti odtujene od družbe, še posebej od participacije znotraj demokratičnega procesa, s tem pa lahko kasneje vplivajo na takšno dožemanje tudi med njihovimi bodočimi učenci. Na drugi strani pa je kljub opazno nizki participaciji v strankarski politiki, veliko število bodočih profesorjev pripravljeno aktivistično udeleževati (npr. v okoljevarstvenih kampanjah, protestih, ...). Tako med bodočimi profesorji državljanstva vzgoje, avtorja na eni stran prepoznavata **individualizirane in odtujene posameznike**, ki se ne vključujejo aktivno v družbeno sfero, na drugi strani pa imamo **kritične in globalno ozaveščene**, ki se zavzemajo za bolj demokratične politične procese. Odtujeni **bodoči profesorji državljanstva vzgoje pojmujejo državljanstvo kot zamejen pojem in ga dojemajo na legalističen način** – kot izpolnjevanje dolžnosti, na drugi strani pa **kritičnim subjektom predstavlja državljanstvo dinamičen proces in ga izražajo z vedenji in vrednotami**. Formalističen in minimalističen koncept državljanstva, kot ugotavljata avtorja, bolj zagovarjajo mlajši in študentje z manj izkušnjami, medtem, ko bolj kompleksen model državljanstva in bolj pozitiven pogled, kaj pomeni državljan izražajo starejši študentje z več izkušnjami. Minimalističen koncept državljanstva je lažje

definirati in omejiti na kriterije vključenosti in izključenosti, medtem, ko bolj kompleksen model definira družbeni procese, ki pa jih je težko zamejiti in ukalupiti.

Avtorja sta na primeru svetovnega nazora profesorjev geografije analizirala tudi njihove didaktične pristope. V kolikor je bila profesorjeva **individualna pozicija kritična** in je reflektirala družbene razmere, potem je bilo njihovo **zavedanje o državljanstvu globalno, odprto in bolj kompleksno**. V ta namen so ti profesorji tudi pri poučevanju zasledovali cilje kritične refleksije, aktivne participacije v procesu učenja in spodbujali ter izpostavljali globalno perspektivo znotraj kurikula. Na drugi strani pa so **profesorji, ki so čutili individualno odtujenost** in se **zavzemali za legalistično minimalističen okvir državljanstva**, na didaktični ravni prenašali znanje in ga podajali enosmerno s primerjalnimi metodami. Raziskava tako ugotavlja močno korelacijo med nazori profesorjev in njihovim pogledom na državljanstvo ter prakso poučevanja državljanske vzgoje v razredu, ti pa so pod vplivom kar so poučevali njih, ter političnega in družbenega procesa šolstva. Zato Britanci ugotavljajo spremembe znotraj kurikula s priporočilom ti. Crickovega poročila (Crick report), hkrati pa avtorja poudarjata, da **kurikularna reforma ne bo dovolj za fundamentalni premik v poučevanju državljanske vzgoje**, ampak, da se mora, kot je razvidno iz namere članka, **upoštevati tudi narava oz. profesorske prakse**.

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

V Sloveniji, kot smo že omenili, **zaznavamo pomanjkanje teoretiziranja** in neposrednih poročil, ter reflektiranja tematik in praks za slovenski družbeno politični prostor v šolske kurikule. S podobnimi raziskavami in problematiziranjem državljanstva in državljanske vzgoje bi spodbudili debate na temo participacije mladih, odtujevanja, inkluzivnosti, vloge profesorjev ... Prav **poučevanje profesorjev**, ki v Sloveniji večinoma ne poučujejo zgolj državljanske vzgoje, temveč so primarno usmerjeni na druge družboslovne predmete, ter **priprava inovativnih didaktičnih gradiv**, sta po našem mnenju izjemno pomembni za širše dojemanje državljanstva in aktivne participacije. Pri tem kot

kompetentne akterje za področje državlanske vzgoje prepoznavamo politologe, ki bi lahko s svojim znanjem in širino dobro pojasnili marsikatere kompleksne sodobne družbene procese, katerim se učitelji, zaradi ne poznavanja in ne specializiranosti izogibajo in jih ne obravnavajo.

***THE SCHOOL FIELD: Theorizing Citizenship Education IV. (Volume XI Number ¾
Autum winter 2000)***

Avtor	Naslov
Michael F. Shaughnessy and Kathy Peca	An Interview with Michael W. Apple
John J. Cogan	Developing Tomorrow's Citizen: A Multidimensional Conceptual Framework
Bernard Crick	The English Citizenship Order: A Temperate Reply to Critics
David Kerr	Citizenship in the National Curriculum (England): Issues and Challenges
Ian Davies	Implementing Citizenship Education: Can it be Done?
Terry Haydn	Separating History and Ourselves: Dilemmas for Political Education in the UK
Henry Maitles	Political Literacy: The Challenge for Democratic Citizenship

V novi številki Šolskega polja, ki s članki iz tujine teoretizira državlansko vzgojo, avtorji v uvodniku, *Editorial: The Inescapable Openness of Citizenship Education* (Justin in drugi 2000b), ponovno ugotavljajo, da državljanstvo zaobsega znanje, vrline in vrednote, ki bi jih državljan moral posedovati, vendar pri tem zaznavajo **številne različne interpretacije idej in konceptov**. S tem reflektirajo težave vzpostavljanja kurikula s konsenzom in izpostavljajo kompleksnost vprašanja državlanske vzgoje, ki bi naj sledila klasikom filozofije, v nameri, da boljša edukacija vodi v boljšo skupnost – družbo. Avtorji na splošno pridejo do zaključka, da bi morala državlanska vzgoja dobiti posebno mesto v

izobraževalnem sistemu, saj osmišlja vsa druga področja znotraj celotnega kurikula. Na primerih dinamike razvoja državljske vzgoje pa zaznavajo velike premike, hkrati pa reflektirajo, da namen državljske vzgoje v dobi globalizacije postaja vse bolj očit.

Enega izmed pomembnih predlogov vzpostavljanja državljske vzgoje predstavlja Michael W. Apple *An Interview with Michael W. Apple* (Peca in Shaughnessy 2000), ki meni, da bi moral **kurikul prihajati od spodaj ne od odzgoraj, ter da bi morali problematizirati tudi potrebe, zgodovino in kulturo zapostavljenih skupin v družbi**. Državljan kot političen koncept pa bi moral participirati, graditi in rekonstruirati politične institucije. **Poučevanje državljske vzgoje zgolj skozi učbenike prepozna kot dolgočasno in nekritično, celo nedemokratično**, zato predlaga bolj **dinamičen proces poučevanja**, kar bi lahko dosegli z direktnimi odzivi na lokalne probleme in tudi širše.

POVZETEK - Developing Tomorrow's Citizen: A Multidimensional Conceptual Framework (Cogan 2000):

V novem tisočletju Cogan v članku *Developing Tomorrow's Citizen: A Multidimensional Conceptual Framework* (ibid. 2000), prepozna številne **globalne izzive**, kot so: večanje ekonomske neenakosti, okoljska problematika, neenaka dostopnost od informacijske tehnologije, povečana potrošnja, številni rasni, verski, etnični konflikti, moralni padec političnih odločevalcev, ... Hkrati pa se ti **globalni problemi odražajo na lokalnem nivoju**, a so vendarle multinacionalni problemi in klic po prespraševanju kaj pomeni biti državljan v tem kompleksnem, transnacionalnem in globalnem svetu. V svojem članku zahteva **ново konceptualizacijo, ki temelji na multinacionalni raziskavi**. Upira se na večdimenzionalen okvir, ki ga bo moral zajemati »državljan prihodnosti«:

- reflektira problematike kot državljan globalne skupnosti,
- sodeluje z drugimi člani družbe,
- poseduje odgovornost za družbo,
- sposoben je kritičnega mišljenja,
- zmožen reševati konflikte na nenasilen način,
- zaveda pomembnosti okoljevarstva,

- spoštuje in brani človekove pravice,
- participira v javnem življenju,
- zna uporabljati informacijske tehnologije,

Državljan mora po avtorjevem mnenju posedovati znanje, veščine, vrednote, ki mu izgrajujejo: identiteto, uživanje določenih pravic, izpolnjevanje dolžnosti, vključevanje v javne zadeve, sprejemanje družbenih vrednot. **Nacionalno identiteto v multikulturni družbi zaznava kot nezadostno in mogoče celo nevarno, usmerja pa se na globalno orientirano kozmopolitsko državljanstvo, ki reže meje nacionalne lojalnosti.** Nacionalno državljanstvo ne sme biti zanikano, hkrati pa ne sme bit tretirano kot izoliran termin v današnjem svetu. Tako moramo upoštevati tako nacionalno kot tudi multinacionalno dimenzijo identitete. Pri pravnih, političnih, ekonomskih in socialnih pravicah pa se moramo venomer prespraševati kako jih lahko razširimo. Pravice in dolžnosti avtor zajame širše in **državljanstvo** v tej nameri vidi **kot družben proces z zahtevo po javnem delu za skupno dobro.** Z **aktivno participacijo** apelira na dobrega državljana kot odgovornega za sodelovanje v javnih debatah, katere morajo deliberativno podpirati pomembne družbene zadeve. Družbene vrednote ne smejo biti prepoznane kot nekritično dojetanje in podrejanje družbenemu sistemu in moči, temveč kot premišljanje skupnih stališč, ki so racionalne in etične.

Šolsko okolje dojema avtor kot podajanje identitete mladostnikom, hkrati pa poudarja da **koncept državljanstva ne sme spodbujati pasivnosti in konformnosti.** Upoštevati **ne sme** zgolj interese tistih ki posedujejo moč in na ta način **indoktrinirati ter vzpostavljati ideološko hegemonijo.** Cogan zaznava, da številni avtorji **koncept državljana vedno bolj identificirajo globalno, kot pa prek nacionalnih držav,** ker je vzniknilo dojetanje sveta kot enega skozi procese globalizacije. Z reševanjem problemov pa se lahko soočimo samo na multinacionalni ravni.

V mednarodni empirični raziskavi, med leti 1993-1997, med drugim so raziskovalci reflektirali karakteristike državljana, ki naj bi postajale vedno pomembnejše:

- zmožnost uvida in pristopa k problemom kot člani globalne skupnosti,
- pripravljenost sodelovanja in odgovornosti do drugih članov skupnosti,

- razumevanje, sprejemanje in toleriranje kulturnih razlik,
- razmišljati na kritičen in sistematičen način,
- reševati konflikte na nenasilen način,
- oblikovati življenjski slog na način, ki bo varoval okolje,
- varovati človekove pravice,
- zmožnost in želja po participacije na lokalnem, nacionalnem in mednarodnem nivoju

Izobraževalne strategije naj bi se nagibale k **spodbujanju kritičnega razmišljanja**, uporabi informacijske tehnologije, **vključevanju globalnih tematik**, spodbujanju učiteljev k mednarodnim izkušnjam in **medkulturnim povezovanjem**, vzpostavljanju šol kot aktivnih centrov družbenega življenja, spodbujanju projektov za skupno dobro, ... Družbena dimenzija državljana se more nagibati v smer družbene aktivnosti, državljanom pa mora biti omogočeno sodelovati v diskusijah in participirati v javnem življenju, hkrati pa se mora spoštovati ljudi z drugačnimi vrednotami in idejami. Državljeni se morajo počutiti vključene v številne skupnosti: lokalne, regionalne, nacionalne kot tudi multinacionalne. Avtor poudarja, da mora biti samo šolska struktura organizirana k spodbujanju večdimenzionalnega državljanstva, šole morajo biti usmerjene k sodelovanju, kritičnemu razmišljanju, toleranci, varovanju človekovih pravic, pogledu in zaznavanju globalne perspektive, varstvu okolja in participacije na več nivojih. Sam kurikulum naj bi bil sprejet deliberativno in naj bi razvijal globalnega in družbeno usmerjenega državljana. Veliko pomembnost pa se na tem mestu nameni učiteljem/profesorjem, ki naj bi spodbujali ter dinamično implementirali, v navezavi na lokalno okolje, vse prej naštete usmeritve, kar bi odpiralo in demokratiziralo šolsko okolje in s prepletom vključevalo celotno skupnost k doseganju večdimenzionalnega državljana.

POVZETEK - Implementing Citizenship Education: Can it be Done? (Davies 2000):

Kot ugotavlja Davies v članku *Implementing Citizenship Education: Can it be Done?* (ibid. 2000), je Evropska Unija močno vključena v promoviranje **državljske vzgoje**, kar z aktivnostmi drugih držav na področju državljske vzgoje le-to postavlja **v center političnega prostora**. V kolikor bodo naporu preišljanja o državljski vzgoji udeleženi tudi pri političnih odločevalcih, avtor zaznava, da bo to pomenilo velikansko revolucijo. Zaradi **manka tradicije in poučevanja na tem področju**, se kaže pomanjkanje tudi pri poučevanju državljske vzgoje, saj je zelo **malo profesorjev posebej namenjenih in izobraženih za poučevanje le-te**. V vsebini kurikula VB zaznava tri pomembna področja državljske vzgoje: znanje in razumevanje z namenom informiranega državljanca, razvoj komunikacijskih sposobnosti ter spodbujanje k participaciji in odgovornim dejanjem. Ugotavlja pa, da je bil do sedaj **opazen velik manko pri implementaciji državljske vzgoje**, vsekakor pa se mu zdi pomembna, po njegovem mnenju pa **mora biti bolj koherentna, v nameri priprave mladih za življenje v pluralistični, multi-etnični in raznoliki demokratični družbi**. Politično zajame v širšem družbenem okviru, zato nihče ne more dejati, da je njegovo življenje osvobojeno od politike oz. političnega ter da ne vpliva na konstituiranje in urejanje njegovega življenja. Kot navaja Davies se **za državljsko vzgojo venomer pokaže velik interes v času politične krize**, kar lahko povežemo z relevantnostjo v sedanosti, hkrati pa zaznamo, da je čas krize pravi trenutek za implementacijo sprememb in za obrat ter nove ideje v političnem prostoru. Argumente, da državljska vzgoja indoktrinira, oz. da to počnejo učitelji, Davies zavrže z idejo, da **na mlade vplivajo številni drugi, bolj močni vplivi**. V okviru državljske vzgoje uvidi priložnost reflektirati glavne aspekte sodobne skupnosti, vendar zaznavamo skepso pri učinkovitem implementiranju, saj mora biti le-ta **razumljena kot mozaik identitet, dolžnosti in pravic, ne pa kot unitaren koncept**. Pri tem zaznava dve nasprotujoči si tradiciji, državljski republikanizem (civic republicanism), ki predpostavlja skupnost pred posameznika in v katerem bi morali posamezniki služiti skupnosti, ter liberalni koncept državljanstva, ki predstavlja pravice (posameznika) pred dolžnostmi. Davies pa **državljanstva ne želi ukalupljati** oz. izbirati med eno od teh

tradicij, temveč **želi koncept razširiti in s tem oplemenititi**, saj sta omenjeni tradiciji nekompatibilni. Nedopustno se mu zdi nadaljevanje situacij, kjer **profesorji in raziskovalci govorijo različne jezike in nimajo poenotenih ciljev**, saj v tem **zaznava zmedo**, zato se mu zdi napaka, da se predpostavlja razlikovanje med terminom državljan in človeškim bitjem. Relevantno se nam zdi tudi avtorjevo opažanje razlik med akademskimi debatami o globalnem državljanstvu in drugačnim razumevanjem državljanstva s strani učiteljev, ki ostajajo na temeljih odgovornega in dobrega državljana, kjer se kaže zamejenost koncepta in potencial rojevanja nevarnih nasprotij. Zato opozarja na **vključenost učiteljev kot enakih subjektov v procesu reformiranju državljanske vzgoje** in ne zgolj kot tehnične podpore za implementacijo. Narediti se mora prehod iz učenja – pomnenja podatkov, do razumevanja narave konteksta in konceptov. Nasprotuje učenju o državljanstvu temveč spodbuja poslanstvo, postati državljan.

POVZETEK - Political Literacy: The Challenge for Democratic Citizenship (Maitles 2000):

Razvoj demokratičnih procesov in metod participacije ter izgradnje moderne skupnosti je povezan z **razumevanjem politične pismenosti**, kar pomeni prehod nad tradicionalne družbene vire. Kot ugotavlja Maitles v članku *Political Literacy: The Challenge for Democratic Citizenship* (ibid. 2000) potrebuje, razpravljanje in razumevanje odprtega vladanja ter participativne demokracije, **informiranega državljana**. Zaskrbljujoča apatija med mladimi iz formalnih političnih odločitev je dojeta zgolj parcialno, saj so na drugi strani pokazatelji, da so mladostniki politično aktivni v kampanjah in skozi neformalne oblike participacije.

Na primeru organiziranosti škotskega kurikula avtor ugotavlja pozitivno korelacijo med poučevanjem državljanske vzgoje in aktivnim državljanstvom. Profesorji državljanske vzgoje (na Škotskem Modern Studies) ugotavljajo, da mladi v razrede že prihajajo z določenimi izkušnjami katere lahko oplemenitijo predavanja. Prav z **odprto atmosfero znotraj razreda** večina profesorjev spodbuja debato in s tem doprinese h kvaliteti predavanj in razvoju veščin mladih. Znotraj razredov se izvajajo navidezne volitve (mock

elections), debate, projekcije in ekskurzije. Tako mladi iz šole pridejo opremljeni z kompleksnimi veščinami, s poznavanjem političnih institucij in njihovim delovanjem ter pripravljeni na argumentirano debato o političnih vprašanjih in problemih. Kot ugotavlja avtor skozi raziskavo, na primeru Škotske, ima **politična pismenost**, ki je pridobljena skozi državljansko vzgojo **pozitiven vpliv na politično znanje in veščine**.

THE SCHOOL FIELD: Citizenship education and political theory: reflections in language
(Volume XIII Number 6 2002)

Avtor	Naslov
Prof. dr. Igor Ž. Žagar	Refugees, Mad Cows, and Bone Meal or Why Citizenship Education Should Learn from the Media
Prof. dr. Monica Heller	Language, Education and Citizenship in the Post-national Era: Notes from the Front
Prof. dr. Harvey Siegel (Department of Philosophy, University of Miami, ZDA)	Public Education, Democratic Citizenship and Cultural Difference: The Role of Reason in Multicultural Democratic Education
Prof. dr. Jef Verschueren (University of Antwerp, BELGIJA)	Democracy and Diversity
Prof. dr. Katrijn Maryns (Gent University, BELGIJA)	Imposed Language Choice in the Belgian Asylum Procedure: How to Match Simultaneity with Aspirations of Linguistic Purity
Prof. dr. Janez Justin (Pedagoški inštitut, Ljubljana, SLOVENIJA)	Knowledge by Inferences: Semantically Incomplete Descriptions of Territories and Identities in History Textbooks
Prof. dr. Igor Ž. Žagar	Topoi, Loci and Commonplaces: Startingpoints in/for Education?
Prof. dr. Janez Justin (Pedagoški inštitut, Ljubljana, SLOVENIJA)	The Linguistic Transmission of Knowledge – An Epistemological and Educational Problem
Prof. dr. Darko Štrajn (Pedagoški inštitut, Ljubljana, SLOVENIJA)	Citizenship Education and the Liberal Tradition

Posebna številka, ki je teoretizirala državljansko vzgojo leta 2002, se je usmerila tudi na **področje jezika**.

POVZETEK - Language, Education and Citizenship in the Post-national Era: Notes from the Front (Heller 2002):

V članku *Language, Education and Citizenship in the Post-national Era: Notes from the Front* Heller (2002) izpostavlja jezik, ki je vzporedno z vzponom demokratičnih nacionalnih držav, **vzpostavljajl homogeno državljanstvo in državljana**. Z gradnjo **homogenih diskurzivnih prostorov** (ta se kaže s predpisanim kurikulumom slovnice v šolskih tekstih) se je **definiralo omejeno razumevanje državljana**, z vrednotami demokratične kapitalistične države, ki je rušila heterogeno družbeno strukturo in jezikovnim manjšinam onemogočala njihov napredek. Kot opažata Bourdieu in Passeron se diskurzivna homogenizacija manifestira v institucionalnih strukturah in v organiziranosti družbenih in izobraževalnih institucij. Z **govorom in pisanjem v teh institucijah se izpostavlja kaj je dobro, pravilno in naravno** ter s tem legitimira družbeno selekcijo, ki reproducira družbeno ureditev dominantne skupine. Takšen tip državljanstva pa **napadajo tisti, ki so zunaj takšnega definiranja in so označeni kot deviantni**, v družbeno ekonomskem, politično moralnem redu šol v nacionalni državi. To pa vključuje tudi kulturne in jezikovne manjšine, avtorica zato poskuša reflektirati načine v katerem **diskurz v navezavi s pravicami manjšin na novo formira državljanstvo**. Krhkost jezikovne homogenosti avtorica argumentira s **prespraševanjem vloge nacionalne države in identitete**, ter posledičnosti homogenosti jezikovnih prostorov, znotraj globaliziranega sveta, kar kliče po večji avtonomnosti jezikovnih manjšin. Hkrati pa redefiniranje državljanstva, ki temelji na demokratični inkluzivnosti, **izključuje sedanje prakse jezikovne ekskluzivnosti in vzpostavljanje neenakosti**.

Razumevanje jezika, izobraževanja in državljanstva zaznava v kontekstu družbene konstrukcije neenakosti, ki reproducira točno tiste oblike marginalizacije in represije katere želi diskurz državljanstva in jezik človekovih pravic pravzaprav napasti. Jezikovne človekove pravice pomagajo vzpostaviti zavedanje o neenakosti in zagotavljanje boljših

življenjskih pogojev za vse družbene subjekte. **Jeziki so še vedno dojeti kot organski, naravni in kot omejene celote**, katere skozi govor producirajo - **vzpostavljajo prav tako naravne razlike**. Na ta način vprašanje identitet, neenakosti in sprememb ostaja neprespraševano. **Šole pa reproducirajo te prostore organskih celot**, saj morajo otroci jezikovnih manjšin obiskovati tiste šole, ki poučujejo manjšinski jezik.

Razlikovanje jezika in identitete lahko razumemo kot odgovor na spremembe v globaliziranem svetu, hkrati pa tudi kot uspehe gibanj jezikovnih manjšin. Z **redefiniranjem državljanstva** se nagibamo **stran od** idej **avtentičnih nacij** in premišljamo bolj vključujoče koncepte za konstrukcijo političnih entitet. **Prevladujoči jezik** avtorica zaznava kot **gonilno silo ekskluzivizma in neenakosti**, katere **sedanji diskurz**, čigar fokus ostaja na pravicah in državljanstvu **ne problematizira**. Favorizira pristop k jeziku kot družbeno prakso in ne kot objekt ali sistem, ki skozi družbeno prakso vzpostavlja našo kolektivnost. Vprašanje ki se izpostavlja ni, ali je jezikovna raznolikost dobra v globaliziranem svetu, temveč katerim interesom specifične oblike raznolikosti služijo in katere so marginalizirane ter pod kakšnimi pogoji?

POVZETEK - Public Education, Democratic Citizenship and Cultural Difference: The Role of Reason in Multicultural Democratic Education (Siegel 2002):

S vprašanjem, kako naj bi se izobraževanje v demokratičnih državah **soočalo z kulturnimi razlikami med prebivalci** naslavlja članek *Public Education, Democratic Citizenship and Cultural Difference: The Role of Reason in Multicultural Democratic Education* (Siegel 2002). Še posebej (p)ostaja to vprašanje relevantno v sodobnih demokratičnih državah, zato morajo mladi pridobiti veščine, sposobnosti in vzorce obnašanja, hkrati pa morajo participirati pri oblikovanju in demokratičnemu odločanju. **Spodbujati** se mora **kritično razmišljanje**, saj **demokracija zahteva izobraženega državljana**, ki oblikuje javne politike, prepoznava razloge in argumente za in proti alternativnim praksam, hkrati pa lahko pretehta argumente in se odloči ter s tem izrazi svojo voljo in probleme. Brez kritičnih državljanov je funkcija države ogrožena, le-ti pa morajo **delovati v interesih skupnosti** in si **prizadevati za konstruktivne politične**

spremembe. Kulturne raznolikosti niso pomembne, je pa **v kulturno raznolikih družbah pomembno, da se vzpostavlja sodelovanje in dosega demokratično sprejete odločitve.** Kljub kulturnim konfliktom se morajo in se lahko sprejemajo demokratične odločitve in zasledujejo demokratični ideali, da se konflikti skozi participacijo in demokratične politične institucije in procese rešijo. V kolikor člani nedemokratičnih skupnosti postanejo državljani demokratičnih držav, mora **demokratična participacija prevladati nad nedemokratičnimi vrednotami,** drugače je izobraževanje za demokratično državljanstvo ovrženo oz. ne obstaja. Član skupnosti, ki ne participira in zavrača demokracijo s tem marginalizira samega sebe.

Avtor poudarja, da brez razloga menimo, da lahko vse kulture delujejo v duhu demokracije, saj so vrednote v nedemokratičnih okoljih v nasprotju z idejami demokracije. V soočenjih nedemokratičnih in demokratičnih vrednot pa morajo prevladati slednje.

POVZETEK - Citizenship Education and the Liberal Tradition (Štrajn 2002):

Eden izmed redkih tekstov slovenskega avtorja o državljski vzgoji, v The School Field-u, se je naslanjal na liberalno paradigmo državljske vzgoje in je bil napisan v angleškem jeziku (Štrajn 2002). Avtor zaznava, da je v okviru UNESO **državljska vzgoja zavzela pomembno mesto na listi globalnih prioritet,** tako na nivoju izobraževanja kot tudi vseživljenjskega izobraževanja. **Definiranje državljske vzgoje** prepozna kot **izjemno raznoliko** v različnih državah, hkrati pa je različen tudi pomen državljske vzgoje znotraj posameznih držav. Različna mnenja s strani različnih držav o državljski vzgoji v okviru UNESCO, so prinesla nekatere skupne poglede in strinjanja, vendar so se izpostavile tudi razlike v razumevanja državljske vzgoje. Nedolgo nazaj se vprašanje državljske vzgoje pri UNESCO sploh ni pojavljalo, kar lahko prepoznavamo kot **pozitiven premik plasiranja državljske vzgoje na agendo,** saj se lahko le v tem primeru teoretizira in problematizira o različnih vidikih državljske vzgoje in s tem spodbuja medkulturni dialog. Državljska vzgoja se je v mednarodnih poročilih nahajala

pod državljansko participacijo in ni bila prepoznana kot pomembnejša tematika ter širši sklop, ki zajema tudi participacijo. S tem je prikazovala minorno vlogo na začetkih vzpostavljanja platforme za državljansko vzgojo.

Velike razlike pri artikuliranju državljanov se kažejo na ravni **nagibanja k avtonomnemu posamezniku** na eni strani oz. **formuliranju skupnosti nad posameznikovimi pravicami na drugi**. Poučevanje družbene (civics) vzgoje reflektira s prepletom religioznih in moralnih nauk, medtem, kot se post modernni pristop, naslanja na bolj odprte koncepte, ki vključujejo raznolikost in multikulturalizem. Izpostavlja pa, da je **pri poučevanju težko najti eno ali drugo pozicijo v čisti obliki**. Kot pravi avtor koncept državljanske vzgoje sovпада s tradicijo liberalizma (paradigma svobode, človekovih pravic in zakonov), v tem kontekstu pa ji liberalni misleci dajejo velik pomen, saj jo pojmujejo kot najbolj pomembno orodje vzpostavljanja svobodne družbe.

THE SCHOOL FIELD: Redefining citizenship education: common parallels and challenges
(Volume XIII Number ¾ 2002)

Avtor	Naslov
Prof. dr. David Kerr (National Foundation for Educational Research, VELIKA BRITANIJA), mag. Mitja Sardoč (Pedagoški inštitut, Ljubljana, SLOVENIA)	Redefining Citizenship Education: Common Parallels and Challenges
Prof. dr. Walter Parker (College of Education, University of Washington, ZDA)	The Deliberative Approach to Education for Democracy: Problems and Possibilities
Prof. dr. Harry Brighouse (University of Wisconsin, Madison, ZDA)	Rethinking Liberal Education: Choice, Discovery and Judgment
Prof. dr. Jo-Anne Dillabough (Curriculum, Teaching and Learning, OISE/University of Toronto, KANADA), Prof. dr. Madeleine Arnot (Faculty of Education, University of Cambridge, VB)	Recasting Educational Debates about Female Citizenship, Agency and Identity

Prof. dr. Carole L. Hahn (School of Education, Emory University, ZDA)	U. S. Students' Civic Orientations: Reflections on the IEA Civic Education Study Results
Prof. dr. Diana E. Hess (Department of Curriculum and Instruction, University of Wisconsin-Madison, ZDA)	The Pedagogical Issues of Teaching Controversial Public Issues Discussions in Secondary Social Studies Classrooms
Prof. dr. Ian Davies, Sylvia Hogarth (University of York, VELIKA BRITANIJA), Prof. dr. Ted Huddleston, Don Rowe (Citizenship Foundation, VELIKA BRITANIJA)	Political Literacy: An Essential Part of Citizenship Education

POVZETEK - The Deliberative Approach to Education for Democracy: Problems and Possibilities (Parker 2002):

Vpeljavo **deliberativnega pristopa k državljanski vzgoji** v raznoliki družbi problematizira Parker (ibid. 2002) Koncept **deliberativnosti** predstavi kot **tehtanje oz. iskanje najboljših rešitev za reševanje problema**. Raznolikosti avtor zaznava v političnem, profesionalnem, ideološkem, demografskem prostoru, hkrati pa razlike v moči vzpostavljajo tudi razredi, rase, spol, jezik, izobraževanje, ... **Volitve ne nadomestijo deliberativnosti**, ker **izostane debata ter tehtanje alternativ in argumentov**. V šolskem kurikulumu to ne pomeni deliberativnega poučevanja temveč **poučevanje za deliberativnost**, s čimer pridobimo veščine s katerimi lahko delujemo ne samo v šolskem okolju temveč tudi izven. Pomemben del deliberativnosti vključuje poslušanje kaj želi nekdo povedati in iz kje izhaja njegovo prepričanje, doseganje skupnih rešitev in nasprotovanj in ne dogmatsko stanje na okopih začetnih odločitev. Kot bi rekel Habermas to pomeni **vzpostavljanje javnega mnenja in volje**. V heterogenih skupnostih z deliberativnostjo prihaja do odločitev med družbenimi subjekti, ki se razlikujejo, skupen pa jim je problem, ki ga naslavlja in zaradi katerega sodelujejo. Kot ugotavlja avtor je **poučevanje deliberativnega pristop glavne naloga izobraževanja za demokracijo**. V deliberativnem pristopu je diskusija glavni didaktični pripomoček, kjer udeleženci poslušajo, poskušajo razumevati in razvijajo svoje ideje, na koncu pa se poskuša izluščiti medsebojno

razumevanje. Deliberativni koncept **vključuje vse v skupini**, kar je problematično v večini skupnosti, kjer so manjšine v veliko primerih izključene, zato problematika revnih, etničnih, rasnih, ... manjšin, nikoli ne postane predmet diskusije, prav tako pa se družbeno privilegirani sloji velikokrat postavijo nad ostale člane skupine. Deliberativnost tako ne more biti avtentična v sedanjem stanju družbene hierarhije.

POVZETEK The Pedagogical Issues of Teaching Controversial Public Issues Discussions in Secondary Social Studies Classrooms (Hess 2002):

Diskusija o družbeni problematiki je osrednjega pomena tudi za Hessovo (ibid. 2002), saj omogoča mladim **artikulacijo mnenj in razumevanj tudi izven šolskega okolja**, prav na ta način pa se jih **pripravlja na delovanje v širši družbi**. **Šolsko okolje** prepozna kot **laboratorij** v katerem se **mladi naučijo participacije in javnega nastopanja**. **Diskusije o spornih javnih zadevah** pa imajo, kljub temu, da raziskave kažejo, da so le malokrat vključene v kurikule, močne izobraževalne učinke na mlade in razvoj bolj demokratične skupnosti. **Učitelji** imajo pri tem **največji vpliv**, poleg tega pa so **glavni odločevalci**, t.i. **sita tematik, s katerimi se bodo soočili učenci**. Kot predstavlja Dahl so na drugi strani tihi državljani, popolni subjekti za avtoritarno vladavino in katastrofa za demokracijo. Vendar sama svoboda govora še ne prinese znanja in veččin poslušanja ter artikuliranja v demokratični skupnosti. Skozi vodene debate, pri katerih bi bile tematike izbrane s sodelovanjem profesorjev in mladih, se morajo skozi diskusijo podati veččine artikuliranja, drugačnega razumevanja, vzpostavljanja različnih idej ter rešitev problemov.

POVZETEK - Political Literacy: An Essential Part of Citizenship Education (Davies, Hogarth, Huddleston, Rowe 2002):

Politična pismenost je bila, kot ugotavljajo avtorji (Davies in drugi 2002) v preteklosti v veliki meri **zapostavljena**, z vpeljavo kurikula v VB pa je **postala ena** izmed treh **najpomembnejših veščin-prioritet**, ki naj bi jih mladi pridobili z državljsko vzgojo.

Pri razvijanju politične pismenosti obstajajo številne ovire, ki sovpadajo s problematiko državljanske vzgoje. Te se kažejo zaradi **pomanjkanja tradicije poučevanja** državljanske vzgoje in **manka izobraževanja profesorjev**, katerih glavna preokupacija so druga področja, posledično s tem pa je pomanjkljivo njihovo znanje in razumevanje. **Državljska vzgoja** je sicer prepoznana kot **izjemno pomembna**, vendar ima **nizek status in pomembnost** znotraj kurikula.

V okviru projekta politične pismenosti so želeli zmanjšati pomanjkljivosti z vpeljavo mladostnikov v razumevanje jezika, konceptov, argumentiranje in ostalih veščin, ki so potrebne za participacijo v političnem življenju ter na ta način nadgraditi državljansko vzgojo. Omenjene veščine so prevladovale nad faktičnim poučevanjem, saj so želeli mlade vpeljati v aktivno debato. Osvetlili so številne kategorije, ki se nanašajo na politično življenje: politične ideale, institucije, ideologije, sisteme, participacijo, moč, avtoriteto, predstavništvo, vladavino, ... šolski prostor pa so dojemali kot primer družbe v pomanjšanem merilu, kjer so se mladi v debatah počutili kot državljani.

Projekt politične pismenosti je požel velik odziv tako med profesorji, kot tudi med mladimi, saj je **obstajal konsenz**, da morajo mladi **preiti stopnjo nestrinjanja**, temveč jo morajo tudi elaborirati. Avtorji ugotavljajo, da se morajo učne metode o politični pismenosti še nadgraditi, da bi se lahko uporabljale, ne samo takrat, ko je govora o politični pismenosti, temveč tudi na splošno kadar profesorji delajo z mladimi – v vsakdanjih interakcijah. Vsekakor pa se jim zdi zelo pomembno, da je politična pismenost postavljena v kurikulum.

2.2.2 Šolsko polje

Šolsko polje je naslednica revije The School Field, kar kaže tudi redosled pri izdajanju letnika številke. Kljub temu, pa smo The School Field in Šolsko polje, ki je dobilo svojo sedanje ime leta 2002 ločili, saj se je revija po tem letu osredotočila na slovenski prostor in delno izgubila vpetost člankov v mednarodno areno na področjih izobraževanja in vzgoje. Pri Šolskem polju za razliko od The School Field-a zaznavamo tudi manjši

poudarek na državljanstvu in državljanski vzgoji, saj sta od leta 2002 do danes na te tematike izšli zgolj dve številki.

Revija Šolsko polje je revija za teorijo in raziskave vzgoje in izobraževanja z mednarodnim uredniškim odborom. Objavlja znanstvene in strokovne članke iz širšega področja vzgoje in izobraževanja ter edukacijskih raziskav, pregledne članke in recenzije tako domačih kakor tudi tujih monografij iz področja vzgoje in izobraževanja. Poglavitni namen revije je prispevati k razvoju edukacijskih ved in interdisciplinarnemu pristopu k teoretičnim in praktičnim vprašanjem vzgoje in izobraževanja. V tem okviru revija posebno pozornost namenja razvijanju slovenske znanstvene in strokovne terminologije ter konceptov na področju vzgoje in izobraževanja ter raziskovalnim paradigmam s področja edukacijskih raziskav v okviru družboslovno-humanističnih ved. Izdajatelj Šolskega polja sta Pedagoški inštitut in Slovensko društvo raziskovalcev šolskega polja.

V okviru Šolskega polja smo enako kot pri The School Field-u analizirali tematike v okviru državljanstva, državljanske vzgoje, multikulturalizma in izobraževanja za globalno državljanstvo, z namenom pregleda dosedanjih praks in teoretskih osnov, katere predstavljajo osnovo za morebitno implementacijo v kurikulumih državljanske vzgoje in oblikovanju sodobnih didaktičnih gradiv na področju državljanske vzgoje.

ŠOLSKO POLJE: Državljanska ali domovinska vzgoja? (Letnik XV številka ½ pomlad 2004)

Avtor	Naslov
dr. Darko Štrajn (Pedagoški inštitut, Ljubljana)	Uvod: Državljanska ali domovinska vzgoja?
mag. Mitja Sardoč (Pedagoški inštitut, Ljubljana)	Sodobni izzivi državljanske vzgoje: teorije, politike in koncepti
Prof. dr. Angelca Ivančič (Andragoški center Slovenije)	Izobraževalne strategije in ukrepi za podporo učenja za aktivno državljanstvo: primer šestih evropskih držav

dr. Marjan Šimenc, dr. Mojca Štraus, mag. Mitja Sardoč (Pedagoški inštitut, Ljubljana)	Empirični pogled na dilemo med domovinsko in državljansko vzgojo
Goranka Kreačič (Osnovna šola Preserje)	Medkulturno izobraževanje, izziv verske raznolikosti in dialog v Evropi
Dr. Darko Štrajn (Pedagoški inštitut, Ljubljana)	Politika vzgoje identitete in razlike
dr. Dejan Jelovac (Radio Študent, Ljubljana)	Državljska vzgoja in vprašanje državljanske nepokorščine v sodobni demokratični ureditvi
dr. Bogomir Novak (Pedagoški inštitut, Ljubljana)	Strategije učenja aktivnega državljanstva glede na stanje politične kulture v Sloveniji
dr. Janez Kolenc (Pedagoški inštitut)	Domoljubna vzgoja v osnovni šoli?
dr. Vesna Mikolič (Fakulteta za humanistične študije, Univerza na Primorskem, Koper)	Etnična ozaveščenost kot pomemben cilj državljanske vzgoje
dr. Bojan Šalec (Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana)	Domovinska vzgoja v luči pomembnosti kolektivnih identitet

Prva številka Šolskega polja, ki je zajemala državljansko vzgojo in je izšla **v slovenskem jeziku** je bila *Državljska ali domovinska vzgoja?*. V sklopu člankov poskušajo avtorji problematizirati državljansko vzgojo znotraj širokega in heterogenega prostora v katerega lahko vpneemo državljansko vzgojo.

POVZETEK - Uvod: Državljska ali domovinska vzgoja? (Štrajn 2004):

Štrajn (ibid. 2004) zaznava, da je znotraj teorij, ki opredeljujejo **cilje državljanstva in državljanske vzgoje polno paradoksov, kontroverz in resnih ideoloških nasprotij**. Na tem mestu naj bi vzgoja in izobraževanje ponudila prostor, v kateri bi se **vzpostavil konsenz**, čeprav ugotavljamo, da **ni preprosto doseči konsenza ter opredeliti temeljnih nalog in smernic državljanske vzgoje**. S problematiziranjem tematik o državljanski vzgoji

v Šolskem polju sicer ugotavljajo, da se tudi v Sloveniji vključujemo v globalne razprave o državljski vzgoji, vendar to ne pomeni dejanske vpeljave in zavedanja o vsebini globalnih procesov znotraj državljske vzgoje.

Glavni problem Štrajn prepoznava v **različnih pogledih na organiziranost in funkcije družbe** ter **vloge državljske vzgoje** znotraj izobraževalnega sistema. Ugotavljata, da državljske vzgoje ni lahko definirati, saj je posredno v ozadju veliko večja debata o naravi modernih družb. Vendarle pa **vidi vzporednice**, kljub različnim dojemanjem koncepta državljske vzgoje. Te so:

- demokratična skupnost in pridobljene pravice,
- participacija v družbi,
- priprava mladine za aktivno in informirano participacijo,
- vključenost in integracija v skupnost,
- spodbujanje mednarodnega sodelovanja.

V množici različnih predmetov in razdrobljenosti državljske vzgoje med različnimi predmeti, ni presenetljivo, da se postavlja vprašanje najboljše implementacije, definicije, razvoja, ... državljske vzgoje. Pomembnost državljske vzgoje se zaznava zaradi oblikovanja in razvoja demokratične družbe ter politične kulture. Izzive s katerimi se sooča državljska vzgoja pa uvidi v:

- vedno večjem deležu starejšega prebivalstva v družbi
- hitrem pretoku ljudi čez nacionalna meje,
- prepoznavanju pravic prvotnih prebivalcev,
- propadanju obstoječih političnih struktur in vzponu novih,
- spremembi statusa žensk v skupnosti,
- vplivu globalne ekonomije,
- vzponu družbe znanja in vseživljenjskega učenja,
- okoljski problematiki,
- novih oblikah skupnosti in uporov.

Ti izzivi predstavljajo kompleksnost koncepta v katero se vključuje pluralizem, multikulturalizem, etnično in kulturno ozadje, raznolikost, toleranco, socialno

pravičnost, ... Kar zaobjema Kymlickovo osnovno nalogo izobraževanja ki naj bi pripravljala vsako novo generacijo za odgovorno državljanstvo.

Redefiniranje državljanstva, kar posledično pomeni tudi prestrukturiranje državljske vzgoje pa se najbolj kaže skozi:

- dimenzije raznolikosti (življenje v raznolikih družbenih, in kulturnih skupnostih),
- prostor (razširitev koncepta iz nacionalne, v evropsko, mednarodno, transnacionalno in kozmopolitsko državljanstvo),
- socialne pravice (spremembe socialnega statusa z vzponom globalne ekonomije)
- participacijo (sodelovanje in participacija v demokratični družbi na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni) – zaskrbljenost zaradi demokratičnega deficita mladih

Fundamentalno pri državljski vzgoji se avtorju zdi **dati glas ljudem**, s tem pa tudi **samozavest in občutek, da je njihov glas slišan** ter da lahko vpliva in doseže spremembe. **Redefiniranje državljanstva** mora po njegovem mnenju biti **aktivno in neprestano**, pazljivo in fleksibilno ter osredotočeno in usmerjeno v prihodnost.

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

Vsebine globalnih tematik, vpetost procesov globalizacije v državljsko vzgojo in širitev samega koncepta državljske vzgoje predstavlja tudi projekt *Državljanstva v novi dobi*, s čimer odgovarja neposredno na dileme, ki ji je Štrajn izpostavil v svojem članku. Koncepta državljanstva, državljske vzgoje in vseh najpomembnejših tendenc, ki oblikujejo sodobno družbeno realnost, dojemamo kot proces nenehnega prespraševanja in problematiziranja, s čimer želimo zaobiti ideološke boje.

POVZETEK - Sodobni izzivi državljske vzgoje: teorije, politike in koncepti (Sardoč 2004):

V okviru politične filozofije prepoznavamo posebno vlogo procesov šolanja in oblikovanja posameznika, saj so **temelji za državljsko vzgojo zasejani že zelo zgodaj**, predstavljajo pa velik potencial (Sardoč 2004). V kolikor vzgojo prepoznamo kot

oblikovanje temeljnih lastnosti uma, potem lahko filozofijo označimo kot splošno teorijo vzgoje, kar nam kaže na ontološko pozicijo filozofije, ker se oblikujejo različne filozofske tradicije, ki poudarjajo različne vrednote, temelje, tendence, itd. **Javno šola** Sardoč prepozna kot **eno izmed najpomembnejših družbenih institucij**, saj bistveno **prispeva k oblikovanju skupne državljanske identitete**, kar nam samo potrjuje čedalje pogostejše poudarjanje pomena izobraževanja za demokratično državljanstvo v sodobni multikulturni družbi. Na tem mestu zaznamo vpeljavo zavedanja o globalni multikulturni družbi, hkrati pa avtor opozarja na **splošnost besede državljanska vzgoja, ki se lahko upre le malokateri interpretaciji**. Tako po T.H. Marshallu ugotavlja avtor, da ni enopomenskega odgovora, kaj je državljanstvo in državljanska vzgoja, temveč zaradi različnih tradicij politične teorije **obstaja mnogo pojmovanj**. Državljanstvo moramo tako razumeti in preučevati kot mozaik identitet, dolžnosti in pravic in ne kot enoten koncept.

Modeli državljanstva, ki so utemeljeni na pojmu partikularne nacionalne identitete se osredotočajo na pravice in odgovornosti statusa državljana, s tem pa so izključujoče zaradi designacije nasprotnega pola. Le-to nam govori o nedemokratičnosti in zamejenosti nacionalnega državljanstva, ki zahteva rekonceptualizacijo in drugačen – globalen pogled na državljana. Avtor v članku opisuje številne tradicije in teorije o **državljanstvu**, sam **koncept državljanstva** pa se mu zdi **sporen**, tako kot vsi pomembni koncepti v politični teoriji (demokracija, strpnost, enakost, svoboda, itd). Reforme vzgoje in izobraževanja so v zadnjih letih prinesle spremembe prav na ravni državljanske vzgoje tako na kurikularni kot na izvedbeni ravni.

Sardoč v sodobnem dojemanju državljanske vzgoje prepozna **pomembnost tematik** kot so:

- varovanje demokratične družbe,
- participacija in aktivno vključevanje v procese demokratičnega odločanja,
- inkluzivnost in nediskriminatornost,
- sodobna, moderna in multikulturna družba.

Pomen državljsanske vzgoje prepoznava v oblikovanju in razvoju demokratične politične kulture, največjo težavo pa zaznava v tem, kako artikulirati teorijo državljsanske vzgoje, da bi spoštovala posamezne kulturne razlike ter bila obenem pozorna do zahteve po kultiviranju avtonomije ter skupnih političnih vrednot bodočih odraslih državljanov. **Od konceptualizacije državljsanske vzgoje pa je odvisen njen položaj znotraj kurikula ter njeno dejansko poučevanje.**

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

Sardoč pravi, da se mu sam koncept državljanstva in državljsanske vzgoje zdi sporen, pri tem pa moramo dodati, da je **sporen** ravno **zaradi nenehno spreminjajoče se družbene realnosti, zaradi heterogenosti in fluidnosti**. Tako državljanstva in državljsanske vzgoje ne moremo dojemati enoznačno, saj s tem izgubimo številne aspekte državljanstva. Zaradi teh razlogov se zdi **poučevanje državljsanske vzgoje težavno in zahtevno** in bi mu morali nameniti več pozornosti.

POVZETEK - Izobraževalne strategije in ukrepi za podporo učenja za aktivno državljanstvo: primer šestih evropskih držav (Ivančič 2004):

V postmodernih družbenih razmerah Ivančičeva (2004) zaznava **slabitev vloge tradicionalnih hierarhičnih političnih struktur in ideologij ter oblikovanje drugačnih – inovativnih oblik organiziranja in delovanja**, s čimer se **spreminja tudi koncept državljanstva**.

Novi izzivi globalizacije postavljajo številna vprašanja na katera ni odgovorov znotraj državnih meja, s čimer **problematiziramo zastarele koncepte državljanstva in vzpostavljamo nove tendence po globalnem zavedanju**. Kot ugotavlja avtorica je množična participacija bistvena za delovanje predstavniške demokracije, demokratični **aktivni državljani pa se ne rodijo, ampak to postanejo v procesih socializacije**. Aktiven državljan pa ne pomeni biti le dober državljan saj mora le-ta biti sposoben vplivati na javno življenje, kritično tehtati dokaze, ...

Podobno kot za koncept državljanstva velja tudi za aktivno državljanstvo – participacijo, da različne politične ideologije različno pojmujejo aktivno državljanstvo. Globalizacija demokracije in državljanstva lahko ponudi nove načine razumevanja in prenovitev ideje o aktivnem državljanstvu. Ravno participacija in spreminjanje identitete pa sta po mnenju Ivančičeve osrednji dimenziji spreminjajočega se državljanstva. **Koncept aktivnega državljanstva zaznava kot vseživljenjski proces**, izobraževalci pa **nebi smeli slediti zgolj rigidnim organizacijam**, saj trendi kažejo, da se **tradicionalne oblike organiziranosti počasi a radikalno spreminjajo**.

Organizacije postajajo **vse manj hierarhične in vpeljujejo koncept aktivnega državljanstva od spodaj, kar pa zahteva kritične in aktivne državljane**. Avtorica zaznava pristop od spodaj navzgor v obliki delavnic na lokalnem, regionalnem in nacionalnem nivoju, kjer lahko posamezniki izrazijo svoje mnenje. Strokovnjaki **spodbujajo uvajanje inovativnih oblik sodelovanja državljanov v javnih zadevah**, a so hkrati zaskrbljeni, da bi te vodile k še večjemu izključevanju manj izobraženih skupin.

Avtorica ugotavlja, da je sekularizacija in »konec ideologij« prikrajšala ljudi za številna ideološka in etična sidrišča, kar prinaša demokratični deficit in po njenem mnenju poskušajo ta manko zapolniti kulturni centri in izobraževalne organizacije za odrasle. Nadalje ugotavlja, da se je v Sloveniji po ukinitvi socializma vloga cerkve povečala in postaja vse pomembnejša pri povezovanju državljanov in spodbujanju civilno družbenih aktivnosti.

Pri procesu **učenja za aktivno državljanstvo** se avtorica zavzema za **aktivno vlogo udeležencev v procesih učenja**, s tem, da sami obdelujejo in interpretirajo, sodelujejo v skupinskih razpravah, se izobražujejo skozi delo, ... Pri učenju za aktivno državljanstvo šoli oz. formalnemu izobraževanju ne pripisujejo večjega pomena pri oblikovanju aktivizma, kar nas spodbuja, da tudi znotraj formalnih oblik državljanstva nakažemo priložnosti, pozitivne lastnosti aktivnega participiranja, tako znotraj šol, kot tudi izven formalnega izobraževanja, s čimer razširimo aktivnega državljana na vseživljenjski proces. Ponovno se izpostavljajo **pomisleki glede ustrezne usposobljenosti učiteljev za**

poučevanje aktivnega državljanstva, pri čemer se vzpostavlja možnost vpeljave strokovnjakov v procese izobraževanja državljske vzgoje.

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

Koncept **aktivne participacije** v okviru projekta *Državljanstva v novi dobi* dojemamo **širše** kot avtorica, ki predstavlja zgolj nekatere rešitve v obliki delavnic, študijskih krožkov za odrasle, ... Aktivno participacijo lahko zaznavamo pri poučevanju na več nivojih, tako pri formalnem, neformalnem in naključnem izobraževanju, na vsakodnevni ravni, z oblikovanjem kritičnega posameznika, ki reflektira družbene anomalije in posega v njih. Vsekakor pa je potrebno v koncept aktivnega državljanstva vključiti inovativne in privlačne pristope, ki bi spodbujali večjo inkluzivnost.

Ivančičeva zaznava pomembnejšo vlogo cerkve pri povezovanju državljanov in spodbujanju civilno družbenih aktivnosti, pri tem pa ne predstavi nobenega konkretnega primera kako bi naj cerkev spodbujala državljske k aktivni participaciji, prav tako pa se že pri sami semantiki nakazuje, da je mišljena rimokatoliška cerkev, vsa ostala verstva pa so izključena. Na tem mestu moramo podvomiti v avtoričino tezo, saj menimo, da bi lahko izpostavili številne druge, bolj relevantne institucije, ki spodbujajo družbeno inkluzivnost in aktivno participacijo.

Prav tako pa zaznavamo, da je **potrebno aktivno participacijo in izobraževanje zaobjeti bolj široko in spodbujati tudi neformalno ter naključno izobraževanje, ter prikazati dobre prakse izobraževanja tudi izven formalnih institucij**, kot so šole. Pri tem lahko, z modeli vlog, promoviranjem dobrih praks, moderiranjem skupinskih razprav, individualnim mentorstvom, ... spodbudimo motivacijo državljanov za sodelovanje v starih in novih strukturah političnega in družbenega odločanja.

POVZETEK - Strategije učenja aktivnega državljanstva glede na stanje politične kulture v Sloveniji (Novak 2004):

V članku, *Strategije učenja aktivnega državljanstva glede na stanje politične kulture v Sloveniji* (Novak 2004) opozarja na vprašanje primerljivosti slovenske politične kulture v

primerjavi z evropsko. Ravno v tistem času je bil primarni cilj Slovenije vstop v procese evropskih integracij, zato je bil zelo relevanten podatek o stopnji politične kulture v Sloveniji. Politično zavest in kulturo so v Sloveniji bolj določale zgodovinske in družbene determinante, kar velja še danes čeprav se nagibamo k subjektivnim dejavnikom vrednot, stališč, načina mišljenja državljanov, politikov, ...

Zaznati je, da kompleksnost slovenske družbe po letu 1990 narašča, še vedno pa so **značilne lastnosti tradicionalne politične kulture: ozka lojalnost, patriarhalnost, uniformiran način mišljenja, konservativna miselnost, obrnjenost v preteklost**, kar je v nasprotju z demokratično politično kulturo, ki podpira drugačne vrednote tolerance, odprtosti v svet, miru in sožitja v skupnosti. **Aktivno državljanstvo** mora biti »**komunikacijsko interaktivno**«, kjer **državljan aktivno posega v družbeno politično življenje**, s tem, da zavestno opravlja eno ali več političnih funkcij oz. je dejaven na vsaj enem področju družbe. Državljanstvo vzgojo avtor prepoznava kot formalni dvojček etične vzgoje, hkrati pa opozarja, da moramo preiti od klasičnega razumevanja državljanstva omejenega na nacionalno identiteto **preko teh omejitev na internacionalno vpetost državljanstva**.

V politični kulturi in zavedanju Slovencev o lastnem dojemanju moramo spremeniti in preseči nekatere mite o zamudništvu, miroljubnem narodu, hlapčevstvu, itd. Hkrati pa moramo zmanjšati apatičnost in dvigniti odnos do politike, s čimer bi dvignili politično kulturo. Za razvoj aktivnega državljanstva nam po avtorjevem mnenju **manjka interaktivne komunikacije med posamezniki in ustanovami z razvojem različnih vrst pismenosti**, pri tem pa ugotavlja, da ravno šola pomaga oblikovati avtonomne, demokratične osebnosti, ki so demokratično vzgojene, s čimer se približujemo evropskemu modelu. Na tem mestu se nam zastavlja vprašanje kakšen sploh je evropski model aktivnega demokratičnega državljanca? Ali ga nismo v tistem času idealizirali v želji vstopa v EU, hkrati pa nismo osmislili kritike na evropski ravni, pomanjkanje zavedanja o evropskem državljanu, evropocentričnost, ...?

Novak izpostavi zanimivo povezavo političnega sistema in javne šole, saj naj bi javna šola bila tem bolj totalitarna, čim bolj je totalitaren politični sistem. Z vključevanjem v EU pa

se naj bi spremenila nacionalna identiteta (nacionalna, zlasti jezikovna in kulturna naj bi se še bolj okrepila), hkrati pa naj bi z vstopom postalo aktualno evropsko državljanstvo in interkulturni stiki. O vzpostavljanju evropskega državljanstva še vedno potekajo debate, vendar drastičnih premikov in konceptov evropskega državljanstva ni zaznati. V Sloveniji avtor zaznava, da se razvijajo **značilnosti nezaupanja v politične ustanove, pasivnega odnosa državljanov do politike, spremembe morale, manjšinski nacionalni kompleks, nezaupanje do lastne države, enoumje kot znak antiintelektualizma, ...** V prihodnosti pa bi po njegovem mnenju morali slediti demokratični kulturi, ki vključuje zaupanje v demokratične ustanove, spoštovanje človekovih pravic, aktivno državljanstvo in pluralizem političnih interesov (svoboda, enakost, pravičnost, solidarnost).

ŠOLSKO POLJE: Izzivi multikulturalnosti (Letnik XIX številka 5/6 zima 2008)

Avtor	Naslov
Darko Štrajn	Predgovor: vzgoja in izobraževanje v konstrukciji interkulturalnosti
Robi Kroflič	Induktivni pristop k poučevanju državljske vzgoje na načelu interkulturalnosti
Janez Juhant	Dialog in šola
Mirjana Ule	Socialnopsihološki konteksti interkulturalnega komuniciranja
Jernej Pikalo, Simona Bezjak, Marinko Banjac in Blaž Ilc	Politološke vsebine državljske vzgoje: pristopi, vsebine in možnosti
Bojan Žalec	Od radikalne interpretacije do etike zmožnosti: filozofska razprava o možnostih in pogojih (medkulturalnega) dialoga
Lucija Čok	The human coexistence – underpinned by languages and cultures
Darko Štrajn	Interkulturalnost v prostoru multikulturalnosti: tuji jezik in interkulturalna kompetenca
Irena Bačlija	Romski pomočniki v slovenskem osnovnošolskem sistemu: prednosti in pomanjkljivosti izredne učne

	pomoči romskim učencem
Zdenko Kodelja	Ocenjevanje raziskovalnih programov na področju vzgoje in izobraževanja: etične dileme in metodološki problemi

Zadnja številka Šolskega polja, v navezavi na državljansko vzgojo, je izšla leta 2008, z naslovom *Izzivi multikulturalnosti*. Kot ugotavlja Štrajn v predgovoru (2008a) je šolski sistem, kot poglaviten mehanizem družbene reprodukcije v navezavi s družbenimi spremembami, tudi sam podvržen hitrim spremembam. S članki v tej številki se reflektira **pojavnost multikulturalnosti ter možne prakse interkulturalnosti znotraj šolskega sistema**. Avtorji problematizirajo temeljne teoretske razsežnosti, ki jo postavljajo v kontekst nove globalne realnosti, vendar zajemajo v ozadju slovenski prostor in njegove kulturne, politične in družbene specifičnosti, kar do sedaj v teoretsko znanstveni refleksiji, na področju državljanske vzgoje v Sloveniji, ni bila praksa.

POVZETEK - Induktivni pristop k poučevanju državljanske vzgoje na načelu interkulturalnosti (Kroflič 2008):

Kroflič (ibid.) ugotavlja, da **državljanska vzgoja** v zadnjem obdobju doživlja **burne spremembe** tako na teoretskem kot na praktično-metodičnem področju. Podaja različne dileme, ki so se po njegovem izpostavljale v slovenskem prostoru:

- vprašanje usmerjenosti javnega izobraževanja v razvoj nacionalne identitete ali »evropske usmerjenosti« in sprejetja interkulturalnosti kot enega osnovnih didaktičnih načel državljanske vzgoje ter inkluzivnosti kot načela participacije posameznika
- razvijati vrline mladih v učilnici ali v »nezaščitenem« realnem okolju lokalne skupnosti
- vprašanje usmerjenosti v afirmacijo posameznika ali skupnosti, ter kakšen koncept skupnosti zagovarjati v multikulturalnem okolju

- vprašanje pravne/etične dimenzije človekovih pravi kot enega izmed ključnih vsebinskih sklopov pouka državljske vzgoje
- razvoj ustreznih osebnostnih lastnosti ali krepitev zmožnosti za avtonomno presojanje in zmožnost zaščite svojih državljskih pravic
- razkorak med razvojem aktivnega ali odgovornega državljana
- vprašanje usmeritve v državljsko ali domovinsko vzgojo

Izpostavljene dileme nakazujejo iskanje novih konceptov državljske vzgoje, ki mora vplivati na **razvoj aktivnega državljana v heterogenem okolju s spodbujanjem medkulturnega dialoga** ter razvijanja sposobnosti aktivne participacije.

Kroflič se z namenom razvoja interkulturne metodike državljske vzgoje naslanja na načela induktivnega vzgojno-disciplinskega razvoja, ki ga je razvijal M. Hoffman. Pri tem izpostavi kritiko liberalne usmerjenosti (Rawlsove teorije kognitivizma), ki temelji na razkoraku med »vedeti in ravnati«, kar problematizira pomanjkanje družbeno odgovorne presoje in delovanja. Namesto discipliniranja se uvede čustveno pogojevanje kot oblika vplivanja na mladostniško vedenja, prav tako pa naj bi se **posameznik najprej podredil obstoječim družbenim normam**, kar **spodkopava zmožnost avtonomnega in kritičnega presojanja in uvaja konformizem**, namesto utrjevanja razvoja moralnega presojanja. Presojanje demokratičnosti v duhu človekovih pravic pri liberalni paradigmi krepi procese individualizma, s tem pa nastane manko oblikovanja konceptov skupnosti, hkrati pa je etično presojanje vezano na belo moško populacijo srednjega sloja, medtem, ko so se ostali družbeni subjekti razvijajo drugače. Z induktivnim pristopom k izobraževanju se uvede discipliniranje na način, da jasno izrazimo nestrinjanje z otrokovim ravnanjem in izpostavimo moralno obsodbo dejanja, hkrati pa usmerimo pozornost k posledici ki ga je imelo dejanje na žrtev in s tem naredimo vpliv dejanja za otroka viden, s tem pa nastopi občutenje empatične krivde. V induktivnem pristopu Kroflič uvidi priložnost, da se metodika vzgoje odlepi od golega discipliniranja in da se vzpostavi pojmovanje odgovornosti kot spoštljivega odnosa do sočloveka, do skupnosti, do narave in do samega sebe ter da vzgojo povežemo z vsemi plastmi življenja, tudi z zunaj institucionalnim okoljem v lokalni skupnosti. Hkrati pa reflektira odklon od

pedagogike, kot normativne vede, ki se preveč približa vrednotnim postavkam večinske kulture, kar vodi v asimilacijo manjšin, učitelja pa postavlja v območje avtoritarnosti.

POVZETEK - Politološke vsebine državljanske vzgoje: pristopi, vsebine in možnosti (Pikalo, Bezjak, Banjac, Ilc 2008):

V naslednjem članku avtorji Pikalo, Bezjak, Banjac in Ilc **reflektirajo politološke vsebine**, ki se in se naj bi implementirale znotraj kurikula za državljansko vzgojo. Ugotavljajo, da je **posameznik vpet v mrežo formalnih in neformalnih institucij**, ki usmerjajo delovanje določene skupnosti, pri tem pa se mora **družbeni subjekt zavedati lastne možnosti** in priložnosti doprinosa k delovanju političnih institucij, pri čemer mora posedovati sposobnost razumevanja družbeno-političnih procesov v dobi globalne integracije. Posameznik vedno so-konstruira demokratično politično skupnost, **za aktivno participacijo pa potrebuje kompetence**, ki mu omogočajo delovati v sodobni demokratični družbi.

Sodobne demokracije se vedno bolj srečujejo s **problemi politične participacije**, ki pa **ni omejena zgolj na volilno abstinenco**, temveč **tudi na druge oblike politične apatije**. Procesi globalizacije ne zahtevajo sodelovanja v demokratičnih procesih samo v okviru nacionalnih držav temveč tudi v širšem prostoru globalnega zavedanja. Avtorji prepoznajo, da imajo **v okviru izobraževalnega procesa za demokracijo osrednje mesto tematike, na katere posega politologija** zato v ta namen v nadaljevanju analizirajo dobre strani in pomanjkljivosti poučevanja politoloških vsebin znotraj državljanske vzgoje v Sloveniji. S primerjalno analizo posameznih držav in njihovih dobrih praks, pa želijo prispevati kompetentne rešitve za slovenske razmere.

V okviru predmetov državljanska vzgoja in etika za sedmi in osmi razred osnovne šole in izbirnega predmeta državljanska kultura v devetem razredu osnovne šole ter v srednjih šolah, zaznavajo **posredovanje politoloških vsebin na pravni in institucionalni način**, ob enem pa je opaziti **skromen delež civilno-družbenih tem**. **Slovenski koncept državljanske vzgoje** prepoznajo kot »**minimalističen**«, oz. kot državljansko vzgojo v ožjem pomenu besede (zaznavajo zgolj ozko posredovanje informacij o ustavi, zakonih,

političnem sistem in privzgajanju le osnovnih državljskih vrlin spoštovanja zakonov, privrženosti naciji in državi, ožje solidarnosti, udeležbo na volitvah, ...) **Razširitev vsebin na civilno-družbene tematike, aktualizacija in podajanje zanimivejših vsebin pa se jim zdi nujno**, saj so vsebine o evropski uniji in globalizaciji zgolj med izbirnimi temami. Izpostavlja se tudi **problematika kompetentnosti učiteljev za poučevanje politoloških vsebin**, saj teh vsebinskih sklopov **ne poznajo dovolj dobro, literatura za poučevanje državljske vzgoje pa ne ponuja zadovoljive rešitve** tega problema.

Primerjalna analiza držav je pokazala mnogo pristopov k obravnavi in poučevanju državljske vzgoje, večinoma pa so politološke vsebine obravnavane v okviru temeljnih konceptov, ki so specifični za posamezni politični sistem. Prepoznano je bilo, da je **pomembno povezovanje teoretskih konceptov s praktično uporabo**, pri čemer je najbližji nemški sistem, kjer mladi postopno spoznavajo temeljna družbeno politična razmerja, ki so nadgrajena s spoznavanjem politične participacije in z odločevalskimi procesi. Potreben je **nenehen premislek in dodajanje vedno novih in novih relevantnih tematik**, saj so družbeno-politična razmerja fluidna in ne statična. V Sloveniji se je pokazalo **pomanjkljivo tematiziranje politoloških vsebin, enodimenzionalno posredovanje, nesistematičnost, nekritična uporaba in nezadosten premislek o ključnih tematikah, primernih za slovenski politični sistem**. Poučevanje za globalno državljanstvo je priprava posameznikov za razumevanje globalnih družbeno-političnih procese, ter možne oblike participacije, ki presegajo nacionalne okvirje, temveč vključujejo posameznika na vseh ravneh.

POVZETEK - Interkulturalnost v prostoru multikulturalnosti: tuji jezik in interkulturalna kompetenca (Štrajn, 2008):

Pojem **multikulturalnosti** Štrajn (2008b) razume po bourdieuevsko kot **družbene prostore**, v katerih neizbežno **potekajo interkulturalni stiki**. Zaznava, da teoretsko zamišljeno sožitje kultur, naleti na številne ovire, ko gre za vprašanje posredovanja v sfero vsakdanjega življenja ljudi in na tem mestu vidi ključno vlogo vzgoje in

izobraževanja. Jezik ne določa le dosego namena, temveč tudi kdo je oseba in kaj bo iz nje nastalo.

Pouk tujih jezikov po njegovem v razmerah naraščanja interkulturalnih stikov v okviru globalizacije neizbežno privzgaja interkulturalnost. Vendar moramo **elemente interkulturalnosti sistematično vpeljati v kurikulum in učiteljem podati znanje o multi ter interkulturalnosti**, saj s tem postavljamo temelje le-te. Avtor se obrača na raziskavo LACE (*Languages and Cultures in Europe*), ki je bila izvedena leta 2007 za Direktorat Evropske komisije za večjezičnost. **Poučevanje tujih jezikov pripoznava kot enega najpomembnejših vzvodov za oblikovanje interkulturalne kompetence.** V raziskavi pa je bilo ugotovljeno, da na ravni obveznega izobraževanja možnosti niso dovolj izkoriščene in da je razvijanje interkulturalnih kompetenc v kurikulumih in v medkurikularnih povezavah presenetljivo nedodelano ter neizoblikovano. Sklenili so, da kurikuli le delno ustrezajo optimalnemu razvijanju interkulturalne kompetence v vseh razsežnostih, saj so cilji interkulturalnosti opisani v tako splošnih terminih, da učitelji težko razvozljajo kaj pomenijo in posledično tega ne morejo in ne znajo poučevati.

Interkulturalna kompetenca mora, skupaj s poukom tujih jezikov, postati **eden ključnih vidikov**, z njo pa se mora izboljšati privlačnost ter vsebinskost izobraževanja jezika. Interkulturalnost mora po njihovem mnenju postati prioriteta tudi v programih vseživljenjskega učenja, ozaveščati pa se mora uradnike, oblikovalce politik ter odločevalce na področju vzgoje in izobraževanja. Razvidna je diskrepanca med deklaracijami (vladnih, medvladnih in nevladnih organizacij) in dogajanjem na mikro ravneh.

V Sloveniji je **znotraj kurikula angleščine** v osnovnih šolah zaznati posamezne sledi **etnocentričnosti**, na področju interkurikularnih vsebin pa avtor zaznava, da večina kurikulumov, z delno izjemo kurikula državljanske vzgoje, **močno poudarja vidik razvijanja nacionalne identitete in ne omenja interkulturalnega vidika**, kaj šele, da bi eksplicitno govorila o interkulturalni kompetenci.

2.3 Analiza mednarodnih in nacionalnih raziskav ter projektov o državljanški vzgoji v okviru Sveta Evrope

V nadaljnji analizi bomo prikazali vsebinske priložnosti, ki jih je projekt Izobraževanje za demokratično državljanstvo ponudil, katere tematike je izpostavil in kje je bila Slovenija neposredno vključena. V tem kontekstu so bile nekatere vsebine, z namenom spodbujanja poučevanja in preišljevanja demokratičnega državljanstva, prevedene tudi v slovenščino.

V Pojemnem slovarju izobraževanja za demokratično državljanstvo (O`Shea 2005) so zbrani temeljni koncepti, ki naj bi ponudili enotno razumevanje temeljnih pojmov v okviru izobraževanja za demokratično državljanstvo: človekove pravice, demokracija/demokratično, državljan/ državljanstvo, državljske in politične pravice, ekonomske in socialne pravice, enakost, izobraževanje za demokratično državljanstvo, kulturne pravice, mesta državljanstva, raznolikost. V definicijah **prevladuje legalistično razumevanje, ki se omejuje in naslanja na koncepte prava**. Fluidnost konceptov in nezmožnost omejevanja se začnja prepoznavati, vendar ostaja še vedno zelo omejena, **globalne konotacije državljanstva pa ni zaznati**. Pri uveljavljanju **dobrih praks izobraževanja se zaznava pomen aktivnega učenja, izobraževanja učiteljev, refleksije, kritične analize, vseživljenjskega učenja, ...** Rezultati, ki se jih pričakuje z izobraževanjem za demokracijo pa so: družbena kohezija, odgovornost, participacija, solidarnost, ...

V strategiji za učenje demokratičnega državljanstva (Dúrr in drugi 2005) opazimo pojmovanje besede učenje, namesto izobraževanja, kar se nanaša tudi na termin **vseživljenjskega učenja**, ki je prav tako ena izmed prioriternih nalog Sveta Evrope. Izpostavlja se »bottom up« načine učenja v vseh izobraževalnih okoljih in razširitev **koncepta učenja za vse življenje**. Skozi celotno strategijo Izobraževanja za demokratično državljanstvo zaznava **usmerjenost na Evropo in s tem evropocentričen pogled, ki ne reflektira globalnega državljanstva**, ki je prikazan zgolj kot med državno sodelovanje in sodelovanje znotraj mednarodnih organizacij. Osrednji pojem, ki ga **izpostavljajo je koncept ozaveščenega državljana**, ki je odgovoren za samostojno delovanje in odnose z

drugimi državljani in institucijami v civilni družbi, kar kaže na dojemanje državljanstva zgolj skozi človekove pravice in odgovornosti-dolžnosti, hkrati pa **z izpostavljanjem posameznika zanemarija koncept skupnosti, ter širše dojemanje kritičnega posameznika**. V strategiji se izpostavlja **pomen znanja in veščin učiteljev**, ki so zelo **pomemben vir učenja za demokratično državljanstvo**. Omenjeni so tudi **centri državljanstva**, ki so predstavljeni kot **eden izmed mnogih načinov sodelovanja šol, lokalnih skupnosti, podjetij, kjer se lahko odkrivajo različni spreminjajoči načini razvijanja najboljših praks kot priprave za demokratično državljanstvo**. Vlogo centrov državljanstva kot dobre institucionalne rešitve znotraj specifičnih kulturnih, zgodovinskih in političnih okoliščinah, ki bi združevala različne dobre prakse, spreminjajoče se koncepte državljanstva, državljske vzgoje,... v globalni skupnosti, ter združevala številne projekte, sodelovanja, spodbujala k aktivni participaciji, prepoznavamo tudi sami znotraj projekta *Državljan(stvo) v novi dobi*.

Izobraževanje za demokratično državljanstvo naj bi združevalo področja državljske vzgoje, interkulture vzgoje, globalnega izobraževanja, mirovne vzgoje, izobraževanja za človekove pravice, kar kaže na drugačno dojemanje državljske vzgoje, ki naj bi po naše zajemala vse aspekte izobraževanja za demokratično državljanstvo, hkrati pa bi še razširila horizonte, s politološkimi vsebinami.

V okviru projekta je potekala tudi vse evropska študija o politikah demokratičnega državljanstva (Bîrzea in drugi 2004) katere namen je bil reflektirati obstoječe politike, njihovo implementacijo, mnenja uporabnikov in kontekst vpeljave politik. V analizi so upoštevali nacionalne dokumente, poročila od koordinatorjev projekta iz Sveta Evrope in ostale dokumente. Ugotovili so, da **obstaja velik prepad me deklaracijami in dejansko implementacijo v praksi**. Prepoznavajo potrebo po uvedbi demokratičnega državljanstva v že obstoječe kurikule in **potrebo po partnerstvu oblikovalcev politik in raziskovalcev**. Analiza je bila narejena po razdelitvi na posamezne regije, v kateri je Slovenija spadala v jugo-vzhodno Evropo, v kateri so bile še Albanija, Bulgarija, Hrvaška, Kosovo, Makedonija, Črna Gora, Romunija in Srbija. Za to regijo Sardoč ugotavlja, da je še posebno pomemben razvoj in vzpostavljanje demokratične politične kulture, zaradi

zgodovinskih okoliščin in dogodkov, ki so se dogajali po razpadu Jugoslavije. Kljub velikim razlikam v nacionalnih strukturah in drugačnim institucionalnim oblikam mora šolsko okolje, poleg socializacije, vzpostavljati tudi skupno identiteto in vrednote, upoštevati pa mora decentralizacijo in šolsko avtonomijo, enakost izobraževalnih priložnosti, človekove pravice in vključenost. Avtor zaznava štiri izzive, oz. prepoznava štiri področja, ki bi se morala razvijati v jugo-vzhodni Evropi:

- **trajno izobraževanje učiteljev za poučevanje za demokratično državljanstvo,**
- **zagotoviti kvalitetne učbenike in ostale didaktične pripomočke,**
- **vzpostavljanje demokratičnega okolja v šolah,**
- **okrepiti povezovanje med izobraževalnimi institucijami in nevladnimi organizacijami**

Pri izobraževanju za demokratično državljanstvo se veliko vlogo namenja tudi **delovanju šol v duhu demokracije** (Bäckman in Trafford 2007), ki bi naj vzpostavljala **most med teorijo in praktičnim udejstvovanjem demokratičnega državljanstva**. V šolah naj bi se **neposredno vzpostavljala demokratičen prostor in promovirala aktivna participacija**, šolsko okolje pa bi s tem naredili bolj dostopno, prijazno in bolj produktivno. Z vzpostavljanjem demokratičnega upravljanja šol se izboljša disciplina, krepí izobraževalni proces, nadomešča se konflikte, vzpostavlja demokratična kultura s spoštovanjem različnosti, krepíjo se vrednote in obnašanje ... V priročniku izpostavljajo dobre prakse in možnosti ter napotke oblikovanja bolj demokratičnega šolskega okolja, na vseh nivojih: zakonodaja, šolski odbor, odbor učencev, odbor staršev, organizacijska struktura – decentralizacija avtoritete, ... Izpostavlja pa tudi neposredne primere vpeljevanja in implementacije demokratičnega upravljanja.

V okviru projekta je potekal tudi manjši projekt »Sites of Citizenship« (Carey in Forrester 2000), ki je temeljil na **participaciji ljudi v okviru državljanskih aktivnosti**, ne nujno vezanih na geografsko področje. Vzpodbujal je participacijo pri različnih aktivnostih, v institucijah, šolah, mestih, regijah, skupnostih,... v okviru tematik (npr. drugačen pouk angleškega jezika, skupnega učenje, parlamenta mladih, delavnic multikulturalizma, ...)

Projekt naslavlja vseživljenjsko učenje in **odpira možnost participacije, občutka vključenosti in hkrati prispeva tudi k bolj informiranim, samozavestnim družbenim subjektom**, kar vpliva na zavedanje o skupnosti in spodbuja aktivno participacijo.

Velik pomen pa so v okviru projekta *Izobraževanje za demokratično državljanstvo* namenili tudi **didaktičnim gradivom za učitelje**. V tej nameri je izšlo šest priročnikov:

- Education for democracy
- Growin up in democracy
- Living in democracy
- Taking part in democracy
- Exploring children`s rights
- Teaching democracy

Priročniki, zanimivo prikažejo številne tematike, katere so **namenjene različnim starostnim skupinam**. Prilagojeni so starostnemu razumevanju saj postopno vpeljujejo številne koncepte, ki so pomembni za vzpostavljanje demokratičnega državljanstva. Ugotavljajo, da za poučevanje demokratične državljanstva ni potreben poseben predmet, temveč se lahko poučuje znotraj obstoječih kurikulumov. **Namen je doseči opolnomočenje učence ter vzbuditi zanimanje za državljanstvo in aktivno participacijo, prek vpeljave drugačnih izobraževalnih praks, ki temeljijo na aktivnosti učencev: dialogu, raziskovanju, intervjujih, izdelavi plakatov, predstavitevami, pisanjem člankov, debatami, ...** V dobro razumljivem diskurzu, ter neposrednimi napotki, služijo kot dobra opora učiteljem in so nujno **potrebni tudi v Slovenskem prostoru, kjer prepoznavamo manjko inovativnih didaktičnih pristopov na katere bi se lahko naslonili učitelji**. Kljub očitnemu pomanjkanju didaktičnih pristopov za državljansko vzgojo, pa predstavljeni priročniki niso prevedeni v slovenščino, ker vidimo kot veliko pomanjkljivost, zato **zaznavamo potrebo po vpeljavi in pripravi novih didaktičnih pristopov za Slovenijo**, katerih primer so lahko izpostavljeni priročniki.

V priročniku *Growing up in democracy* (volume II)¹⁶, ki je namenjen višjim razredom osnovnošolskega-primarnega izobraževanja, je predstavljenih devet tem: identiteta (jaz in skupnost), različnost in pluralizem, enakost (večina in manjšine), konflikt (reševanje konflikta), pravice in zakoni (osnova za skupno življenje), moč in avtoriteta, odgovornost, pravice in svobode ter mediji. Pri teh tematikah vpeljujejo interaktivne metode poučevanja, vzpodbujajo kritično mišljenje ter aktivno participacijo, timsko delo in aktivno učenje ter reševanje problemov. V priročniku *Living in democracy* (volume III)¹⁷, ki je namenjen razredom nižje srednje šole-druge stopnje, se s predstavitvijo konkretnih primerov učenci soočajo z tematikami: posameznik in skupnost (stereotipi, neenakot, različnost, pluralizem in konflikt), prevzemanje odgovornost (pravice, svoboščine in odgovornost), participacija (ustvarjanje razrednega časopisa-razumevanje medijev z ustvarjanjem medija), moč in avtoriteta (kateri zakoni in pravila so potrebni skupnosti, vladanje in politika-kako bi skupnost morala biti urejena). Priročnik *Taking part in democracy* (volume IV)¹⁸, je namenjen višjim razredom srednje šole-druge stopnje, zato so metode in pristopi bolj kompleksni, tematike pa bolj razširjene in poglobljene. Izpostavljene so tri tematike:

- sodelovanje v skupnosti
→identiteto, odločanje, oblikovanje lastnega življenja in vplivanje na druge, prevzemanje odgovornosti, različnost in pluralizem, sporazumevanje o skupnem dobrem
- sodelovanje v politiki (reševanje konfliktov in problemov)
→konflikt in odločanje med dilemami, pravila in zakoni, odločanje o najboljši ureditvi, vladanje in politika, enakost
- sodelovanje v politiki (participacija s komunikacijo)
→svoboda, komunikacija v skupnosti, sodelovanje v demokraciji prek medijev

¹⁶ Dostopno prek:

<http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Downloads/6728%20ID%208756%20Growing%20Web.pdf>

¹⁷ Dostopno prek:

http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/6332_ID_5599_Living_in_democracy_assemble.pdf

¹⁸ Dostopno prek:

<http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Downloads/ID9724%20assembl%C3%A9%20pour%20WEB.pdf>

V priročniku *Exploring children`s right* (volume V)¹⁹, ki je namenjen osnovnim šolam-primarnemu izobraževanju, je poudarek na predstavitvi otrokovih pravic, da posedujejo informiranost o njihovih osnovnih pravicah. Priročnik predstavlja otrokove pravice za vsak razred osnovnega izobraževanja posebej in podaja primere, prek katerih otroci spoznavajo svoje pravice, hkrati pa prispeva k razvoju vrednot in obnašanju mladostnikov. Za učitelje pa predstavlja tudi informacije o vzpostavljanju otrokovih pravic-ozadju, sprejetih dokumentih in poda še širši kontekst o otrokovih pravicah.

Teaching democracy (volume VI)²⁰ je priročnik, ki vsebuje modele poučevanja za demokratično državljanstvo in človekove pravice, ter vsebuje različne didaktične pristope in spodbuja razumevanje tematik: razredne atmosfere, posredovanja vrednot, spoznavanja človekovih pravic, zaznavanja drugih, delovanja sodstva, razumevanja politične filozofije, participacije v politiki in soočanja s konflikti. Na ta način vzpodbuja poučevanje prek privlačnih načinov poučevanja ter predstavljanja tematik mladim.

V okviru Sveta Evrope in centra sever-jug je izšla tudi publikacija *Smernice za globalno izobraževanje*²¹, ki se v določenih aspektih neposredno dotika projekta Državljanstvo v novi dobi, saj želi izobraževalnemu procesu odpret pot k **boljšemu razumevanju vse bolj globaliziranega sveta**. Pri tem se ne usmerjajo neposredno na vprašanje globalnega državljanstva, temveč uvidijo globalno izobraževanje, ki odpira ljudem horizonte globaliziranega sveta. S tem želijo omogočiti uresničevanja pravičnejšega sveta, v katerem bi bilo več enakosti in človekovih pravic za vse. V okviru vsebin zaznavamo **manjko politoloških vsebin**, kot so vprašanje identitete, državljanstva, vprašanja moči, uvidimo pa ostajanje na legalističnem in pojmovanju, ter naslanjanju na deklaracije Združenih narodov, Sveta Evrope in ne bolj poglobljenega razumevanja. Tako definirajo globalno izobraževanje kot premik od kulture individualizma, ki je povezan s

¹⁹ Dostopno prek:

http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2008_Exploringchildrenrights_en.pdf

²⁰ Dostopno prek:

http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/6494_Teaching_democracy_assemble.pdf

²¹ Dostopno prek:

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/Obvestila/OS/Smernice_za_globalno_izobrazevanje_april_2010.pdf

prevladovanjem, h kulturi partnerstva, ki temelji na dialogu. S tem se želijo po robu postaviti pohlepu, neenakosti, egocentričnosti, ... Globalizacijo prepoznavajo kot izziv prek katerega so postavljene zgolj države, kjer uvidimo ostajanje globalizacije na okopih nacionalnih držav. Prevladuje želja po vzpostavitvi socialne pravičnosti, ki bi gojila duh globalne odgovornosti državljanov sveta. V publikaciji dajejo avtorji fokus predvsem na znanje, veščine, vrednote in usmerjenost, ki je potrebna za globalno izobraževanje, torej se neposredno dotaknejo **vsebinskih nasvetom, ki naj bi jih uporabljali učitelji** in nakažejo smer v katero bi moralo iti poučevanje za globalno državljanstvo. V učnem procesu naj bi učitelji šli korak naprej in se približali koreninam in vzrokom dogodkov ter njihovega razvoja. Vzpostavili pa naj bi most med problemi v mikro okviru in globalnimi vprašanji. Izpostavljajo **nujnost vzpodbujanja kritičnega mišljenja, medkulturnega spoštovanja, kritičnega premisleka o medijskem poročanju, dialoga, raziskovanja, družbene in okoljske odgovornosti, solidarnosti ter omogočanje sodelovanja v procesih odločanja**. Poleg reflektiranja globalnega izobraževanja in vsebinskih priporočil, pa je publikacija z neposrednimi didaktičnimi metodami, namenjena predvsem učiteljem. Globalnega izobraževanja ne zaznavajo kot vpeljave neke nove discipline v kurikulum, zato, saj mora biti zavedanje o globalnem državljanstvu prisotno v vseh disciplinah in predmetih.

2.4 Analiza mednarodnih in nacionalnih raziskav ter projektov o državljski vzgoji v okviru Fakultete za družbene vede

2.4.1 CILJNO RAZISKOVALNI PROGRAM »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«:

Politološke in zgodovinske vsebine državljske vzgoje

POVZETEK:

Ciljno raziskovalni projekt je v okviru Fakultete za družbene vede vodil dr. Jernej Pikalo, člani projekta pa so bili tudi Simona Bezjak, Blaž Ilc in Marinko Banjac iz Fakultete za družbene vede.

Projekt v prvem delu zajema analizo politoloških vsebin v slovenskih gradivih o državljski vzgoji v Sloveniji. V okviru učnih načrtov predmetov Državljska vzgoja in etika in Državljska kultura **prepoznajajo avtorji veliko politoloških vsebin, tako obveznih kot tudi priporočenih**. Zaznavajo pa **veliko vrzel med pripoznanimi politološkimi vsebinami in dejansko prakso poučevanja teh vsebin**. To prikažejo z analizo količine politoloških vsebin v učnem načrtu in dejansko vsebino v učbenikih, kjer se kaže nesorazmerje v škodo politološkim vsebinam, saj so le-te **predstavljene krajše in manj podrobno**, v delovnih zvezkih se skorajda ne pojavljajo, v didaktičnih pripomočkih za učitelje pa je delež politoloških vsebin zanemarljiv. **Prevladuje pravno-legalni vidik poučevanja politoloških vsebin**, medtem ko so **novejše vsebine globalizacije in Evropske unije skoraj v celoti prezrte**. Pri tem bilo kot ugotavljajo potrebno vsebinsko nadgraditi do sedaj minimalistično razumevanje državljske vzgoje in nadgraditi z sodobnimi in privlačnimi vsebinami.

V okviru zaznanih pomanjkljivosti se posledično kažejo rezultati, da **mladi slabo razumejo osnovne politološke pojme, ne zaupajo v institucije političnega sistema, ne kažejo interesa po politični participaciji**, hkrati pa imajo tudi **učitelji težave pri poučevanju tega vsebinskega področja**, zaznava pa se **potreba po boljši**

usposobljenosti, opolnomočenju, kompetentnosti prek kakovostnega in strokovnega usposabljanja učiteljev za poučevanje predmeta državljanska vzgoja. Ugotavljajo tudi, da se stroka do sedaj s politološkimi vsebinami, načini njihove prezentacije in poučevanja, skoraj ni ukvarjala.

V drugem delu projekta avtorji na podlagi izbranih evropskih držav: Velike Britanije, Nemčije, Danske, Češke Republike, Finske in Francije opravijo primerjalno analizo poučevanja državljanske vzgoje v teh državah. Za vsako državo predstavijo sistem izobraževanja – pri kateri starosti se mladi soočajo z državljansko vzgojo in v okviru katerih predmetov. V nadaljevanju pa predstavljajo vsebino poučevanja državljanske vzgoje. V okviru analize bomo izpostavili za nas najbolj relevantne ugotovitve za vsako posamezno državo.

V Veliki Britaniji so v okviru Svetovalne skupine o poučevanju državljanstva in demokracije v ti. Crickovem poročilu izpostavili najpomembnejše tematike, ki jim bodo sledili: socialna odgovornost, delovanje in vključenost v skupnost ter osnovno poznavanje političnega sistema. V Angliji prevladujejo ocene, da poučevanje o državljanstvu in politoloških vsebinah ni zadosten pogoj za aktivno državljanstvo in zdravo demokracijo, je pa vsekakor nujen. Zato so izpostavili pomembnost zagotovitve mladim orodja in znanja za aktivno delovanje v družbi, dobro informiranost, pridobivanje občutka odgovornosti, znanje o pravicah odgovornosti in dolžnosti. Z analizo, kaj bo uvedba predmeta prinesla so prišli do zaključkov, da lahko pomembno spodbudi razpravo o politoloških tematikah, ne le v izobraževalnih institucija, temveč tudi v širši javnosti.

V Nemčiji so tematike državljanske vzgoje prisotne v kurikulumu vsakega dijaka, pri čemer spodbujajo sposobnost odločanja in nošenja lastnega dela osebne, družbene in politične odgovornosti. Spodbujajo mirno reševanje sporov, pomembna tematika pa je tudi skrb za okolje in naravo, multikulturalizem, pomembnost medijev za politično participacijo, ... Teoretično znanje naj bi se, v okviru učnega načrta, nadgradilo s praktičnim delovanjem: reševanjem konfliktov, oblikovanjem kompromisov ter

konsenza, kritičnega in odgovornega ravnanja, igranjem vlog, simulacijam, ... V Nemčiji analiza ciljev državljanske vzgoje razkrije zavedanje o nujnosti postopnega razvijanja kompetentnega državljana, ki ne bo le volil, temveč se bo zavedal zakaj sploh voli, za katere volitve gre in kakšen je pomen njegovega glasu.

Na Danskem se državljanska vzgoja poučuje zgolj na gimnazijah, torej je predmet namenjen le tistim od katerih se pričakuje, da bodo imeli višjo ali visoko stopnjo izobraževanja. Vsebinsko je predmet državljanske vzgoje, kot ugotavljajo avtorji, zastavljen izredno kompleksno in celovito, vendar obstaja pomislek, da je predmet celo preobsežen in prezahteven. Na Danskem je zanimivo, da profesorji dijake spodbujajo k aktivni participacijo z načrtovanjem samih predavanj, saj se naj bi na ta način naučili sodelovati pri odločevalskih procesih. S tem znotraj šolskega okolja praktično uporabijo poučevane vsebine in vzbujaajo zanimanje mladih.

Na Češkem se je državljanska vzgoja po padcu komunističnega režima in pod mentorstvom ZDA temeljito reformirala. Vsebinsko prevladuje negativno dojetanje komunističnega obdobja in izjemno pozitivno sprejemanje liberalno demokratičnega obdobja, prevladujejo pa tudi tematike EU in NATO pakta. Poudarek se daje na eni strani kritičnemu mišljenju na drugi strani pa patriotizmu, ki tvorita nasprotujoči si par ciljev. Mladi naj bi kritično dojemali in ocenjevali aktualne dogodke, zato se namenja posebna pozornost razvoju veščin kritičnega mišljenja, odločanja, participacije in družbenih ter komunikacijskih veščin. Državljanška vzgoja pa naj bi se poučevala z inovativnimi metodami igranja vlog, simulacije, kooperativnega učenja, ... vendar avtorji dvomijo, da se dejansko poučuje s temi tematikami, saj gre bolj za predloge. Ključen problem češke državljanske vzgoje pa so nenehne reforme državljanske vzgoje, ki popravljajo napake prejšnjih reform.

Na Finskem ima državljanska vzgoja v izobraževalnem procesu pomembno vlogo, prispevala pa naj bi k oblikovanju dejavnega, odgovornega, solidarnega, tolerantnega državljana, ki zna mirno reševati konflikte. Za Fince je šola že mesto za implementacijo praktičnih izkušenj o delovanju demokracije, vsebine pa naj bi prispevale poleg že

omenjenih še k spoštovanju narave in trajnostnem družbenem razvoju. V Franciji je bil uveden predmet državljske vzgoje leta 1999 in je, kot ugotavljajo avtorji, prinesel pomembne novosti v ciljih in metodah poučevanja.

V tretjem delu projekta je zgolj omenjeno poročilo o posvetu »*Politološke in zgodovinske vsebine državljske vzgoje v evropski primerjalni perspektivi*«, kjer so udeleženci izmenjali izkušnje o različnih modelih in vsebini državljske vzgoje, ter primernih rešitvah za slovenske srednje šole.

V zadnjem delu projekta so avtorji na podlagi ugotovljenih pomanjkljivosti učnih načrtov za predmete državljske vzgoje ter na podlagi mednarodne primerjalne analize poučevanja državljske vzgoje v izbranih evropskih državah pripravili predlog novega predmeta državljske vzgoje za srednje šole v Sloveniji, z naslovom »*Moderni svet*«. Predlagani učni načrt naj bi zapolnil vrzel vsebinskih pomanjkljivosti politoloških vsebin in dopolnil pouk državljske vzgoje z sodobnimi tematikami globalizacije in Evropske unije. Z njim naj bi prispevali k vzgoji odgovornih, v demokratičnih procesih sodelujočih državljanov, ki bi prepoznali in sodelovali tudi v demokratičnih procesi naddržavnih političnih institucij.

Učni načrt sestavljajo naslednji vsebinski sklopi:

1. POLITIČNI SISTEM (politični sistem splošno, primerjava političnih sistemov, demokratični/avoritarni sistemi, politična kultura in politična socializacija)
2. MEDNARODNE ORGANIZACIJE IN EVROPSKA UNIJA (mednarodne organizacije, Evropska unija – geneza sodobnih evropskih integracij, politični sistem EU: institucije in procesi, prihodnost Evropske unije in njeni aktualni družbeno-politični problemi)
3. GLOBALIZACIJA (kaj je globalizacija, izzivi globalizacije, globalna demokracija)

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

V okviru vsebinskih pomanjkljivosti poučevanja in teoretiziranja politoloških vsebin avtorji niso izpostavili institucionalnih rešitev. Prepoznano je bilo, da učni načrti za predmete državljanske vzgoje vsebujejo pretežno politološke vsebine, potem takem bi bila **ena izmed možnosti vpeljevanje politologov kot možnih akterjev (z dodatno pedagoško izobrazbo) za poučevanje državljanske vzgoje**, saj zdaj ta predmet poučujejo učitelji, ki so primarno po izobrazbi usmerjeni v druga, po večini delno prekrivajoča področja. Hkrati se v okviru **opolnomočenja učiteljev pri vsebinskih vidikih politoloških in drugih vsebin predstavlja kot priložnost dodatnega izobraževanja in priprave dodatnih didaktičnih pripomočkov za učitelje v okviru centra za državljansko vzgojo, ki bi s kompetentnimi strokovnjaki za področje državljanske vzgoje lahko pripomogel k bolj kvalitetnim vsebinam pri državljanski vzgoji**, kot je to urejeno v Nemčiji, v okviru Zveznega središča za politično izobraževanje (*Bundeszentrale für politische Bildung*)²².

V okviru mednarodno primerjalne analize ugotavljamo, da so nekatere države dobro analizirane in zajemajo ključne točke od izobraževalnega sistema, do vsebinskih poudarkov in didaktičnih gradiv, Finska in Francija pa sta analizirani zelo skopo, vendar razlogov za to ni pojasnjenih. Pri mednarodno primerjalni analizi zaznavamo tudi konsistentno zbrane in predstavljene možnosti prenosa vsebin in sistemskih rešitev državljanske vzgoje v slovenski izobraževalni sistem. Pripoznane dobre prakse, vsebine in sistemska ureditev je bila sicer dobro zajeta v zadnjem delu projekta – učnem načrtu za izbirni predmet »Moderni svet«, vendar ni jasno iz katere analizirane države oz. več držav so avtorji črpali vsebinske in sistemske rešitve, ki so podane v učnem načrtu za predmet državljanske vzgoje v srednji šoli.

²² Dostopno prek: <http://www.bpb.de/>

2.4.2 CILJNO RAZISKOVALNI PROGRAM »ZNANJE ZA VARNOST IN MIR 2006 – 2010«:

Domovinska in patriotska vzgoja v RS

POVZETEK:

Ciljno raziskovalni projekt je v okviru Fakultete za družbene vede izvajala raziskovalna skupina pod vodstvom dr. Mira Hačka, pri Fakulteti za management pa je raziskovalna skupina delovala pod vodstvom dr. Andreja Korena. Sofinancer projekta pa je bilo Ministrstvo za obrambo na podlagi Ciljno raziskovalnega programa »Znanje za varnost in mir«.

Raziskovalni skupini sta se za projekt odločili zaradi soočanja demokratičnih družb z zahtevnimi in specifičnimi izzivi, med katere sodi vse nižja raven participacije, številne pojavne oblike nasilja in ksenofobije ter ostale oblike diskriminacije in nestrpnosti, nizka stopnja zaupanja v organe in institucije in nizka stopnja pripadnosti nacionalni in evropski skupnosti. Zaradi tega med najpomembnejše naloge demokratične družbe sodi oblikovanje učinkovitih strategij razvoja in spodbujanja demokratičnega državljanstva ter pospeševanje aktivnega sodelovanja posameznikov v političnem, družbenem in kulturnem življenju.

Pri tem zaznavajo **pomembno vlogo varnosti in obrambe Republike Slovenije in Evropske unije, kot ključen aspekt demokratičnosti ter spoštovanja človekovih pravic.** Med mladimi generacijami bi bilo, po mnenju avtorjev, **potrebno razviti ustrezno varnostno in obrambno kulturo**, saj sedanji predmeti državljanske vzgoje naj nebi uspeli vplivati na odnos mladih do vprašanj varnosti in obrambe. V okviru raziskave zato podajajo predloge za okrepitev domovinske vzgoje oz. patriotizma v slovenski družbi. Pogoji delovanja sodobnih demokratičnih družb naj bi bila identifikacija članov s skupnostjo in občutek pripadnosti skupnosti. Člani teh družb, se morajo po mnenju avtorjev zavedati, da je demokratična družbe skupno podjetje in da mora v njem sodelovati vsakdo. **Kot pravijo, brez patriotizma ni demokracije, prav tako pa je**

patriotizem nujen pogoj svobode. Zato bi po mnenju avtorjev del vsake državljanske vzgoje, ki hoče biti uspešna, morala biti vzgoja za kritično domoljubje.

V raziskavi avtorji analizirajo pomen domoljubja za demokracijo, pomen domovinske vzgoje v okviru predmeta državljanske vzgoje, **možnosti za nov, posebni predmet v okviru osnovnošolskega ali srednješolskega kurikulumu.**

V raziskavi skušajo odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja:

- Kakšna je funkcija domoljubja?
- Kakšna je pozitivna funkcija domoljubja za demokracijo?
- Ali je smiselno in potrebno domoljubje načrtno gojiti in ga poučevati v šolah, v okviru posebnega predmeta?
- Kako bi naj potekalo izobraževanje za domoljubje?
- Kakšne so temeljne dispozicije in orientacije odraščajočih slovenskih državljanov na področju varnosti in stopnje domovinske zavesti?

Temeljni cilj raziskovalnega projekta pa je proučiti v kakšnem obsegu izobraževalne politike s področja domovinske oz. patriotske vzgoje znotraj formalnega in neformalnega izobraževanja prispevajo k razvoju patriotizma pri slovenskih mladostnikih.

V nadaljevanju analize avtorji prek drugih avtorjev teoretizirajo področja: globalizacije, suverenosti nacionalne države, nacionalizma, patriotizma, državljanstva, ... in postavljajo vprašanja kako te primere obravnavati v kurikulumu. Pri tem izpostavljajo, da imata nacionalizem in patriotizem negativno stigmo in da ju radi uvrščamo med negativne pojave, vendar opozarjajo, da lahko nacionalizem kot sinonim za pripadnost in patriotsko lojalnost, pomeni priznanje nacionalne emancipacije, svobode, neodvisnosti, politične samoodločbe in suverenosti svojega naroda, ki ni nujno v sporu z nacionalizmom drugih narodov. Pri patriotizmu pa ne gre za sovpadanje z

nacionalizmom temveč do lojalnost do države oz. domovine in njenih institucij. Pri liberalnem nacionalizmu naj bi šlo za poudarjanje lastnega naroda in domovine, vendar se ob enem drugim narodom ne daje negativnih oznak in se jih ne zavrača. Pri demokratičnem patriotizmu pa ne gre za načelo lojalnosti do oblasti, temveč do načel, ki so osnova sami demokraciji – skrb za bistvene vrednote, ... Model patriotizma in domovinske vzgoje, ki presega ustavni in organski patriotizem, naj bi zmanjševal demokratično nesoglasje med državljani glede temeljnih ciljev, hkrati pa bi omogočal kompatibilnost patriotske vzgoje z vzgojo za demokracijo (Taylor 2000, Gutmann 1999).

Avtorji v slovenskem osnovnošolskem in srednješolske izobraževanju izpostavljajo predmete v katere ni bilo mogoče vključevati vzgojno-izobraževalne vsebine s področja vzgoje mladih za varnost, domovinske vzgoje in vzgoje za demokracijo.

V osnovnošolskem izobraževanju so to predmeti: državljanska vzgoja in etika, zgodovina, geografija, slovenski jezik in družba. V srednješolskem izobraževanju pa: slovenski jezik, zgodovina, geografija, državljanska kultura in sociologija.

Elemente patriotizma pa bi bilo vključiti v javni sistem vzgoje skozi: razvijanje multidisciplinarnih in inovativnih pristopov vsebin za varnost, domovinsko vzgojo in demokracijo, razvijanju šolskih, obšolskih in izvenšolskih dejavnosti, oblikovanju medpredmetnega modela poučevanja vsebin za varnost, domovinsko vzgojo ter demokracijo, uvajanje različnih elementov patriotizma v sistem izobraževanja učiteljev, razvoj in ozaveščanje širše strokovne javnosti o pomenu patriotizma, domovinske vzgoje za varnost, ...

V tretjem delu avtorji predstavijo primerjalno analizo vsebine strateških dokumentov na področju izobraževanja (in obrambe) v Sloveniji ter dokumentov in priporočil mednarodnih organizacij na področju vzgoje mladih za varnost in domovinsko vzgojo. Na tem področju vseevropske študije Sveta Evrope o izobraževalnih politikah izobraževanja za demokratično državljanstvo iz leta 2004 kažejo, da je **temeljni problem neustrezna povezanost zakonodajne ravni, izobraževalnih politik in šolske prakse.**

V Sloveniji pri šolski zakonodaji ugotavljajo, da je stopnja usklajenosti posameznih ciljev iz področja vzgoje mladih za varnost, domovinsko vzgojo ter vzgojo za demokracijo visoka. **Najmanj pozornosti je namenjenih vzgoji mladih za varnost, največ pa vzgoji za demokracijo, na tem mestu se odraža neuravnoteženost.** V okviru izobraževalnih politik oz. implementacije le-teh v Sloveniji, pa ugotavljajo, da so v strateških dokumentih elementi vzgoje za varnost, domovinske vzgoje in vzgoje za demokracijo prisotni v omejenem obsegu, kar zmanjšuje vpliv in učinkovitost vključevanja in implementacije tega vsebinskega področja v šolski kurikulum. Ravno tako v strateških dokumentih na področju obrambe v Sloveniji ni namenjena posebna pozornost vzgoji mladih za varnost, domovinsko vzgojo in vzgojo za demokracijo, podobne rezultate pa je pokazala tudi analiza priporočil in ostalih dokumentov medvladnih, mednarodnih ter drugih regionalnih organizacij in institucij (Svet Evrope, UNESCO, OVSE).

Analizo dosedanjih raziskav (opravljenih v Sloveniji, EU in državah OVSE) ter primerjalno študijo izobraževalnih politik s širšega področja izobraževanja za demokratično državljanstvo in domovinsko vzgojo so avtorji opravili v četrtem sklopu projekta. Pri tem so zaznali da naraščajoče posvečanje pozornosti področju državljske in domovinske vzgoje nakazuje na vse večji pomen le-te v vzgoji in izobraževanju. Glavne smernice vzgojno-izobraževalnih politik zaznavajo v poudarjanju individualnih izkušenj posameznika ter iskanju praks namenjenih promoviranju različnih kompetenc posameznika, preseganju šolskega okolja pri izobraževanju za demokratično državljanstvo, pomenu aktivnega vključevanja posameznika v širšo družbeno skupnost, pri čemer je aktivno državljanstvo oz. participacija ključni element demokratične stabilnosti, poudarek na integraciji in inkluzivnosti, odgovornemu državljan, politični pismenosti, spodbujanju dejavnega vključevanja, ... Na ravni analize zaznavajo, da je področje izobraževanja za demokratično državljanstvo ter domovinsko vzgojo vključeno v večino nacionalnih kurikulumov, vendar se kaže visoka stopnja neusklajenosti zakonodajne, kurikularne in organizacijske ravni ter neustrezen prenos izobraževalnih politik v pedagoško prakso. Enega od temeljnih izzivov izobraževalne politike pa prepoznajo v razvijanju multidisciplinarnih in inovativnih pristopov k spodbujanju

demokratskega državljanstva in domovinske vzgoje, ki bi omogočal zagotavljal razvoj systemskega okvirja in kakovost.

V petem delu avtorji projekta analizirajo v kolikšni meri so posamezni elementi domovinske vzgoje zajeti v osnovnošolskem sistemu v Sloveniji. Pri tem zaznavajo, da **obstaja med posameznimi učnimi načrti predmetov visoka stopnja neuravnoteženost vsebin domovinske vzgoje**. Največ pozornosti domovinski vzgoji je namenjeno pri predmetih geografija in družba, kjer zaznavajo visoko stopnjo elementov domovinske vzgoje, v večini ostalih predmetov (spoznavanje okolja, slovenščina, zgodovina, državljanska vzgoja in etika, državljanska kultura) pa opažajo, da so posamezni elementi domovinske vzgoje prisotni v omejenem obsegu, kar naj bi po njihovem mnenju zmanjševalo vpliv in učinkovitost vključevanja in implementacije tega vsebinskega področja v kurikulum. Vzgoja mladih za varnost pa se v enotah analize ne pojavlja. Analiza prikazuje **odsotnost celovite strategije vključevanja vzgoje mladih za varnost in domovinske vzgoje**, ki bi lahko šolam omogočila vključevanje ter poučevanje teh vsebin.

V nadaljevanju projekta predstavljajo avtorji elemente domovinske vzgoje tudi v srednješolskem vzgojno-izobraževalnem sistemu v Sloveniji, pri tem pa izhajajo iz predpostavke, da je domovinska vzgoja pred državljansko, saj naj bi bil »del domovine prvinski odnos ... biti državljan pa derivat, izpeljan odnos oz. nadgradnja« (Zver v Lakota in Rustja 2006, 18).

Pri tem navajajo temeljne razloge za uvedbo domovinskih tematik v srednješolske kurikule (Brighouse 2006):

- Obveza – v primeru ustreznega učenja o nacionalni pripadnosti bodo posamezniki bolj dovzetni za obvezno zavzemanje za rojake
- Solidarnost – patriotska identifikacija pomaga vzbuditi socialno solidarnost, ki pa vodi tudi v pripravljenost odpovedovanja za vzpostavitev enakomerne distribucije svoboščin, virov in priložnosti

- Državljanstvo – osebe, ki se identificirajo z rojaki, so bolj nagnjeni k temu, da postanejo »dobri« državljanji, saj se zavedajo širšega družbenega prostora in dejstva, da je družbeni konflikt tudi konflikt med njemu podobnimi
- Uspevati – identifikacija z ožjo in širšo okolico daje posamezniku temelje za zdravo in uspešno oblikovanje samozavedanja ter ga obogati s patriotskim občutkom pripadnosti

V slovenskem srednješolskem sistemu je domovinska vzgoja predvidena pri obveznem izbirnem predmetu Državljanstva kultura, vendar ugotavljajo, da se domoljubne vsebine ne izvajajo zgolj pri tem predmetu. Nasprotno, **pri predmetu Državljanstva kultura, naj bi bilo elementov domoljubja zelo malo, ali sploh ne bi bili upoštevani**, ker si učitelj izbere tri od petih predlaganih vsebin in lahko tematiko, ki pokriva domoljubje izpusti. Poleg ostalih predmetov lahko posamezne šole kot pravijo avtorji »v duhu domoljubnih vrednot« vpeljejo predlagane vsebine domoljubja prek: praznovanja kulturnih in nacionalnih praznikov, šolskih predstav, krožkov, obiskovanju znamenitosti Slovenije, razobešanju slovenske zastave v šoli, predvajanju državne himne ob praznovanjih, ...

V okviru posameznih predmetov srednješolskega izobraževanja zaznavajo avtorji, skozi analizo, različno količino elementov domoljubja in predlagajo dodatne spremembe:

- EKONOMSKA ZGODOVINA – zaznavajo razkorak med domačimi in svetovnimi temami, pri tem predlagajo večji obseg vsebin slovenske ekonomske zgodovine in poudarjanje njene pomembnosti.
- FILOZOFIJA – v okviru odprtega učnega načrta vidijo priložnost uvajanja posrednih in neposrednih domoljubnih vsebin.
- GLASBA – ugotavljajo, da predmet Glasba izkorišča svoj potencial pri uvajanju domoljubnih elementov, dodatno pa bi lahko pridobili pri oblikovanju narodne zavesti s poudarjanjem slovenskih glasbenih avtorjev.

- GEOGRAFIJA – zaznavajo poseben pomen predmeta geografija, ki skupaj s predmetom zgodovina tvori temeljno bazo domovinskih vsebin. Pri obravnavanju Slovenije prepoznavajo velik potencial za nadaljnjo poglobljanje domoljubnih vsebin.
- UMETNOSTNA ZGODOVINA – predlagajo da bi se pri izbranih delih navajala tudi pomembnost posameznih del za narodno zavest, prepoznavanje narodne identitete, ... saj bi s tem poudarili domoljubna čustva, ki jih bi lahko vzbujala ta dela.
- SOCIOLOGIJA – zaznavajo negativne konotacije ljudstva, naroda, nacije, kljub temu, da imajo učitelji napotke, da se posebna pozornost namenja osvetlitvi značilnosti slovenske družbe.
- SLOVENŠČINA – predmetnik slovenščine je okrepljen z domoljubnimi elementi in igra pomembno vlogo pri dviganju narodne zavesti, vendar imajo avtorji pomisleke pri analiziranju besedil, v katerih bi morali poudarjati dosežke slovenskega naroda pri književnosti ter njihove edinstvenosti.
- ZGODOVINA – prepoznavajo majhen delež tem, ki bi se nanašale na slovensko polpreteklo zgodovino, saj je osamosvojitve Slovenije omenjena le v enem stavku. Nerazumljivo se jim zdi, da se izpuščajo ključni elementi za prepoznavanje narod in krepite narodne zavesti, zato je po njihovem mnenju nujna prenova predmetnika v duhu polpretekle zgodovine in dodatno umeščanje domoljubnih elementov (poznavanje zgodovine slovenske zastave, grba, himne, zaslužnih Slovencev, ...)

V zadnjem delu projekta so avtorji opravili analizo empiričnih podatkov raziskave »Domovinska in patriotska vzgoja v Republiki Sloveniji«, v kateri so skušali pripisati mesto in pomen domovinski vzgoji v okviru predmeta državljanska in domovinska vzgoja

in etika in analizirali možnosti za nov premet v okviru osnovnošolskega in srednješolskega kurikulumu. Ta naj bi temeljil na ugotovitvah avtorjev, da je **domovinska obeleženost neizogiben in pomemben atribut vsake osebe, posledično pa je domovinska vzgoja nujna za osebno samospoznavanje, poznavanje samega sebe pa naj bi bil po besedah avtorjev pogoj za kritičnega misleca.** Domoljubje zato prepoznavajo kot velik javni in splošni družbeni pomen, ki bi ga morali gojiti tudi v šoli.

V zaključku projekta avtorji navedejo tri sklope priporočil, pri katerih sta dva najpomembnejša sklopa namenjena spremljevalcu projekta Ministrstvu za obrambo Republike Slovenije (MORS).

V prvem priporočilu so podani možni ukrepi v pristojnosti MORS-a:

- Izdelati strateški pristop za izvajanje posebnih projektov za mlade, ki spodbujajo spoznavanje slovenske vojske
- Opraviti poglobljeno raziskavo o patriotizmu med pripadniki slovenske vojske in splošno populacijo
- Izdelati kriterije za merjenje stopnje domoljubnosti pri domačih poklicnih vojakih v slovenski vojski in izdelati učne pripomočke in učni proces domoljubja
- Posodobiti uradne dokumente slovenske vojske z elementi domoljubja
- Izdelati program usposabljanja vojakov s širšega področja domoljuba

V drugem priporočilu so predstavljeni možni ukrepi MORS-a v sodelovanju z ostalimi ministrstvi znotraj Vlade Republike Slovenije:

- Izobraževanje učiteljev v okviru izobraževanja družboslovnih, humanističnih ter pedagoških smeri z elementi domoljubja in patriotizma, ali znotraj samostojnega visokošolskega predmeta
- Stalno strokovno usposabljanje učiteljev v osnovnih in srednji šolah o pomembnosti poučevanja domoljubnih elementov

- Oblikovanje strateškega dokumenta za osnovne in srednje šole o vsešolskem pristopu, ki bi obsegal elemente patriotizma in domoljubja
- Dopolnitev obstoječih kurikulumov pri čemer mora biti posebna pozornost namenjena izkoriščanju že obstoječih kapacitet pri družboslovnih in humanističnih predmetih

Tretje priporočilo pa se nanaša na povečanje zanimanja javnosti in mladih glede domoljubja in patriotizma:

- Z nizom strokovnih besedil spodbuditi zanimanje strokovne javnosti o pomembnosti poučevanja domoljubnih vsebin ter tako ustvariti klimo za nadaljnje proučevanje tematike
- Izdelati strateški pristop o pojavljanju slovenske vojske v medijih

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

Avtorji varnost družbe dojemajo v **militarističnem kontekstu skozi obrambne funkcije Republike Slovenije in pri tem izpostavljajo služenje vojaškega roke, potrebno razvijanje varnostne in obrambne kulture med mladimi, krepitev domovinske vzgoje in patriotizma**, ... Pri tem ne pojasnijo pred kom se moramo braniti, kdo je sovražnik oz. drugi, ki nas ogroža in zaradi katerega bi morali krepiti obrambno funkcijo. Izpostavljajo logiko, da je potrebno krepiti obrambno zavest in patriotizem, da bi s tem krepili demokratičnost in spoštovanje človekovih pravic, oz. bi le-ta patriotizem vzpostavil demokratične vrednote. Ne vzpostavljajo pa obratne logiki, kjer s krepitvijo in poučevanjem za demokratično državljanstvo, aktivno participacijo, kritičnega posameznika krepimo samo demokracijo, ki ne potrebuje tako kot obrambni diskurz imaginarnega ali realnega drugega/nasprotnika.

Vseskozi je **prisoten tudi nacionalni-domoljubni diskurz, pri čemer se izpostavi, da »brez patriotizma ni demokracije«**, oz. da je pogoj delovanja sodobnih demokratičnih družb občutek pripadnosti družbi, pri čemer se kot družbe dojema samo nacionalne države, v okviru katerih se naj bi vzpostavljalo domoljubje. Pri tem se vse ostale oblike skupnosti izloči, kljub temu, da so nam je lokalno, akademsko, kulturno, ... okolje oz. skupnost bližje od imaginarne skupnosti nacionalnih držav. Mestoma zaznavamo tudi avtoritaren diskurz saj naj bi bila »domovinska obeleženost neizogiben in pomemben atribut vsake osebe«, pri čemer gre za **idejo stabilne identitete, ki je homogena in neproblematična**. Pojavlja pa se tudi **mehanicistično in neoliberalno dojemanje »demokratične družbe kot skupnega podjetja, v katerem mora sodelovati vsakdo«**.

Pri definiranju naroda, nacij, nacionalne države se postavlja vprašanje katere družbene subjekte to definiranje zajema, kdo oz. kako se narod, nacija, nacionalna država določi in koga izvzema? Kako se naj ureja vprašanje izbrisanih, migrantov, tistih, ki ne želijo biti oz. ne čutijo narodne, nacionalne državne pripadnost, ...? **Venomer se pri teh konceptih postavljajo meje, ki lahko določeno skupino poenotijo, druge subjekte pa zajamejo, kljub temu, da v realnih družbenih okoljih te meje niso nekaj naravnega, temveč so vedno rezultat soci-historičnih političnih bojev ter razmerij moči.**

Pri analizah elementov domovinske vzgoje v osnovnošolske in srednješolske kurikule se kaže tendenca in **usmerjenost projekta zgolj na domovinsko vzgojo**, saj elementi državljanske vzgoje v teh analizah niso bili zajeti.

Definicija, da je domovinska vzgoja pred državljansko, ker je »biti del domovine prvinski odnos ...« se nam zdi sporna, ker sta **tako domovina kot državljanstvo družbena konstrukta, prvinskost pa se označuje kot nekaj kar je vpeto v človekovo naravo**. Pri tem se vzpostavlja vprašanje, **kaj je za posameznika domovina**, ali je to enačeno z državo, lokalnim okoljem, pripadnosti določeni družbeni skupini, ...

Kritično distanco moramo vzpostaviti tudi do razlogov za uvedbo domovinskih tematik, kjer naj bi bili v primeru ustreznega učenja o nacionalni pripadnosti posamezniki bolj dovzetni za rojake, saj na tem mestu prihaja do nasprotujočih si razmišljanj o

globalizaciji v začetku CRP-a, saj lahko v sodobnih družbah z informacijsko tehnologijo navežemo veliko pristnejše odnose s posamezniki iz drugih okolij, kot pa z osebami s katerimi nas veže samo skupno državljanstvo, vsi drugi interesi in življenjski stil pa so povsem drugačni. Prav tako je sporna solidarnost, kot pripravljenost odpovedovanja za vzpostavitev enakomerne distribucije svoboščin, zaradi patriotske identifikacije, saj se zaznava problematika zgolj površinsko, ne prepozna pa se sistemskih problemov kapitalizma in perpetuiranja razmerij moči prek produkcijskih odnosov. Naslednji razlog, ki ga podajajo avtorji za uvedbo domovinskih tematik temelji na državljanstvu in identifikaciji oseb z rojaki, saj na ta način postanejo »dobri« državljanji, ki se zavedajo, da je družbeni konflikt tudi konflikt med njemu podobnimi. Na tem mestu se ponovno predpostavlja podobnost posameznikov, ki se jih poučuje o domoljubnosti, ne vsebuje pa mladih drugih narodnosti in drugačnih interesov. S takšnim terminom kulture, ki je predstavljena v ideji domovinske vzgoje, se določa politično skupnost kot nekaj homogenega, hermenevitično zaprtega ter statičnega. Koncept »dobrega državljanja« pa ravno v tem kontekstu vzpostavlja konotacijo poslušnega državljanja, ki naj znotraj namišljene skupnosti – nacije (kot ga je opredelil Benedict Anderson) (ibid. 1998) ne bodo konfliktni, ker so si podobni, prav tako pa se s poenotenjem vzpostavlja drugega in drugačnega, ki pa se od nas razlikuje.

Razobešanje slovenske zastave v šoli in predvajanje državne himne ob državnih praznikih ni sporno, vsekakor pa razširitev teh domoljubnih gest ob vsakršnih praznovanjih in praznikih predstavlja sporno gesto, saj niso vsi mladi v srednješolskem sistemu v Sloveniji tudi Slovenci, s tem pa se jih neposredno izključuje. Sporno pa se nam zdi tudi ocenjevanje učnih načrtov oz. spreminjanja vsebine predmetov in poudarjanje pomembnosti npr. slovenske ekonomske zgodovine, saj **mora pri vsebini posameznega predmeta prevladati strokovnost in ne umetno poudarjanje slovenskih tematik, v kolikor niso relevantne v širšem znanstvenem okolju posameznega področja, ki ga obravnava predmet.**

2.4.3 CILJNO RAZISKOVALNI PROGRAM »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«:

Državlјanska in domovinska vzgoja v slovenskem šolstvu

Ciljno raziskovalni projekt je v okviru Fakultete za družbene vede izvajala raziskovalna skupina pod vodstvom dr. Mira Hačka, v kateri sta sodelovala še dr. Marjan Brezovšek in Irena Bačlija. Sofinancer projekta pa je bilo Ministrstvo za šolstvo in šport.

Vsebinsko se Ciljno raziskovalni projekt: »Državlјanska in domovinska vzgoja v slovenskem šolstvu« bistveno ne razlikuje od Ciljno raziskovalnega projekta: »Domovinska in patriotska vzgoja v RS«, katerega je prav tako vodil dr. Miro Haček in je bilo financirano s strani Ministrstva za obrambo Republike Slovenije.

POVZETEK:

Zaradi omenjenega vsebinskega prekrivanja obeh CRP-ov, bomo iz projekta »Državlјanska in domovinska vzgoja v slovenskem šolstvu« povzeli zgolj ugotovitve za naročnika – Ministrstvo za šolstvo in šport, ki pa se delno tudi prekriva z ugotovitvami prejšnjega CRP-a za Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije.

Možni ukrepi MŠŠ v sodelovanju z ostalimi ministrstvi znotraj Vlade RS:

- Izobraževanje učiteljev v okviru katerega je potrebno bolj poudariti domoljubje, v okviru družboslovnih in humanističnih predmetov ali znotraj samostojnega visokošolskega predmeta, kjer bo poseben poudarek namenjen tako vsebinskemu kakor pedagoškemu vidiku izobraževanja o demokratičnem patriotizmu.
- Stalno strokovno usposabljanje učiteljev v osnovnih in srednjih šolah (doizobraževanje in didaktične novosti) o pomembnosti poučevanja tako državlјanskih kot tudi domoljubnih elementov ter tudi o različnih načinih in metodah podajanja teh vsebin mladim generacijam

- Oblikovanje strateškega dokumenta za osnovne in srednje šole o vsešolskem pristopu, ki bi obsegal elemente domoljubja
- Večji poudarek nameniti poznavanju in predstavitvi pomena slovenskih praznikov med mladimi, zlasti tistih, ki imajo državljansko oziroma domoljubno noto
- Dopolnitev obstoječih kurikulov v osnovnih in zlasti srednjih šolah, pri čemer mora biti posebna pozornost namenjena izkoriščanju že obstoječih kapacitet pri družboslovnih in humanističnih predmetih.

Možni ukrepi povečanja zanimanja javnosti in mladih glede domoljubja:

- Z nizom strokovnih besedil vzpodbuditi zanimanje strokovne javnosti o pomembnosti poučevanja domoljubnih vsebin ter tako ustvariti klimo zanimanja in nadaljnega proučevanja tematike.
- Sprejeti ukrepe za spodbujanje zanimanja širše javnosti za novejšo slovensko zgodovino in obeleževanje slovenske državnosti
- Izdelati strateški pristop o pojavljanju domoljubnih vsebin in institucij, ki so s temi vsebinami najbolj pogosto asociirane (Slovenska vojska), v medijih pri čemer gre za posebni poudarek oblikovanju televizijskih oddaj za ciljno skupino mladih.

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

Ugotovitve in kritika so zajete že v prejšnjem Ciljno raziskovalnem projektu, ki se, kot smo že omenili vsebinsko ne razlikuje od tega projekta. Pri tem pa moramo izpostaviti **nesmotrnost dvojnega financiranja projektov, ki imajo enako oz. podobno vsebino in ponujene rešitve**. To nam samo potrjuje tezo, ki jo zagovarjamo o **nujnosti vzpostavitve centralne institucije za državljansko vzgojo, ki bi vsebovala bazo raziskav na polju**

državljske vzgoje, saj bi s tem imeli pregled že opravljenih projektov in uvid v področja, ki bi jih bilo nujno nasloviti oz. raziskati.

2.5 Analiza mednarodnih in nacionalnih raziskav ter projektov o državljski vzgoji v okviru Inštituta za narodnostna vprašanja

2.5.1 CILJNO RAZISKOVALNI PROGRAM »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«:

Državljska in domovinska vzgoja v osnovni in srednji šoli: izbrani zgledi in podlage za strokovno preureditev vsebin

POVZETEK:

Ciljno raziskovalni projekt je v okviru Inštituta za narodnostna vprašanja vodila dr. Irena Šumi, člana projekta pa sta bila tudi dr. Oto Luthar iz sekcije za primerjalno raziskovanje v humanistiki v okviru ZRC SAZU in dr. Hannah Starman iz sodišča evropskih skupnosti v Luksemburgu.

Namen projekta je bil kot pravijo avtorji, kako je vsebinsko zastavljena in kako funkcionira državljska vzgoja v obveznem šolstvu treh držav: ZDA, Nemčije in Izraela, ki so bile izbrane, zaradi dramatičnih zgodovinskih dogodkov. ZDA so politično konsolidacijo dosegle z državljsko vojno in vojnami proti staroselcem, v Nemčiji se je proces nacionalne unifikacije začel skozi politični projekt nacionalsocializma, Izrael pa je nastal po drugi svetovni vojni zaradi posledic nacističnega genocida. Zaradi tako skrajnih razmer nastanka države, so te morale pustiti posledice, ki se po mnenju avtorjev kažejo skozi šolstvo z indoktrinacijo otrok, o zgodovinskem nastanku njihove politične skupnosti – države, o politični pripadnosti in kulturi, o etničnih in drugih lojalnostih, ...

V prvi fazi projekta je dr. Irena Šumi **analizirala star učni načrt za državljsko vzgojo in etiko, ki po mnenju avtorice izkazuje strukturne in vsebinske probleme**. Manko pri predmetu državljska vzgoja in etika zaznava pri tematikah, ki jih predpisuje kurikulum, saj

le-te naj ne bi bile dosežene in jasno opredeljene. Nekatere naj bi bile preveč obremenjene z nepotrebnim moraliziranjem, druge pa naj bi preveč računale na splošno znanje učenja. Nadalje naj bi se problematika pri predmetu državljanske vzgoje kazala, pri **nepravilni umeščeni predmeta v izobraževalni proces oz. v ne poučevanju predmeta v 9. razredu osnovne šole**. Neustrezno bi naj bilo spajanje elementov državljanske in domovinske vzgoje, kar naj bi bilo posledica vpliva starejših tovrstnih predmetov pred letom 1991, tu zaznava ideološke tendence in moraliziranje. **Razvoj političnih idej in ustanov EU naj bi bil prikazan povsem abstraktno in pomanjkljivo.**

Predlog tega projekta je bil, da je pred kakršnokoli kurikularno prenavo potrebno:

- definirati minimalen in optimalen potreben obseg, vsebino in način prezentacije državljanske, politične, domovinske in civilizacijske vzgoje
- nujne poglobitve pridobljenega znanja v srednji šoli
- na primerih iz Evrope in sveta ugotoviti stalen razpored in vsebine tematik
- napraviti načrt zaporedja in sorazmerja tematik

V okviru kurikularne posodobitve so člani predmetne in kurikularne komisije izbrali bistvena znanja, ki so potrebna za predmet državljanske vzgoje. Pri tem ima posodobljeni učni načrt tri poglavja manj od starega, vso snov naj bi radikalno dezideologizirali in razrešili vrednostnih insinujacij. Pri posodobitvi pa naj bi Komisiji za kurikularno posodobitev v pomoč bili učni načrti državljanske vzgoje v Avstriji, Nemčiji in predvsem Finske. Osrednji cilje predmetne posodobitve naj bi bila uveljavitev izobrazbe o demokraciji, zaradi tendence, da se veliko mladih zadnjič sreča s poučevanjem tematik, ki jih zajema državljanska vzgoja prav v osnovni šoli, pa se jim zdi smotrno podaljšati predmet v 9. razred osnovne šole.

Tako priporočila projekta posodobitve kurikula državljanske vzgoje poudarjajo:

- širjenje državljanske vzgoje, s pomembnimi temami državljanstva EU, v 9. razred osnovne šole

- uvajanje državljske vzgoje v celotno srednješolsko izobraževanje
- prepoznavanje manka »sprožilnega trenutka države«, ki jo vsi drugi preučevani kurikuli izpostavljajo, pri čemer menijo, da so razgovori o slovenski državnosti predmet ideoloških bojev, sami pa zagovarjajo ti. »legalistično« držo, da je slovenska država nastala z razglasitvijo neodvisnosti leta 1991, dodatno pa se je formirala s članstvom v EU leta 2004
- ugotavljajo presežke tematizacije etike in religije, nagibajo pa se, da bi morala državljska vzgoja mlade usposabljati za učinkovito in demokratično politično participacijo
- v komisiji za kurikularno prenavo so z naklonjenostjo sprejeli spremembno imena iz »Državljska vzgoja in etika« v »Državljska in domovinska vzgoja ter etika«, pri čemer naj bi se namesto imaginarni skupnosti približali zavedanju o intimističnemu pripadanju domu
- didaktična priporočila, ki se gibajo v zagovarjanje pozitivnega učenja državljske vzgoje-bolj praktični pouk o državljskih kompetencah

V drugi fazi projekta so avtorji identificirali univerzalne tematike predmeta državljske vzgoje na primeru treh obravnavanih držav: Nemčije, Izraela in ZDA, kjer naj bi ugotovili specifikne in univerzalne vsebine državljske vzgoje, ki so uveljavljene v obveznem šolstvu v teh treh državah.

Na primeru Nemčije je dr. Luthar analiziral interpretacije holokavsta v nemških zgodovinskih učbenikih, kjer pri vseh analiziranih gradivih naleti avtor na ostre obsodbe nacizma. Sporočilo povojnih zgodovinarjev avtor zaznava v ugotovitvi, da antisemitizem in rasizem nista pojava tridesetih let 20. Stoletja, temveč, da je potrebno iskati njune korenine že iz časa združitve nemških dežel leta 1871, kjer so bili Judje že pred tem bolj ali manj potisnjeni iz javnega življenja, prek zakonskih odred, akademskih razprav v

katerih se je dokazovalo več vrednost arijske rase, ... Avtor predstavi relativizacijo nacističnih zločinov, od zanikanja masovnih pobojev v koncentracijskih taboriščih, do poskusa rehabilitacije določenih aspektov gospodarske in rasne politike, občasno pa tudi odkritih simpatij do nacionalsocialističnega režima, ki se je pojavila v osemdesetih letih zaradi množičnega prihoda tujcev in gospodarske krize. V učbenikih in učnih gradivih nacističnega revizionizma ni zaznati, vendar Luthar ugotavlja, da so pronacisti presrasli v nezanemarljivo politično silo, bolj ali manj prikriti revizionizem pa se širi v vse pore nemške družbe. Učbenike o nemški zgodovini je avtor analiziral zaradi tega, ker je to najkvalitetnejši primer distanciranja od nacizma, ki razjasni njegove cilje in pojasni njegovo predzgodovino. V okviru tega so se odločili izdati prevode najpomembnejših delov, ki so se ukvarjali z denacifikacijo in jih priporočili osnovnošolcem in srednješolcem v Sloveniji.

Na primeru Izraela je dr. Starman prikazala državo, ki je osnovana na principu etnično definirane državljanstva, kjer je država Izrael že od samega začetka zasnovana kot judovska država, v kateri so državni prazniki, institucije, nacionalna himna, državni simboli in nacionalni junaki izključno judovski. V tem kontekstu, kot pravi avtorica, Izrael odstopa od zahodnih standardov netnične demokracije, ker neenakost predvideva že v zakonodaji. Ostale liberalne demokracije (Francija, ZDA, ...) svojo legitimnost črpajo iz ljudstva, kjer so nosilci civilnih in političnih pravic posamezniki in ne skupnosti, kot na primeru Izraela, ki temelji na judovstvu. Zaradi tega avtorica ugotavlja, da Izrael ne more biti liberalna demokracija, ker ne razločuje med religijo in etnično pripadnostjo in religijo ter državo, zaradi tega Smooha (Smooha v Šumi 2008) ugotavlja, da bi bilo potrebno oblikovati nov model demokracije, ki jo avtor imenuje etnična demokracija. Etnična demokracija temelji na ideologiji nacionalizma, ki določen del prebivalstva opredeljuje kot etnično skupnost, ki je nosilna za državo in ki deli skupni (krvni) izvor, jezik in kulturo. Ta ideologijo pa stroko ločuje pripadnike privilegirane etnične skupine z drugimi. Avtorica skozi historični pregled podaja oblikovanje Izraela in državljanstva, ki temelji na poveličevnanju ene nacije v navezavi na versko pripadnost, vse druge pa izvzema.

Avtorica v nadaljevanju predstavi tudi poučevanje državljske vzgoje v Izraelu, iz državno predpisanega učbenika za državljsko vzgojo (ezrahut), ki je za vse državne osnovne šole obvezen. V njem se kaže indoktrinacija in povečevanje lastne nacije skozi tematike: (pra)zgodovine izraelskega naroda, holokavsta, nastanka države, narave države in državne suverenosti, razlikovanja med etničnostjo in nacijo ter Izraela in diaspore.

Na primeru ZDA predstavi dr. Šumi, kot pravi povsem liberaliziran pouk državljske vzgoje. Opaža razlikovanje kurikulumov od ene zvezne države do druge, razlike pa se pojavljajo tudi na ravni občin in šol. Zaradi tega obstajajo različna gibanja in združenja, ki promovirajo državljsko vzgojo in izdelujejo priporočila za kurikulum in različne učne pripomočke. Civilne iniciative pa so se po letu 2001 pomnožile, zaradi občutka nacionalne ogroženosti in dvigovanja državljske zavesti in krepitvi demokracije, kar pa se kaže tudi pri poostrenem preverjanju kandidatov za državljanstvo, zaradi masovnih migracij in iskanju »teroristov«. Kot najpomembnejšo organizacijo na področju državljske vzgoje prepoznava CIVED (Center for Civic Education), ki deluje kot profesionalno združenje pedagogov na vseh ravneh šolstva, ki izvajajo projekta, lobirajo pri politikih, izobražujejo izobraževalce, ...

Kot ugotavlja avtorica vsi programi o državljanstvu in državljski vzgoji, za začetno točko postavljajo ameriško ustavo, zaradi tega programi pouka državljske vzgoje niso historično naravnani oz. zgodovina ZDA, zgodovina kolonij, travmatična zgodovina in politične ter teritorialne konsolidacije ZDA ... niso razumljene kot konstitutivni predmet znanja za večšine demokratičnega državljanstva. V tem kontekstu predlogi kurikulumov predstavljajo politično kulturo ZDA kot stabilno in stalno, ki je bila enkrat vzpostavljena, ostali dogodki, vojne, in boji za državljske pravice pa so predstavljene kot deviacije v zgodovini politične skupnosti.

V ZDA so različne pobude, akcije in programi dosegli standardizacijo na nacionalni ravni v obliki Nacionalnih standardov za vzgojo državljanstva in upravljanja v sodelovanju med

CIVED, Ministrstvom za šolstvo in zvezo The PEW Charitable Trusts, ki so oblikovali pet temeljnih vprašanj, ki jih morajo pokriti nacionalni standardi:

- Kaj so državljansko življenje, politika in vlada?
- Kateri so temelji ameriškega političnega sistema?
- Kako vlada, ki je oblikovana v skladu z Ustavo, uteleša namene, vrednote in principe ameriške demokracije?
- Kakšen je odnos Združenih držav z drugimi državami in z mednarodno skupnostjo?
- Kakšna je vloga državljana v ameriški skupnosti?

V tretji fazi projekta naj bi avtorji raziskali ali in kako se indoktrinacija državljanov razlikuje od adopcijski procesov odraslih tujcev, katera politična znanja so potrebna državi in bistvena za tujce, da se lahko migranti vključijo. Zahtevana znanja od migrantov (jezik, zgodovina, politični ustroj) naj bi bila komplementarna oz. nadomestek državljanske, domovinske, politične in civilizacijske vzgoje državljanov v formalnem izobraževanju, hkrati pa so mnenja da bi morala biti ta dva procesa povezana oz. posedovati primerljive zahteve.

UGOTOVITVE IN KRITIKA:

V okviru Ciljno raziskovalnega projekta (v nadaljevanju CRP): *Državljska in domovinska vzgoja v osnovni in srednji šoli: izbrani zgledi in podlage za strokovno preureditev vsebin*, **zaznavamo nepovezanost vsebin v samem projektu, hkrati pa niso jasno opredeljeni nameni, cilji in rešitve na projektu, oz. se le-ti ne navezujejo.** V prvi fazi ni jasno opredeljena distinkcija med priporočili projekta in kurikularno prenovo predmeta Državljska vzgoja in etika iz leta 2008. Prav tako ni jasna povezanost vsebinske analize

učnega načrta državljanske vzgoje v Sloveniji, z vsebinskimi analizami nosilnih tematik, ki so uveljavljene v obveznem šolstvu v Nemčiji, Izraelu in ZDA. Tretja faza primerjave učenja šoloobveznih otrok in politike integracije migrantov pa v CRP-u ni bila dodatno pojasnjena in analizirana.

V prvi fazi CRP-a so na podlagi analize starega učnega načrta za Državljsko vzgojo in etiko, bili podani predlogi kaj se mora pred kurikularno prenovo upoštevati. Vzoredno s CRP-om je namreč potekala tudi kurikularna posodobitev državljanske vzgoje v dveh državnih komisijah, predmetni in komisiji za kurikularno posodobitev v katerih je sodelovala tudi vodja projekta dr. Irena Šumi. Pri tem naj bi bili cilji CRP-a namenjeni oblikovanju novih izhodišč za kurikularno posodobitev, le-te pa naj bi sproti dajali v premislek članom Komisije za kurikularno posodobitev. Na ta način naj bi se cilji projekta realizirali že med njegovim projektom, **vendar na tem mestu ni jasno ločeno kateri so bili ti predlogi, ki jih je iz CRP-a dobila Komisija za kurikularno posodobitev in kako so bili upoštevani v kurikularni prenovi.** Ciljno raziskovalni projekt je ločen od sprememb v kurikulih in ne more biti del kurikularne prenove, lahko pa ima s svojimi zaključki, ki morajo biti predstavljeni vpliv na kurikularne spremembe, drugače se delo dvojno financira. Tako se znotraj CRP-a predstavlja tudi kurikularno posodobitev iz leta 2008 in rezultate le-te, pri čemer ni jasno kako je kurikularna posodobitev vplivala na CRP oz. obratno.

V okviru prve faze projekta so avtorji zaznali strukturne in vsebinske probleme državljanske vzgoje. Med drugim **zaznavajo abstraktno prikazovanje političnih idej in ustanov EU zunaj historičnih kontekstov** (značaj, ustroj, delovanje demokracije) in pavšalno prikazovanje demokratičnih političnih ustanov (brez orisanih funkcij in razmerij med parlamentom, vlado in predsednikom republike) pri čemer **potrjujejo tezo o nekonsistentnem podajanju politoloških vsebin**, ki so **ponekod predstavljene pomanjkljivo oz. mestoma povsem napačno.** Pri zaznavi strukturnih in vsebinskih problemov pa zaznavamo tudi neustrezno razumevanje koncepta aktivnega državljana, ki je razumljen zgolj kot bodoči volivec, pri takšnem definiranju pa izvzamemo vrsto

političnih in družbenih aktivnosti, v katerih lahko sodelujejo državljani in h katerimi se jih mora spodbuditi in jih opremiti z veščinami in orodji za aktivno participacijo.

V okviru kurikularne prenove, ki je opisana v CRP-u je izpostavljeno, da je pregled učnih načrtov primerljivih predmetov v EU, zlasti v Avstriji, Nemčiji in na Finskem, bil v veliko pomoč. Pri tem je bil prepoznan učni načrt Finske kot ključen zgled, s strani strokovnjakov Zavoda za šolstvo Republike Slovenije, pri čemer v CRP-u ni argumentirano zakaj ravno kurikuli Finske.

Pri priporočilih projekta, ki se navezujejo zgolj na prvo fazo-analizo starega učnega načrta so ugotovili, da manjka v kurikulumu državljanske vzgoje v Sloveniji ti. »sprožilni trenutek države«, ki naj bi ga vsi drugi preučeni kurikuli imeli. Pri tem predlagajo, da bi določili kot pravijo »dosledno legalistično« začetek pri razglasitvi neodvisnosti leta 1991, dodatno pa naj bi pojasnili oz. nadgradili državljanstvo s članstvom v EU leta 2004. Vsi ostali zgodovinski dogodki, naj bi bili zgolj ideološko bojišče, ki bi moralo biti pojasnjeno pri pouku novejše zgodovine. Pri tem se po našem mnenju udejanja mitologizacija nastanka slovenske nacionalne države, kjer se pozablja boj zatiranih in okupiranih s strani nacistične Nemčije in fašistične Italije. Pri tem se **postavlja vprašanje, ali lahko postavimo mejo slovenske državnosti in ali je to smotrno, ter ali ne ravno s tem ustvarjamo možnosti ideoloških bojev.** V okviru projekta *Državljan(stvo) v novi dobi* zagovarjamo **širšo pojmovanje državljanstva, kjer so v sodobni družbeni ureditvi vedno bolj prisotne globalne tematike s katerimi moramo preseči partikularne nacionalne boje.** Ožji koncept državljanstva, ki je orientiran na domovino pa izpostavljajo ravno v zagovarjanju imena predmeta, ki se je s kurikularno prenovo spremenil iz Državljanske vzgoje in etike v Državljansko in domovinsko vzgojo ter etiko. Pri tem zagovarjajo razlikovanje med nacionalnostjo/državnostjo kot pripadništvom imaginarni skupnosti in domovinsko zavestjo kot intimističnemu pripadanju »domu«. Ta koncept državljanstva pa stremi k partikularnim interesom, ki ne odpirajo koncepta državljanstva, temveč vzpostavljajo distinkcijo mi/oni, prav tako pa se ne pojasni kaj naj bi termin dom predstavljal in kaj naj bi ga določalo.

V okviru druge faze projekta naj bi se identificirale univerzalne tematike primerljivih učnih načrtov izbranih držav: Nemčije, Izrael in ZDA. Pri tem ni pojasnjeno zakaj so bile izbrane te države in kako naj bi bili dramatični dogodki v njihovi zgodovini povezani s predmetom državljske in domovinske vzgoje ter etike v Sloveniji. V okviru kurikularne preнове so bili namreč kot relevantni prepoznani učni načrti primerljivih predmetov v EU, pri čemer so izpostavili Avstrijo, Nemčijo in Finsko.

Na primeru Nemčije je razviden proces denacifikacije, kot specifičnega procesa znotraj državljske vzgoje Nemčije, ki se odvija zaradi zgodovinskih okoliščin nacionalne unifikacije ter nacionalsocializma. Dr. Luthar dobro analizira proces denacifikacije skozi, po njegovem mnenju najkvalitetnejša gradiva, ki se kategorično distancirajo od nacizma, vendar ni jasno predstavljeno, kaj naj bi ta analiza prinesla za stanje državljske vzgoje v Sloveniji. Ravno tako so na primerih Izraela in ZDA pojasnjene pomanjkljivosti razumevanja državljanstva v specifičnih okoljih, ki so nastale kot posledica zgodovinskih okoliščin, **vendar aplikacije oz. zaznavanja podobnih problemov za slovenski prostor ni zaznati**. Iz analize poučevanja državljske vzgoje oz. specifične tematike v teh treh državah ni predstavljenih priporočil oz. smernic za poučevanje državljske vzgoje oz. čemu naj bi analiza teh treh držav koristila in kako je umeščena v državljsko vzgojo v Sloveniji. Prepoznane naj bi bile specifike posamezne države, ki so bile dobro zgodovinsko obrazložene, univerzalne vsebine za državljsko vzgojo, ki naj bi jih iz teh treh primerov razbrali pa kot smo že izpostavili niso bile prikazane.

V tretji fazi projekta naj bi avtorji primerjali kako se politike integracije migrantov povezujejo z poučevanjem državljske vzgoje šoloobveznih otrok, ter »ali in kako se indoktrinacija mladih državljanov razlikuje od adopcijskih procesov odraslih tujcev v politično telo« (Šumi 2008). Pri tem so želeli ugotoviti katera politična znanja so bistveno potrebna za tujce, ki prosijo za državljanstvo, pri tem pa bi po mnenju avtorjev morala znanja migrantov (jezik, zgodovina in politični ustroj) biti podana kot nadomestek državljske vzgoje, ki jo pridobijo mladi v obveznem šolstvu.

Ta faza v samem projektu ni bila pojasnjena, pri tem pa je problematično že dojetje državljske vzgoje kot indoktrinacijo otrok, hkrati pa se migrante dojeta kot tiste, ki bi se morajo asimilirati in posedovati znanja, ki jih mladi dobijo pri pouku državljske vzgoje, v kolikor želijo postati državljani Slovenije.

2.7 Povzetek raziskovalno-strokovne analize državljske vzgoje v Sloveniji

V zaključku bomo povzeli vsebinske tematike, ki so si kronološko sledile v okviru teoretske razprave na področju državljske vzgoje v Sloveniji. Še posebej se bomo osredotočili na problematiko, ki so jo izpostavili avtorji pri teoretiziranju v slovenskem prostoru in podali kritiko obravnavanih tem. Konsistentno bomo še enkrat povzeli manjko ter predstavili predloge, dopolnitve in rešitve, ki smo jih prepoznali v nekaterih relevantnih člankih. V okviru projekta *Državljan(stvo) v novi dobi* bomo izpostavili tematike, ki so relevantne danes in bi jih morali, v okviru državljske vzgoje nadalje razvijati, z namenom dviga politične kulture v Sloveniji.

Na polju državljske vzgoje se **prepoznava potreba po nenehnem spremljanju dogajanj, zaradi fluidnosti koncepta državljanstva**, ki mora status državljana pojmovati in reflektirati kot dinamičen koncept. Kompleksnost in nestabilnost pojma državljske vzgoje je zaznana v pluralističnih demokratičnih skupnostih, kjer se mora državljanstvo dojemati, kot nenehno spreminjajoč termin. V okviru državljske vzgoje se pojavljajo številne različne interpretacije ideje državljanstva, vendar namen ne sme biti indoktrinacija temveč razvijanje kritičnega mišljenja in politično opismenjevanje ter aktivno državljanstvo, kar že izpostavlja tematike, ki bi jih morali nadalje razvijati v kurikulum državljske vzgoje in izobraževanju na sploh. **Državljanstvo mora po tem takem biti razumljeno kot mozaik identitet, dolžnosti in pravic, ne pa kot unitaren koncept**, kurikulum pa mora prihajati od spodaj in ne od zgoraj. V tej nameri bi morali problematizirati tudi potrebe, zgodovino in kulturo zapostavljenih skupin v družbi. Državljska vzgoja mora biti bolj koherentna, v nameri priprave mladih za življenje v pluralistični, multi-etnični in raznoliki demokratični družbi

V preteklosti je državljanstvo slonelo na okopih nacionalne države, v okviru državljske vzgoje pa smo **zaznavali pomanjkanje razumevanje ključnih konceptov demokracije, ki je temeljilo na pravno-formalnem dojetanju in nepoznavanju obstoječih političnih**

struktur. Danes ne moremo govoriti o »čistih« nacionalnih državah (če smo sploh kdaj lahko), v katerih se na temelju drugega izpostavi izključevanje in ne vključevanje. V skladu s tem se je promoviral koncept vzornega državljana, katerega najpomembnejša lastnost je spoštovanje zakona, kar se nam zdi sporno in avtoritarno saj vzpodbuja k poslušnemu in pasivnemu državljanu. Nacionalno identiteto se v multikulturni družbi zaznava kot nezadostno in celo nevarno, usmerja pa se na globalno orientirano kozmopolitsko državljanstvo, ki reže meje nacionalne lojalnosti. Nacionalno državljanstvo ne sme biti zanikano, hkrati pa ne sme bit tretirano kot izoliran termin v današnjem svetu. Tako moramo **upoštevati tako nacionalno kot tudi multinacionalno dimenzijo identitete.** Opozoriti moramo, da globalna konotacija državljanstva v začetkih teoretiziranja v Sloveniji ni bila prepoznana, vendar pa se koncept globalnosti vedno bolj izpostavlja. Tej usmeritvi sledimo tudi v okviru projekta *Državljan(stvo) v novi dobi*, kjer vzpodbujamo državljanstvo, ki je manj etnocentrično, bolj raznoliko, vključujoče in manj osredotočeno na nacionalistične koncepte. Namesto vzornega in poslušnega, pa sledimo konceptu kritičnega in aktivnega državljana.

V okviru novega državljanstva sledimo maksimalni interpretaciji, ki ni zreducirana na pravno-formalne okvirje in pri kateri se identiteta državljana razširi. Državljanstvo dojemamo kot mrežo in mreženje, zaradi družbenih in kulturnih fenomenov v kompleksnem svetu, kjer je prisotna nestabilnost in večpomenskost konceptov. Vzpodbuja se razvijanje kritičnega mišljenja in deliberativnega obnašanja v pluralističnem svetu, demokracije pa morajo nujno vzpostaviti možnosti za informirane ter kritične in ne pasivne in konformne družbene subjekte.

V slovenskem prostoru prepoznavamo **problematičnost teoretiziranja v angleškem jeziku in manjko premišljevanja in problematiziranja znotraj slovenske akademske in intelektualne sfere.** Sploh v začetkih vzpostavljanja kurikula uvidimo podajanje tematik, ki je specifično za drugačno družbeno okolje in temelji zgolj na liberalizmu, kar je v nasprotju z dojetjem državljanstva, ki je odvisen od družbenega in zgodovinskega okvira ter politične tradicije. Manko refleksije in debate (na teoretskem nivoju), pa

avtorji, pri vpeljavi nacionalnega kurikula, zaznavajo tudi v drugih državah, izpostavljajo pa, da je, pri oblikovanju kurikula nujno oblikovanje skupnih vrednot.

V okviru naše analize smo bolj obsežno teoretiziranje v slovenskem jeziku zaznali šele leta 2004, ki je prikazovala ideološki spopad med državljansko in domovinsko vzgojo. V okvirih debate smo prepoznali, da so cilji državljanstva in državljanske vzgoje polni paradoksov, kontroverz in resnih ideoloških nasprotij. Zaznavamo potrebo po vzpostavitvi konsenza in potrebe preiti nad polariziranje ter konflikte med družbenimi razredi. Z vzpostavitvijo vključevanja in ne izključevanja, pa se mora opredeliti temeljne naloge in smernice državljanske vzgoje, kar pa na polju političnega ni preprosto doseči. V Sloveniji se zaznava naraščanje kompleksnosti slovenske družbe po letu 1990, še vedno pa so značilne lastnosti tradicionalne politične kulture: ozka lojalnost, patriarhalnost, uniformiran način mišljenja, konservativna miselnost, obrnjenost v preteklost, kar je v nasprotju z demokratično politično kulturo. Prvi koraki napredka vedenja o tematikah povezanih z državljansko vzgojo v Sloveniji pa so bili narejeni z vzpostavitvijo kurikula državljanske vzgoje, kjer je **vidna pozitivna korelacija med državljansko vzgojo in političnim vedenjem ter participacijo, kar prikazujejo tudi mednarodne primerjalne raziskave**. V okviru kurikula državljanske vzgoje prepoznavamo **pomanjkljivo problematiziranje politoloških vsebin, enodimenzionalno posredovanje, nesistematičnost in nezadosten premislek o ključnih tematikah, primernih za slovenski politični sistem**. V okviru državljanske vzgoje je **potrebna razširitev vsebin civilno-družbenih tematik, aktualizacija in podajanje zanimivejših vsebin**.

Državlјanska vzgoja mora vztrajati v smeri priprave vsake nove generacije na kritično premišljanje in aktivno participacijo, vendar se pri mladih zaznava apatičnost, nizka participacija in pomanjkanje zanimanja o javnih in političnih zadevah. Mladi se vedno bolj nagibajo k alternativnim – neformalnim oblikam politične participacije, nekateri avtorji pa opozarjajo, da apatičnosti ne odraža zgolj nizka volilna udeležba, temveč tudi druge oblike politične apatije. Aktivni državljani se ne rodijo, temveč to postanejo v procesih socializacije, vendar pa je potrebno poudariti, da je lahko aktivna participacija sama tudi problematična, saj ne zagotavlja odgovorne participacije. Obstajajo **dvomi o**

ustrezno usposobljenosti učiteljev za poučevanje aktivnega državljanstva, kar bomo še bolj podrobno izpostavili. Na tem mestu naj samo dodamo, da se izpostavlja tudi možnost oz. smotrnost vpeljave strokovnjakov v procese izobraževanja državljske vzgoje, pri čemer zaznavamo politologe kot ustrezno usposobljene za izboljšavo v okviru državljske vzgoje. V samem procesu učenja se mora vzpostaviti aktivna vloga samih udeležencev, v okviru interpretacij, skupinskih razprav, izobraževanja skozi delo, ... Vednost o državljski vzgoji pa je, kot ugotavljajo strokovnjaki, povezana tudi z družinskimi okoljem, saj je opazna povezava med zanimanjem staršev za družbene tematike in vednostjo o teh tematikah pri mladih, pri čemer se prepoznava nujnost širšega dojetja političnega in angažiranja izven šolskega prostora, pri čemer se vključuje neformalno in vseživljenjsko učenje. V kurikulumu državljske vzgoje se vedno bolj poudarja multikulturalizem, kot spodbujanje medkulturnega dialoga, pomembno pa je, da se v kulturni raznolikih družbah vzpostavlja sodelovanje in dosega demokratično sprejete odločitve. Prek tega pa se vzpodbuja širši uvid na družbene izzive, ki postanejo globalni, vendar se v vsakodnevnih situacijah odražajo na lokalnem področju. Ena izmed pomembnih veščin, ki je izpostavljena pri državljski vzgoji, je tudi politična pismenost, ki vzpostavlja informiranega državljan, kar ima pozitiven vpliv na politično znanje in veščine. V okviru politične pismenosti je pomembno, da mladi preidejo stopnjo nestrinjanja in da konflikte in informacije elaborirajo. Znotraj kurikula je, v okvir jezika zaznati vzpostavljanje homogenega državljanstva in državljanov, ki predstavlja omejeno razumevanje državljana. Potrebno je reflektiranje in redefiniranje državljanstva, ki temelji na demokratični inkluzivnosti, izključuje sedanje prakse jezikovne ekskluzivnosti in vzpostavljanje neenakosti. Preiti je treba nad dojetje jezikov kot organskih, naravnih celote, temveč je treba zaznati razlike, ki se producirajo skozi govor. Prevladujoči jezik se zaznava kot gonilno silo ekskluzivizma in neenakosti, katere sedanji diskurz, čigar fokus ostaja na pravicah in državljanstvu ne problematizira. Šole je v tem kontekstu zaznana kot prostor v katerem se reproducirajo stopnje neenakosti.

Šola vsekakor ni edina platforma za izobraževanje o državljanstvu je pa prepoznana kot izjemno pomembna. V šolskem okolju je še vedno prisoten pogled na mlade, kot

pasivne prejemnike naukov, čemur moramo postaviti kritiko, kajti **šola mora vzpodbujati kritično odločanje in družbeno dojetanje, podpiranje javnega dobrega in participacijo v političnih procesih za kvalitetno demokracijo**. Mnogi avtorji izpostavljajo, da mora biti šolska skupnost mikro raven demokratične ureditve, ki vzpodbuja aktivnosti, odprto atmosfero v razredih in deluje v duhu demokracije. V šolah naj bi se tako neposredno vzpostavljala demokratičen prostor in promovirala aktivna participacija, šolsko okolje pa bi s tem naredili bolj dostopno, prijazno in bolj produktivno.

Pri vzpostavitvi **primernega okolja znotraj razreda, ki vzpodbuja k diskusiji in predstavlja aktualne ter zanimive tematike, hkrati pa uporablja inovativne in didaktične pristope, ki pritegnejo mlade, je vsekakor izjemno pomembna vloga učitelja**. Kot ugotavljajo strokovnjaki, inovativno učenje z vzpodbujanjem praktičnih aktivnosti v skupnosti in participiranja v šoli, vzpodbuja družbeno participacijo, razvoj vrednot in političnega vedenja. Vendar kot smo zaznali učitelji redko spodbujajo k aktivni participaciji v družbi in sodelovanju v lokalni skupnosti, **številni avtorji pa zaznavajo, da je znanje učiteljev o državljanski vzgoji slabo, saj niso strokovnjaki za to področje, zmeda pa se kaže tudi zaradi širine, heterogenosti in nepoznavanja vsebine**. Zaradi tega se nam zdi nujno potrebno posvetiti **posebno pozornost poučevanju učiteljev**, predstavljanju tematik, širjenje njihovih horizontov, pri čemer se nam zdi, kot smo že omenili, **smotrna vpeljava politologov kot relevantnih strokovnjakov za predstavitev teh tematik**. Razkorak se odraža tudi med usmeritvami in deklaracijami, ki se nanašajo na državljansko vzgojo ter dejanskim poučevanjem zapisanih tematik. Pri poučevanju pa se prepozna tudi povezanost med učiteljevimi družbenimi in političnimi nazori ter njihovim pogledom na državljanstvo. Prek tega učitelji neposredno prenašajo vedenje, socializirajo mlade in so glavni odločevalci, katere vsebine bodo predstavili, zaradi tega ni dovolj vpeljati le kurikularne reforme, temveč upoštevati in spreminjati tudi prakse poučevanja. Ravno na mestu spreminjanje državljanske vzgoje je pomembno vključiti v proces tudi učitelje, **saj se ugotavlja, da profesorji in raziskovalci govorijo različne jezike in nimajo poenotenih ciljev**. Prepoznana je **potreba po dialogu**

med raziskovalci, teoretiki, učitelji, oblikovalci politik, učenci, starši, ... z namenom bolj koherentne državljanske vzgoje. Prav tako pa se kompetentnost učiteljev v slovenskem prostoru zaznava pri poučevanju politoloških vsebin, saj vsebinskih sklopov ne poznajo dovolj dobro, literatura za poučevanje državljanske vzgoje pa ne ponuja zadovoljive rešitve tega problema.

Ravno **na področju didaktičnih pristopov v Sloveniji zaznavamo pomanjkanje raznolikih, inovativnih izobraževalnih pristopov ter dobrih praks, za različna obdobja edukacije.** Mlade se mora opremiti z naborom orodij (znanje, razumevanje, veščine, vrednote), namen pa je doseči opolnomočenje mladih ter vzbuditi zanimanje za državljanstvo in aktivno participacijo, prek vpeljave drugačnih izobraževalnih praks, ki temeljijo na aktivnosti učencev: dialogu, raziskovanju, intervjujih, izdelavi plakatov, predstavitevami, pisanjem člankov, debatami, ... V Sloveniji tako zaznavamo potrebo po vpeljavi in pripravi novih didaktičnih gradiv, na katere bi se lahko naslonili učitelji z namenom, aktualizacije in zanimivih tematik, ki bi reflektirale relevantno problematiko v hitro spreminjajočem se globaliziranem svetu in pri katerih poučevanje nebi bilo enosmeren proces, temveč bi mladi soustvarjali in bili aktivno vključeni. **Novi didaktični pristopi in dinamični procesi poučevanja,** v okviru državljanske vzgoje, so zelo pomembni, ker je opazno, da mladi, ki participirajo in se v času šolanja soočijo z državljansko vzgojo, vedo več o formalnem in neformalnem političnem življenju, hkrati pa tudi bolj aktivno participirajo. Vendar se refleksija novih didaktičnih pristopov naslanja tudi na poučevanje ostalih predmetov in se torej dotika celotnega kurikula skozi katerega je prisotno poučevanje o državljanstvu. Tako se na primer poučevanje tujih jezikov pripoznava kot enega najpomembnejših vzvodov za oblikovanje interkulture kompetence, v katerem pa je zaznati sledi etnocentričnosti in poudarjanja nacionalne identitete. Nekateri avtorji gredo celo tako daleč, da poučevanje državljanske vzgoje zgolj skozi učbenike prepoznavajo kot dolgočasno, nekritično in celo nedemokratično, saj bi se morale izobraževalne strategije nagibati k spodbujanju kritičnega razmišljanja z uporabo informacijske tehnologije in medkulturnega povezovanja, hkrati pa tudi neposrednega uvida v delovanje lokalnih skupnosti. Šolsko okolje nekateri dojemajo kot

laboratorij v kateri se mora predstaviti deliberativnost kot tehtanje oz. reševanje najboljših rešitev za reševanje problema, artikulacija mnenj in razumevanje pa opremi mlade za delovanje v širši družbi.

V okviru državljske vzgoje pa izpostavljamo tudi **smotrnost vzpostavitve centra za državljsko vzgojo, ki bi v Sloveniji poenotil razdrobljeno teoretiziranje in manjko letega, vzpodbujal raziskovalce, akademike, strokovnjake, učitelje, ... k sodelovanju, razpravam, redefiniranju fluidnega koncepta državljanstva in državljske vzgoje, bolj koherentnemu kurikulu in vzpostavitvi skupnih vrednot.** Vlogo centrov državljanstva kot dobre institucionalne rešitve znotraj specifičnih kulturnih, zgodovinskih in političnih okoliščinah, ki bi združevala različne dobre prakse, spreminjajoče se koncepte državljanstva, državljske vzgoje,... v globalni skupnosti, ter združevala številne projekte, sodelovanja, spodbujala k aktivni participaciji, prepoznavamo tudi v okviru projekta *Državljan(stvo) v novi dobi*.

Davies pravi, da se v času krize, za državljsko vzgojo venomer pokaže, povečan interes, prav tako pa se na ravni Evropske Unije vedno bolj promovira državljsko vzgojo in jo postavlja v center zanimanja. Zaradi vedno večjih tendenc in potreb po kompetentnih posameznikih, ki se ne bodo zgolj podredili družbenim normam in s tem pristali na konformizem in nekritično sprejemanje družbene realnosti okoli njih, temveč bodo posedovali kompetence za aktivno participacijo in samozavest ter občutek o možnih spremembah, se nam zdi potrebno vzpostaviti drugačno dojetje državljske vzgoje in s tem postopno dvigati politično kulturo v Sloveniji.

3 ANALIZA STANJA DRŽAVLJANSKE VZGOJE V SLOVENIJI

Vsebinska analiza učnih načrtov ter učbenikov s področja državljske vzgoje je nujna, če želimo vzpostaviti boljše vzgojnoizobraževalno razmerje, ki se dotika obravnavanega področja. Analiza je nujna z vidika premisleka ustreznosti vsebin za sodobno državljsko vzgojo. Prav je, da se v okviru kompleksnega in večplastnega izobraževalnega procesa prepozna tudi teme, ki odražajo izzive modernih družb, zlasti v multikulturnem in globalnem okolju. Namen pričujoče analize je identifikacija tematik, analiza načina podajanja le-teh, analiza jezika ter nenazadnje identifikacija manka določenih vsebin, ki so ključne za sodobni svet. Obenem bomo v tem delu analize skušali prepoznati določen (formalno) institucionalni okvir za oblikovanje, izvajanje in poučevanje teh vsebin ter zakaj je institucionalni okvir te analize pravzaprav pomemben.

Pri naboru učnih načrtov in učbeniškem naboru ter vsebinski analizi njihovih besedil, smo analizo razdelili na sledeče faze:

- ***V prvem delu tretje faze*** smo skušali opredeliti institucionalni okvir za analizo vsebin Državljske in domovinske vzgoje ter etike, za identifikacijo ključnih akterjev in institucij, ki so formalno odgovorne za pripravo in potrjevanje učnih načrtov ter učbenikov. Ker je del naše analize tudi vsebinska učbeniška analiza ter analiza učnih načrtov je potrebno, da na tem mestu nekoliko podrobneje opišemo formalno, legalno podlago za formiranje vsebin za poučevanje in o poučevanju Državljske in domovinske vzgoje ter etike. Na podlagi pregleda zgornjih raziskav in spletnih strani institucij pa smo nadalje identificirali naslednje institucije, ki so bile prepoznane kot ključne za tretjo fazo analize- analizo stanja državljske vzgoje v Sloveniji. Na osnovi analize sprejemanja kurikulumov ter pravnih aktov in analize spletnih strani institucij, ki so v organigramu vlade in državne uprave smo prepoznali slednje institucije in akterje kot formalno odgovorne za formalni izobraževalni sistem.

- **V drugem delu tretje faze** analize smo izbrali obstoječe/aktivne učbenike državljsanske vzgoje za osnovne²³ in srednje²⁴ šole ter podrobneje pregledali in analizirali vsebine (z upoštevanjem medpredmetnega in kroskurikularnega načela²⁵), ki zadevajo politološki kontekst državljsanske vzgoje v Sloveniji med leti 1991 in 2011.
- **V tretjem delu tretje faze** analize smo analizirali učbenike za osnovne in srednje šole (učna gradiva) na področju državljsanske vzgoje, pri čemer smo se osredotočili na sosledje vsebin, terminologijo in semantiko ter aktualnost vsebin.
- **V zadnjem, četrtem delu tretje faze** pa smo želeli opozoriti predvsem na pomanjkljivosti ter neaktualnosti obstoječih vsebin s področja državljsanske vzgoje. Obenem v sklepnih fazi nakazujemo na nujno potrebno (re)aktualizacijo vsebin (globalizacija, multikulturalizem, politološke teme), ki bi prispevale k izboljšanju kurikularne zastavitve predmeta ter posledično k večji zanimivosti predmeta.

3.1 Institucije

Na podlagi pregleda uradnih strani formalnih organizacij, pravnih aktov, zgoraj omenjenih raziskav in ostalih formalno zaznanih akterjev smo identificirali spodaj omenjene institucije, ki so bile prepoznane kot ključne za analizo stanja državljsanske vzgoje v Sloveniji.

3.1.1 Ministrstvo za šolstvo in šport

Ministrstvo za šolstvo in šport je ključna in osrednja institucija, saj v njeni pristojnosti potekajo vse formalnopravne naloge, ki zadevajo tudi analizo stanja državljsanske vzgoje v formalno izobraževalnem sistemu Republike Slovenije.

²³ Seznam učbenikov za osnovne šole :

http://www.zrss.si/pdf/UCB_Katalog%20u%C4%8Dbenikov%20za%20osnovno%20C5%A1olo%202010.pdf

²⁴ Seznam učbenikov za srednje šole:

http://www.zrss.si/pdf/UCB_Katalog%20u%C4%8Dbenikov%20za%20srednjo%20C5%A1olo%202010.pdf

²⁵ Uveljavljanje državljsanske vzgoje kot kroskurikularne vsebine v učnih načrtih vseh predmetov in področij dejavnosti

Ministrstvo za šolstvo in šport opravlja naloge na področjih predšolske vzgoje, osnovnega šolstva, osnovnega glasbenega izobraževanja, srednjega šolstva, višjega šolstva, izobraževanja odraslih in športa. Za opravljanje specializiranih strokovnih nalog, izvršilnih in razvojnih upravnih nalog, inšpekcijskega in drugega nadzora in nalog na področju javnih služb so ustanovljeni sledeči organi v sestavi:

- Urad Republike Slovenije za mladino
- Inšpektorat Republike Slovenije za šolstvo in šport

Vzgoja in izobraževanje je v Republiki Sloveniji razvit sistem, na vrhu katerega so univerze z doktorskim študijem, začenja pa se s predšolsko vzgojo v javnih in zasebnih vrtcih. Izobraževanje v Republiki Sloveniji obsega zapleteno in razvejano organizacijo in financiranje, obenem pa vključuje tudi vrsto učiteljev (osnovnošolskih, srednješolskih kot tudi visokošolskih), in drugih strokovnih delavcev. Izobraževanje je urejeno s sistemskimi zakoni in številnimi podzakonskimi predpisi. Prav tako je na internetni strani ministrstva zapisano²⁶, da se dejavnost vzgoje in izobraževanja vseživljenjska procesa, ki nas spremljata od malih nog (vrtec) pa vse do »tretjega življenjskega obdobja«.

Pristojnosti in odgovornosti za razvoj in delovanje sistema vzgoje in izobraževanja so razporejene med Ministrstvom za šolstvo in šport, Ministrstvom za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, lokalnimi skupnostmi (občinami), strokovnimi sveti (le-te imenuje Vlada Republike Slovenije), in zavodi, ki so ustanovljeni za razvoj in svetovanje na področju vzgoje in izobraževanja. To pa so sledeči zavodi:

- *Zavod RS za šolstvo*
- *Center RS za poklicno izobraževanje*
- *Andragoški center Republike Slovenije*
- *Državni izpitni center*

²⁶ Vir: <http://www.mss.gov.si/si/solstvo/>

Cilji vzgoje in izobraževanja so opredeljeni z zakoni ter z vzgojnimi in izobraževalnimi programi. Prav tako je **na spletni strani navedeno**, da so cilji postavljeni visoko in da naj bi bili primerljivi z drugimi izobraževalnimi sistemi v *razvitih državah Evrope in sveta*.

3.1.2 Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Zavod Republike Slovenije za šolstvo je relevanten za vsebine državljanske vzgoje predvsem z vidika skupin, ki so odgovorne za razvoj kurikula, in ki so aktivno vključene pri razvijanju, pregledovanju in potrjevanju učnih načrtov za dotični predmet.

Na uradni strani Zavoda RS za šolstvo je zapisano sledeče:

Zavod RS za šolstvo spodbuja razvoj šolstva. Sodelujemo pri posodabljanju kurikula v najširšem pomenu besede. Pedagoški svetovalci Zavoda RS za šolstvo v ta namen raziskujemo, inoviramo, priporočamo in podpiramo razvoj sprememb v praksi, teoriji in zakonodaji. Naše temeljno poslanstvo je vpeljevanje vseživljenjskega učenja s cilji trajnostnega razvoja, inovativnega okolja in inovativnosti. Tako omogočamo avtonomijo dejavnikom v procesu vzgoje in izobraževanja.²⁷

Zavod RS je bil ustanovljen 22. maja 1956 kot Zavod za preučevanje šolstva. Do osamosvojitve je bil kar nekajkrat preimenovan, leta pa 1991 je Zavod RS za šolstvo in šport deloval v okviru Ministrstva za šolstvo in šport. 6. julija 1995 je Zavod začel delovati kot javni zavod in ta položaj je ohranil vse do danes.

3.1.3 Skupine za razvoj kurikula (znotraj Zavoda Republike Slovenije za šolstvo)

Ker je namen naše raziskave tudi konkretna analiza učnega načrta Državlanske in domovinske vzgoje ter etike je ključno, da na tem mestu pokažemo, kako pravzaprav deluje proces oblikovanja učnega načrta za določen predmet. Zato so znotraj Zavoda, ki ga sestavljajo Center za razvoj in raziskovanje (CRR), Center za inovativno edukacijo (CIE), Center za svetovanje (CZS), Center za strokovne skupine in službe za podporo

²⁷ <http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=41&pID=166&rID=1477>

(CSSSP) ter **Skupine za razvoj kurikula**. Temeljne enote **skupine za razvoj kurikulumuma** so predmetne skupine in skupine za splošna področja. Predmetne skupine se združujejo v **področne skupine**: Slovenščina in tuji jeziki oz. jeziki, Matematika in naravosovje, **Humanistika in družboslovje**, Umetnost in šport, Splošna področja. Namen združevanja predmetnih skupin v področne skupine naj bi bil to, da se doseže vertikalno in horizontalno povezanost med ravnmi izobraževanja ter predmetnimi področji in disciplinami. Pri svojem delovanju se Skupina za razvoj kurikula znotraj Zavoda RS za šolstvo povezuje z zgoraj navedenimi centri ter programskimi skupinami, navzven pa se povezovanje in sodelovanje kažeta zlasti v sodelovanju z domačimi fakultetami ter s sorodnimi institucijami doma in v tujini.

»Stalno spremljanje, razvoj in posodabljanje kurikula postajajo sestavni del šolskega sistema, saj izobraževanje izhaja iz družbenih potreb, ki naj se odziva na usmeritve sodobne družbe, v kateri imajo velik pomen znanje in njegovi učinki.«(Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2010)

V uradni predstavitvi Skupine za razvoj kurikula tako zasledimo, da številne spremembe ter hitra rast znanja zahtevajo oblikovanje stalno učeče družbe. Prav tako je zapisano, da mora šola poudarjati razvijanje tistih zmožnosti posameznika, ki naj bi ga vodile tudi k sposobnostim za stalno učenje. »Globalni cilji skupine za razvoj kurikula so skrb za razvoj, spremljanje in posodabljanje kurikula ter uvajanje novosti v prakso.« (Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2010)

Člani predmetnih in področnih skupin (v sodelovanju z ožjo posvetovalno skupino) za razvoj kurikula oblikujejo programe izobraževanja učiteljev, lahko predlagajo razvojne projekte ter obenem spremljajo in uvajajo novosti v prakso. A vendar pod prednostnimi nalogami Skupine za razvoj kurikula zasledimo: - skrb za bralno in funkcionalno pismenost, - matematično in naravoslovno pismenost, - razvojno orientirano spremljanje učenčevih dosežkov, - sledenje mednarodnim raziskavam in trendom znanja, - v sodelovanju s šolami razvoj in udejanjanje modelov medpredmetnega povezovanja na ravni skupnih ciljev in tem, - posodabljanje kurikularnih dokumentov ter izobraževanje učiteljev. Potrebno bi bilo, da bi bila med nalogami zapisana tudi

konkretna usmeritev opismenjevanja s področja družboslovja in humanistike, kar ponovno potrjuje naše trditve, o umanjkanju določenih vsebin in tematik s področja družboslovja ter posledično s področja državljske vzgoje. Prav tako je zapisano, da je delovanje spiralno, v obliki ponavljajočih se ciklov: spremljanje vseh sestavin kurikula, sledenje razvoju doma in v svetu ter na osnovi mednarodnih in domačih konceptualnih rešitev posodabljanje kurikul ter uvajati kurikularne novosti v prakso.²⁸

3.1.4 Eurydice ali Informacijsko omrežje o izobraževanju v Evropi

Eurydice je institucionalno omrežje za zbiranje, spremljanje, obdelavo in razširjanje zanesljivih in enostavno primerljivih informacij o izobraževalnih sistemih in politikah v vsej Evropi. Omrežje je z vidika analize prepoznano predvsem zato, ker se posveča vprašanju strukture in organiziranosti slovenskega izobraževalnega sistema, vprašanju statistike, kazalnikov ter primerjalnih študij z ostalimi evropskimi državami.

Ustanovljeno je bilo leta 1980 z dvojnimi cilji: da bi se vzpodbudilo izmenjavo informacij in izkušenj med oblikovalci politike ter da bi se seznanilo z njimi vse tiste, ki delajo na področju izobraževanja v Evropi. Eurydice je edinstveno omrežje te vrste in svojstveno evropsko informacijsko orodje, ki se ukvarja izključno z izobraževanjem. Z izdelovanjem raznih primerjalnih analiz Eurydice prispeva podrobne in raznovrstne informacije o različnih izobraževalnih pristopih in sistemih v Evropi. Eurydice Slovenija deluje na Uradu za razvoj šolstva na Ministrstvu za šolstvo in šport in je nacionalna enota, ki skupaj z enotami drugih evropskih držav in centralno evropsko enoto v Bruslju sestavlja omrežje Eurydice. Slovenija je članica te mreže od leta 1997. V letu 2011 sta se mreži pridružili tudi Hrvaška in Švica (Eurydice 2011).

Temeljna naloga Eurydice je preučevanje oziroma **spremljanje razvoja izobraževalnih sistemov, reform in politik izobraževanja**. Informacije, ki se zbirajo v mreži, so namenjene predvsem tistim, ki sprejemajo odločitve na področju izobraževanja. Svoje cilje uresničuje na dva načina: s **pripravo publikacij** in **zbirk podatkov** ter s **širjenjem**

²⁸ <http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=42&pID=162&rID=1458>

informacij. Eurydice ima pri tem dve ključni prednosti. Prva je zanesljivost njegovih virov informacij, druga pa je način predstavitve teh informacij v obliki primerjav, poudarjanja raznolikosti, izpostavljanja skupnih točk, kjer obstajajo in prikazovanja široke panorame izobraževalnih sistemov v Evropi. Eurydice izdaja številne publikacije, v katerih so predstavljeni izobraževalni sistemi, in njihove značilnosti, kot na primer na področju poučevanja tujih jezikov, usposabljanja učiteljev in podobno. Seznam publikacij z opisom vsebine je mogoče dobiti na njihovih spletnih straneh (v angleškem jeziku). V posebni bazi podatkov [Eurybase](#) je mogoče prebrati tudi značilnosti izobraževalnih sistemov sodelujočih držav, bibliografijo, zakonodajo in slovarje nacionalnih izrazov. Enotno strukturirano gradivo omogoča nadaljnjo primerjalno obdelavo (Eurydice 2011).

Tako je Informacijsko omrežje o izobraževanju v Evropi leta 2005 izdalo tudi publikacijo *Državljska vzgoja v Evropi (Citizenship Education at School in Europe)*, kjer gre za primerjalno študijo, ki je pomembna predvsem za razvoj referenčnega okvira na vsebinskem področju izobraževanja za demokratično državljanstvo (Sardoč v Eurydice 7, 2005).

Posebna pozornost analize je namenjena sledečim elementom s širšega področja državljske vzgoje:

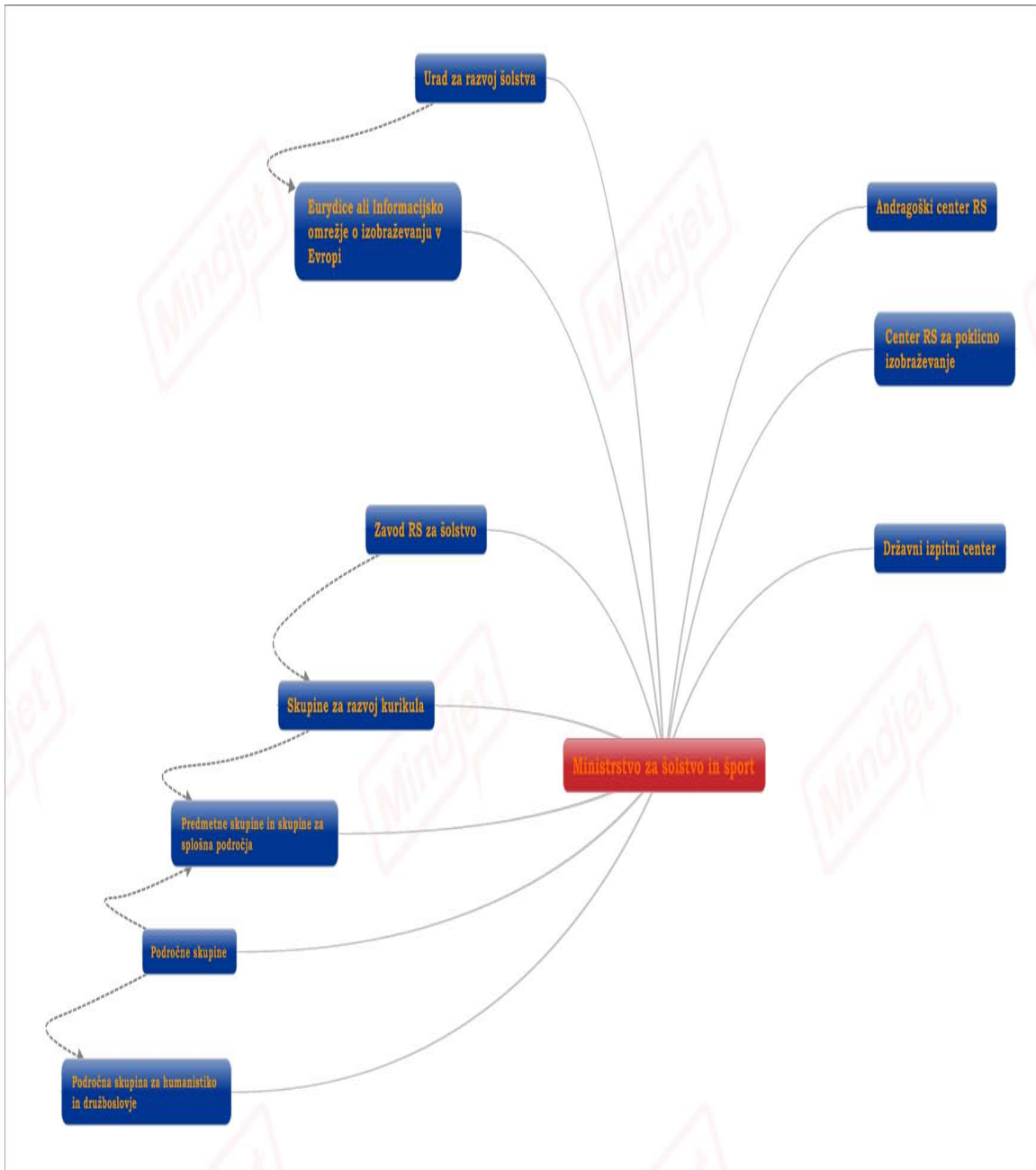
- Vključitev temeljnih načel s področja državljske vzgoje v zakonodajo, ki ureja delovanje javnega sistema vzgoje in izobraževanja
- Vključitev vsebin s področja državljske vzgoje v šolski kurikulum
- Organizacija obšolskih in izvenšolskih dejavnosti, ki spodbujajo participacijo učencev
- Razvoj učbenikov ter drugih didaktičnih materialov in gradiv s širšega vsebinskega področja državljske vzgoje
- Vzpostavitev podporne mreže za izobraževanje in izpopolnjevanje učiteljev ter drugih pedagoških delavcev

- Vključitev evropske razsežnosti v osnovnošolskem in srednješolskem kurikulumu (Sardoč v Eurydice 2011, 7).

Prav tako so poleg zgoraj naštetih elementov v Eurydice analizi Državlanske vzgoje v Evropi zapisane tudi kompetence učiteljev in njihova podpora temu predmetu. Tako morajo učitelji, ki v Sloveniji poučujejo Državlansko in domovinsko vzgojo ter etiko zadoščati naslednjim argumentom:

- Morajo imeti univerzitetno izobrazbo s področja zgodovine, geografije, filozofije, sociologije, političnih znanosti oz. politologije, etnologije, slovenskega jezika in književnosti, teologije ali psihologije, pedagogike, specialne pedagogike ali prava. Če te izobrazbe nimajo, potem morajo poučevati dotični predmet minimalno dve leti, da se jih lahko prepozna kot kvalificirano izobraževalno delovno silo.
- Če torej nimajo eno izmed zgoraj navedenih univerzitetnih izobrazb, pa dotični predmet poučujejo, potem morajo učitelji obiskovati »dodatno usposabljanje za poučevanje državljanske vzgoje, ki vključuje tudi tečaje s področja pedagogike, izobraževalnih strategij, ključne filozofske in etične koncepte ter teorijo/e o državljanski vzgoji.
- Zgoraj omenjeni kriterij velja tudi za učitelje in profesorje, ki poučujejo državljansko kulturo kot del obveznih izbirnih vsebin v osnovnih šolah.

Shema formalno prepoznanih institucij na področju državljske vzgoje v Sloveniji:

3. 2 Analiza učnih načrtov

3. 2. 1 Medpredmetne povezave in kroskurikularne teme

Dosedanje raziskave, članki, predpostavke Ministrstva za šolstvo in šport ter Zavoda Republike Slovenije za šolstvo zavzemajo stališče, da sta učinkovitost in uspešnost državljanske vzgoje odvisni tudi od korelacij z drugimi, sorodno interdisciplinarnimi predmeti. Vloga obveznih izbirnih vsebin (zlasti državljanske kulture) pa je predvsem v nadgradnji predmeta z povezovanjem sorodnih vsebin s področja sociologije, zgodovine, filozofije, slovenskega jezika ter geografije. Tako naj bi se obenem zagotavljalo tudi interdisciplinarnost dotičnega predmeta.

V prvem in drugem triletju so cilji in vsebine državljanske in domovinske vzgoje ter etike vključeni v vse predmete triletja po načelu medpredmetnosti in kroskurikularnosti. V tretjem triletju se cilji in vsebine predmeta državljanska in domovinska vzgoja ter etika povezujejo predvsem s predmeti, kot so zgodovina, geografija, slovenščina, tuji jeziki, naravoslovje, biologija, kemija, glasbena, likovna in športna vzgoja, tehnika in tehnologija, KIZ in izbirni predmeti, ki se navezujejo na posamezne obvezne predmete (verstva in etika, državljanska kultura, vzgoja za medije, filozofija za otroke, šolsko novinarstvo, etnologija, okoljska vzgoja ...).²⁹

V samem predmetu državljanska in domovinska vzgoja ter etika je mogoče identificirati medpredmetne povezave (7.razred osnovne šole) pri sledečih učnih načrtih:

1. sklop: Posameznik in družba

Medpredmetne povezave	
Predmet	Vsebina
<i>Biologija</i>	Zgradba in delovanje človeka
<i>TIT</i>	Prometna vzgoja

²⁹ Dostopno prek: http://www.zrss.si/pdf/DVE_U%C4%8CNI%20NA%C4%8CRT%20-DDE.pdf

<i>Športna vzgoja</i>	Zdrav duh v zdravem telesu
<i>Zgodovina, geografija in tuji jeziki</i>	Življenje v narodnostno mešanih skupnostih
<i>Slovenski jezik in knjižnično informacijsko znanje</i>	Odnosi med ljudmi v pravljicah in mladinski literaturi
<i>Zgodovina in geografija</i>	Družine nekoč in danes
<i>Zgodovina in geografija</i>	Vloga ženske v človeških družbah nekoč in danes
<i>Slovenski jezik in knjižnično informacijsko znanje</i>	Problemi sodobne družbe skozi literaturo

Kroskurikularne teme
Pravila v vsakdanjem življenju
Odgovornost posameznika v družbenih skupinah
Različne oblike sodelovanja med starši, učenci in učitelji
Razvijanje pozitivne samopodobe
Socialne veščine
Medvrstniška ali vrstniška mediacija
Medgeneracijsko sodelovanje
Moja učna skupina od 1.do 9. razreda – medsebojni odnosi

2. Sklop: Človekove pravice in odgovornosti

Medpredmetne povezave	
Predmet	Vsebina
<i>Zgodovina</i>	Nastanek ZDA, Borke in borci za človekovo dostojanstvo in svobodo v zgodovini, Socialno delovanje znamenitih Slovencev in Slovencev, Organizacija združenih narodov
<i>Zgodovina, geografija in knjižnično informacijsko znanje</i>	Primeri družbenih konfliktov v preteklosti in danes
<i>Zgodovina, slovenski jezik, likovna vzgoja, glasbena vzgoja in knjižnično informacijsko znanje</i>	Udejanjanje pravic skozi zgodovino, literaturo in umetnost

Kroskurikularne teme
Moje pravice in moje odgovornosti
Evidentiranje kršitev v šoli
Reševanje konfliktov
Oblike zlorab in nasilja ter oblike pomoči
Šola brez nasilja
Spominski dnevi (teden otroka, dan otrokovih pravic, dan človekovih pravic ...)

3. Sklop: Človeške različnosti (iz večkulturnosti v medkulturnost)

Medpredmetne povezave	
Predmet	Vsebina
<i>Tuji jeziki, zgodovina, geografija, biologija, likovna vzgoja, glasbena vzgoja in knjižnično informacijsko znanje</i>	Bogastvo različnih jezikovnih in kulturnih repertoarjev
<i>Glasbena vzgoja, likovna vzgoja in slovenski jezik</i>	Obrobne (marginalne) in alternativne kulture skozi umetnost
<i>Likovna vzgoja, glasbena vzgoja in knjižnično informacijsko znanje</i>	Kulturna dediščina svetovnih verstev
<i>Slovenski jezik in knjižnično informacijsko znanje</i>	Drugačnost v leposlovju

Kroskurikularne teme
Stereotipi in predsodki – kako se oblikujejo in kako jih prepoznam
Raziskujem različnost v domačem okolju
Različnost nas bogati
Strpnost do drugačnih in dialog med različnimi

4. Sklop: Vrednote, verovanja in etika

Medpredmetne povezave	
Predmet	Vsebina
<i>Geografija</i>	Prebivalstvo, poselitev, verska in narodnostna sestava Evrope in Azije
<i>Zgodovina</i>	Spremenjena politična in verska podoba Evrope; protestantizem, širjenje Osmanskega imperija, razlikovanje med moralno opravičljivim in neopravičljivim nasprotovanjem avtoritetam ter pravilom na priemru svetovno znanih osebnosti, spreminjanje vrednot skozi čase in kraje
<i>Narava</i>	Ekosistemi – soodvisnost, vpliv človeka
<i>Športna vzgoja</i>	Etika v športu
<i>Slovenski jezik, zgodovina in KIZ</i>	Mediji

Kroskurikularne teme
Spoštovanje kot vrednota
Etična ravnanja in vrednote
Znanje kot vrednota
Vizija vrednot šole – vzgojni načrt
Spoštovanje kulturne in naravne dediščine kot vrednote
Bonton – kodeksi družbenega življenja
Obiski lokalnih medijev

V predmetu državljanska in domovinska vzgoja ter etika za 8. razred osnovnih šol je mogoče identificirati medpredmetne povezave pri sledečih učnih načrtih:

1. Sklop: Demokracija

Medpredmetne povezave	
<i>Geografija</i>	Potresi in vulkani, Evropska unija
<i>Zgodovina</i>	Grška demokracija, Moderni narodi, Širjenje demokratičnih pravic v drugi pol. 19. stol., Kriza demokracije in vzpon diktatur in totalitarizmov, Povezovanje Evrope in Evropska skupnost
<i>Slovenski jezik</i>	Oblikovanje in razvijanje zavesti o jeziku, narodu in državi, Pravila uspešne komunikacije
<i>Geografija, zgodovina, slovenski jezik, tuji jeziki in KIZ</i>	Evropska unija

Kroskurikularne teme
Demokratična razprava v razredu in demokratično odločanje v razredu na konkretnem primeru
Volitve predstavnikov razreda
Okrogla miza o izbrani temi
Pravila uspešne komunikacije – debatne tehnike
Spoštovanje zakonov in predpisov
Varnost kot vrednota
Družbena solidarnost
Evropska unija

2. Sklop: Domovinska in državljanska kultura

Medpredmetne povezave	
Predmet	Vsebina
<i>Glasbena vzgoja</i>	Slovenska in evropska himna, himne evropskih

	držav
<i>Geografija</i>	Slovenska prepoznavnost v Evropi in svetu
<i>Zgodovina</i>	Samostojna Slovenija in mednarodno povezovanje Slovenije
<i>Slovenski jezik</i>	Oblikovanje in razvijanje zavesti o jeziku, narodu in državi
<i>Slovenski jezik, zgodovina in KIZ</i>	Pomen državnih praznikov
<i>Slovenski jezik, zgodovina, geografija in KIZ</i>	Oblikovanje narodnih zavesti v evropski zgodovini
<i>Slovenski jezik in KIZ</i>	Naravni jeziki, standardni jeziki, materni jeziki, državni jeziki
<i>Slovenski jezik, geografija, zgodovina in KIZ</i>	Slovenska in evropska dediščina

Kroskurikularne teme
Slovenija – moja domovina
Vsebina državnih in evropskih praznikov ter odnos do teh
Državni in evropski simboli
Dediščina v našem kraju
Slovenska in evropska dediščina
Proslave ob državnih praznikih
Slovenija v Evropski uniji
Evropska unija – pokrajine in ljudje

3. Sklop: Človeštvo in prihodnost

Medpredmetne povezave	
Predmet	Vsebina
<i>Zgodovina</i>	Globalizacija in gospodarsko povezovanje na prehodu iz 20. v 21. stoletje, Posledice uporabe sodobnih znanstvenih dosežkov, Migracije in medkulturni stiki ter nasprotja

<i>Geografija</i>	Značilnosti prebivalstva in poselitve posameznih celin, Naravne nesreče, Odgovorno ravnanje z okoljem, Trajnostni razvoj, Rasno razlikovanje, Vpliv tehnološkega razvoja in človekov poseg v okolje, Vrednote prostora, Turizem, Naravna in kulturna dediščina Slovenije
<i>Biologija</i>	Biotehnologija, Vpliv človeka na naravo in okolje
<i>Kemija</i>	Recikliranje odpadkov
<i>Fizika</i>	Fosilna goriva, energije
<i>Geografija, biologija, kemija, narava, zgodovina, likovna vzgoja, športna vzgoja, gostinstvo</i>	Okoljska vzgoja
<i>Narava, kemija, geografija, fizika</i>	(ne)Obnovljivi viri energije

Kroskurikularne teme
Pomen čistega okolja zame in zate (šolski parlament)
Tehnologija in razvoj
Alternativni in obstoječi viri energije
Duševno in telesno zdravje
Bolezni sodobnega časa (aids, zasvojenosti, depresija, stres)
Znanost in etika (okrogla miza)
Moj odnos do okolja (zbiralne, čistilne akcije, šolski parlament)
Spominski dnevi (eko dan, dan Zemlje, svetovni dan vode, svetovni dan hrane ...)
Dobrodelnost in solidarnost (akcije pomoči)

3. 2. 2 Didaktična priporočila in pristopi aktualnega učnega načrta

Učni načrt za državljansko in domovinsko vzgojo ter etiko je zasnovan na učinkovitem in procesnorazvojnem modelu, ki temelji na celostnem pristopu k učenju in poučevanju. Ključni pogoj za izvedbo celostnega pristopa je usmerjenost učiteljev v kroskurikularnost, medpredmetnost in predmetnost ciljev in vsebin. V 7. in 8. razredu je priporočeno, da učitelj/ica pri predmetnem pristopu izhaja iz že pridobljenega znanja

vsebin in veščin učencev/učenk, jih pogloblja, sistematizira, aktualizira, medpredmetno povezuje in zahtevnostno nadgrajuje v skladu z razvojno stopnjo učencev/učenk in z njihovimi individualnimi značilnostmi. Za krepitev znanja iz državljanske in domovinske vzgoje ter etike je odgovoren učitelj predmeta, prav tako sta za znanje soodgovorna vsak/-a učenec/-ka in celotno devetletno šolsko okolje, vključno s subjekti učenčevega širšega življenjskega okolja. Cilji predmeta se ne nanašajo le na verbalno osvajanje vsebin, ampak na ozaveščeno usposabljanje vsakega učenca/-ke za etično delovanje državljana/-ke. Pod etično delovanje učenca/ke je v učnem načrtu mišljeno aktivno delovanje kot državljana/-ke, ki se usposablja skozi vse dejavnosti vzgojno-izobraževalnega programa šole (dneve: kulturne, naravoslovne, športne, tehniške ...; šole v naravi; ekskurzije; raziskovalne naloge; projekte; interesne dejavnosti; razredne ure ...). V okviru tega predmeta se navaja, da je avtonomija učitelja/-ice pri uresničitvi kakovostnega učnega procesa in izpeljanega učnega načrta ključna. V okviru širših tematik in vsebin, ki obravnavajo državljansko vzgojo se v učnem načrtu priporoča, da pri obravnavi vsebin učitelj izhaja iz primerov, ki so značilni za ožje in širše učenčevo življenjsko okolje. Učni načrt med drugim dopušča učitelju/-ici avtonomijo glede odprtosti, dostopnosti in aktualnosti izbirnih vsebin, medpredmetnih povezav in kroskurikularnih tem, ki naj se nanaša tudi na interese učencev, potrebe šolskega in domačega okolja. V aktualnem učnem načrtu so omenjena tudi didaktična merila, ki naj bi preko sodobnih metod in učnih pristopov učitelju/-ici omogočala, da učence usmerja v kritično samostojno raziskovalno delo in v interakcije med različnimi subjekti vzgojno-izobraževalnega dela. A vendarle v učnem načrtu slednji izzivi izobraževanja niso podrobno opredeljeni. Zapisano je zgolj, naj učitelj/-ica spodbuja uporabo sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije; tudi preko sodelovanja z ustanovami, vladnimi in nevladnimi organizacijami (predstavniki civilne družbe) in društvi v ožjem in širšem okolju. Učenci/-ke naj v primerih osmislijo potrebo po etičnem ravnanju posameznika in družbe (Zavod Republike Slovenije za šolstvo 2008, 1- 37).

Najpomembnejšo vlogo v pedagoški strategiji za predmet državljanska in domovinska vzgoja ter etika imajo pedagoške metode in postopki, ki spodbujajo učence k:

- prepoznavanju različnih glediščnih točk, perspektiv in vlog ter posledično preseganju egocentričnega socialnega in moralnega mišljenja,
- pozitivnemu odnosu do domovine,
- postopnemu osamosvajanju od neposredne socialne izkušnje in vsakdanje govornice, v kateri se slednja izraža,
- preurejanju in usklajevanju socialnih predstav ter pojmov,
- vse bolj avtonomnim socialnim in moralnim presojam,
- uporabi argumentov, ki so razumni, sprejemljivi za različne strani, udeležene v diskusiji, pogovoru ali drugih oblikah medsebojne komunikacije,
- rabi že pridobljenega znanja in veščin v novih položajih,
- interpretaciji informacij in kritičnemu premišljanju o medijih,
- razčlenjanju lastnih in tujih identitetnih konstruktov,
- premišljanju o lastni biografiji ter biografijah drugih ljudi,
- dejavnem sodelovanju pri reševanju skupnih problemov,
- prepoznavanju pomena vrednot v razčlenitvi konkretnih pojavov in dogodkov.

Učni načrt ob vsakem tematskem sklopu predvideva tudi razne dejavnosti učencev kot so priprava časopisa, ekološke akcije ... V učnem načrtu je priporočeno, da se pri organizaciji in izvajanju pedagoškega procesa z učiteljeve strani upošteva nenehno interdisciplinarnost predmeta državljanske vzgoje. Prav tako je posebej priporočeno, da skušajo učitelji povezati obstoječo vsebino z aktualnimi dogodki. Učni načrt naj bi povezoval sodobnost in aktualnost državljanskih vsebin s souporabo knjižničnoinformacijskih znanj in gradiv. Tako se preko učnega načrta smatra, da je elektronska opismenjenost sodobna državljanska vrlina ciljnih mladostniških skupin. Avtorji učnega načrta so tako prepričani, da knjižničar in učitelj skupaj *»uresničujeta globalni cilj informacijskega opismenjevanja učencev in tako učence usposabljata za*

*samostojno pridobivanje, zbiranje, vrednotenje, uporabo in predstavitev informacij ter vzpostavljanje kritičnega odnosa do njih».*³⁰

Premislek o didaktičnih priporočilih in kroskurikularnosti predmeta

V navedenih didaktičnih priporočilih in metodah bi bilo smiselno odpreti vprašanje ciljne usmerjenosti našega javnega šolstva v razvoj oz. nadaljnje usposabljanje posameznikov za kritično mišljenje, evropske usmerjenosti, sprejetja multikulturalizma ter interkulturalnosti ter nenazadnje dokončno umestitev globalnih vsebin in problemov. Slednje usmeritve bi bilo priporočljivo vključiti kot enega izmed osnovnih didaktičnih načel sodobne državljanske vzgoje. Aktualni učni načrt tako še vedno deluje togo, zaprto in neaktualno, če pa se aktualnost omenja gre zgolj za »*priporočilo*« ali bodisi »*priporočeno usmeritev*« k lažjemu razumevanju sodobnega sveta in njegovih izzivov. Obenem je potrebno odpreti novo vprašanje, ki se nam poraja v analizi kroskurikularnih tematik/načel, saj se zdi, da so teme državljanske vzgoje na prvi pogled zelo temeljito vpete v ostale, sorodne predmete, ob podrobnejšem pregledu učbeniških gradiv, pa kajkmalu opazimo in ugotovimo mnoge pomanjkljivosti, nekonsistentnosti in rigidnosti vsebin. Prav tako je nujen premislek o bolj temeljitem sodelovanju med učitelji dotičnih, sorodnih predmetov.

30

http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_obvezni/Drzavlanska_vzgoja_in_etika_obvezni.pdf

Shema procesa sprejemanja učnega načrta pri predmetu Državljska in domovinska vzgoja ter etika:

Za pomoč pri pripravi organigrama se zahvaljujem mag. Pavlu Karba, višji svetovalki za državljansko in domovinsko vzgojo ter etiko.

3.3 Analiza učbeniških gradiv

3.3.1 Analiza besedil

V pričujoči analizi besedil, ki je tretja faza analize stanja državlanske vzgoje v izobraževalnem sistemu, bomo podrobneje analizirali dosedanje vsebine učbeniških gradiv, z namenom identifikacije določene problematike obstoječih vsebin ter prepoznanja katere pomembne vsebine glede na določene ugotovitve druge faze analize niso oz. so le delno prisotne. Kot že omenjeno smo tudi analizo učbeniških gradiv razdelili glede na tip izobraževanja (bodisi osnovnošolsko ali srednješolsko) ter začeli z osnovnošolskimi gradivi ter učbeniško analizo zaključili s srednješolskimi gradivi. S ciljem sistematično vsebinsko analizirati učna gradiva, smo analizo razdelili na tri faze in sicer *sosledje vsebin, terminologija in semantika* ter nenazadnje *aktualnost vsebin*. S takšno analizo tako lahko uvidimo tako manko kot tudi problematičnost določenih tematik, ki zadevajo polje državlanske vzgoje.

3.3.2 Analiza učbenikov za osnovne šole

Izbor gradiva je potekal na osnovi aktualnih učnih načrtov in priporočenih oz. s strani Zavoda za šolstvo Republike Slovenije potrjenih učbenikov za šolsko leto 2010/2011. Gradivo oz. učbeniki, ki smo jih podrobneje analizirali zajemajo predvsem 5., 6., 7., 8. in 9. razred osnovnih šol ter učbenike, ki se uporabljajo v srednjih šolah in gimnazijah pri predmetih družboslovje, sociologija, slovenščina in zgodovina.

- Bogataj, Janez, Vito Hazler, Meta Budnar, Drago Ivanšek in Marjeta Zabukovec. 2000. *Z družbo v družbo 4*. Ljubljana: Založba Rokus.

Sosledje vsebin – učenci se postopoma seznanijo z ožjim in širšim družbenim okoljem ter tako preko spoznavanja svojega doma, sošeske, mesta ter naravne pokrajine preidejo tudi na spoznavanje svoje domovine. Slednja je podrobneje

predstavljena v poglavju *“Najina domovina, dom in soseska”*, kjer učenca seznanijo z družbeno odgovornostjo do doma, širše okolice in odgovornostjo do domovine.

Terminologija in semantika – terminologija v četrtem razredu zagotovo ni strokovno zahtevna in kompleksna, najdemo pa že izraze kot so domovina, pravica, samostojnost. Semantika besed in besednih zvez kot so *“naša domovina”*, *“domovina je samo ena”* ter predvsem semantika pregovorov, ki je vezana zgolj na koncept domovine ter doma, (*“Ljubo doma, kdor ga ima, kdor ga nima za njim kima”*, *“Trikrat se seliti je kot enkrat pogoreti”*) pa je v tem učbeniku nekoliko zastarela, če ne že arhaična.

Aktualnost vsebin – vsebine, ki zadevajo globalizacijo, multikulturnost ter problematiko modernega sveta učbenik ne obravnava.

- Bogataj, Janez, Vito Hazler, Meta Budnar, Drago Ivanšek in Marjeta Zabukovec. 2001. *Z družbo v družbo 5*. Ljubljana: Založba Rokus.

Sosledje vsebin – učenci se postopoma seznanijo z ožjim in širšim družbenim okoljem, z geopolitično umestitvijo Slovenije na zemljevid (kjer je Slovenija predstavljena kot srednjeevropska država) ter s politično ureditvijo države. Slednja je posebej predstavljena v poglavju *“Naša država Slovenija”*, kjer učenca postopoma seznanijo s političnimi procesi, s politično ureditvijo ter s tem, kdo so državljani republike Slovenije. Nato so podrobneje predstavljeni še državni simboli ter grbi posameznih občin. V naslednjem poglavju *“Slovenci v svetu”* pa se učenec seznanijo s procesom/potekom izseljenstva, zdomstva ter izgnanstva. Vsebinsko se nekoliko dotakne tudi pojma narodnostna manjšina ter problematike le-te. Nadalje je vsebinsko prilagojena problematiki izseljenstva, predvsem na kulturnem področju (uporaba in učenje slovenskega jezika, kulturna društva, izseljenska glasila, ohranjanje kulturne dediščine prednikov ...). Čisto na koncu poglavja je na zemljevidu prikazana še izseljenost Slovencev, ki pa ne izkazuje realne predstave o

številčnosti slovenskih izseljencev, hkrati pa vseeno kaže na tendence o državljanu Slovenije kot globalnemu državljanu (da lahko potuje, da lahko dela in živi v tujini, da je bil politično preganjan ali izgnan ...).

Terminologija in semantika – terminologija je na trenutke podana zelo strokovno ter mehansko, kar se zdi za petošolce malce pretirano strokovno uporabljeno izrazoslovje. Nedvomno prevladuje pravna terminologija nad politološko (definicija demokracije, republike, ustave, plebiscita, parlamenta, državljana in ministra), ponekod pa so celo napačne rabe besed, ki jih zasledimo v besedah kot so „minister za vojsko“, „Slovenija se je razdružila od nekdanje Jugoslavije in se ustanovi samostojna in neodvisna država“ ... V podpoglavju „*Kdo so naši državljani*“ pa je problematično pojmovanje manjšin oz. definicija manjšin, ki živijo v Sloveniji. V poglavju „*Slovenci v svetu*“ pa je preko podajanja stereotipnih zgodb (... v Ameriki sem hodil v šole, dobil službo, se poročil in ustvaril družino ... v Ameriki nas je veliko izseljencev in se družimo, imamo svoja društva ... žena in oba moja otroka znajo dobro govoriti slovensko, vnuki pa nekoliko slabše. Doma se vedno pogovarjamo v slovenščini ...) prikazana podoba slovenskega izseljenca, zdomca in izgnanca.

Aktualnost vsebin – vsebine, ki zadevajo globalizacijo, multikulturnost ter problematiko modernega sveta učbenik samostojno ne obravnava.

- Tomšič, Žarko, Danica Večerič in Ljubica Zornik. 2003. *Družba. Jaz, ti, mi vsi*. Ljubljana: Mladinska knjiga založba.

Sosledje vsebin – v zadnjih dveh poglavjih „*Slovenija danes*“ in „*Slovenija na zemljevidu*“ avtorji skušajo doseči globalno vpetost Slovenije v svetu, četudi zgolj preko kartografskih faktov.

Terminologija in semantika – strokovni izrazi so odsotni, zasledimo veliko bolj poljudnoznanstveno rabo besed kot npr. „*Lik Triglava je v beli barvi, pod njim sta dve valoviti črti, ki predstavljata morje in reke.*“ Obenem pa je prisotna nenehna

raba pridevnika majhen/a ter s tem pretirano poudarjanje manjvrednosti, podrejenosti in minornosti države in njenih državljanov.

Aktualnost vsebin – vsebine, ki zadevajo globalizacijo, multikulturnost ter problematiko modernega sveta učbenik samostojno ne obravnava.

- Hribar Spomenka, Majda Černič Istenič, Darko Štrajn, Maja Zupančič in Janez Justin, ur. 2000. *Državljska vzgoja in etika. Učbenik za 7. razred*. Ljubljana: i2 družba za založništvo, izobraževanje in raziskovanje.

Sosledje vsebin – učenci se postopoma seznanijo s socializacijskimi procesi, ki so opredeljeni predvsem sociološko. Nato snov postopoma preide na poglavje z naslovom „*Po kakšnih pravilih se ravnamo*“, kjer avtorji preko konceptov kot so zakon, dogovor in moralno pravilo ter interes in kazen skušajo učencu pokazati občutek individualne pripadnosti in kolektivne odgovornosti. Ta odgovornost se nato prenese na pojem skupnosti, strpnosti, naroda in tujcev. Nato je v poglavju „*Slovenska država*“ podrobneje predstavljena (zelo faktografsko) tudi Slovenija in Evropska unija. Nato pa učbenik brez posebnega uvoda preskoči na vsebine o svoboščinah, posameznikovi svobodi, avtoritetah ter nedemokratskih oblasteh. Snov se zaključi s kratko predstavitvijo poglavja „*Jezik, narod, država*“ in „*Mednarodnega sodelovanja*“, kjer gre predvsem za jezikovno konotacijo državljanstva.

Terminologija in semantika – s terminološkega vidika se zdi problematična predvsem metodologija „*abc definicij*“, kjer so politični procesi, politične institucije in politično kompleksni pojmi zreducirani v pravno statično formuliranje, kar izpade (pre)poenostavljeno. Prav tako je nekoliko primitivno označen tudi pridevnik „posebnost“, kjer so učenci dojeti kot „posebni“ in ne drugačni. Pod posebnosti avtorji prištevajo preveliko telesno težo, slab vid ter celo drugo narodnost. Za lažjo ilustracijo pridevnika „poseben“ je zraven priložena fotografija, kjer je Bušman predstavljen kot žival v nekem živalskem vrtu v Južni

Afriki (Justin 2000, 10). Prav tako je v poglavju „*Mi in tujci*“ problematično naslovljeno že ime poglavja, ta stereotipskost pa nato še eskalira v primitivnih karikaturah. Avtorji učbenika diskurz, ki je na trenutke radikalen razvijajo v stavke kot so ... *Tujcem radi pokažemo svoje gore, gozdove in morje, vinograde, lepo obdelana polja in čista mesta. Na to smo navezani in ponosni, vendar si ne domišljamo, da smo boljši od drugih... Slovenski narod je svojo državo ustvaril leta 1991... Dober državljan si upa povedati svoje mnenje tudi takrat, ko bi zaradi tega lahko doživel kaj neprijetnega. O takšnem državljanu pravimo, da ima državljanski pogum...* (Justin 2000, 12-14).

Aktualnost vsebin – vsebine, ki zadevajo globalizacijo, multikulturnost ter problematiko modernega sveta učbenik samostojno ne obravnava.

- Karba, Pavla in Darja Lašič. 2009. *Državlјanska in domovinska vzgoja ter etika 7. Učbenik za državljansko in domovinsko vzgojo vzgojo ter etiko v sedmem razredu osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga založba.

Sosledje vsebin – ker je učbenik v aktualni obravnavi, se tu predvideva razdelitev snovi po težavnostnih stopnjah v 7. in 8. razredu. Tako učenci v 7. razredu čisto na koncu učbenika spoznajo osnovne koncepte demokracije kot so človeška različnost, dialog, svetovni nazor, kulturna praksa, civilizacija, narod in nacija. Prav tako je posebej predstavljeno poglavje „*Iz večkulturne družbe v medkulturno*“, kjer se učenci soočajo s koncepti kot so strpnost, solidarnost, enakopravnost ter človekovo dostojanstvo s poudarkom na človekovih pravicah.

Terminologija in semantika – s terminološkega vidika se zdijo problematični predvsem „slovarčki in namigi“, kjer so globalni procesi, politične institucije in družbeno politično kompleksni pojmi zreducirani v pravno statično formuliranje, kar izpade (pre)poenostavljeno.

Aktualnost vsebin – vsebine, ki zadevajo globalizacijo in problematiko sodobnega sveta učbenik samostojno ne obravnava. Medtem ko je multikulturalizem predstavljen v poglavju z naslovom „Iz večkulturne družbe v medkulturno“, kjer je večkulturna družba predstavljena kot sopomenka za multikulturno družbo. Multikulturalizem je predstavljen na zelo bazični način, kjer naj bi multikulturalizem predstavljala družba s sledečim opisom:

Življenje ljudi postaja zaradi razlik bogatejše, ampak tudi bolj zapleteno. Ljudje se selijo iz kraja v kraj in vedno manj je krajev, kjer bi domačini živeli brez stika s tujci. Svet postaja vedno bolj povezan, zato je preseljevanj ljudi vedno več. Vzroki so lahko zelo različni: želja po boljšem zaslužku, izobraževanje v tuji državi, naravne nesreče, posledice vojne, pomanjkanje, brezposelnost, politično ali versko preganjanje. Seveda je lažje, če poznamo vzroke preseljevanj, saj tako bolje razumemo ljudi, s katerimi živimo (Karba in Lašič 2009, 57).

V nadaljevanju poglavje je Slovenija predstavljena kot multikulturna družba, saj avtorici učbenika ugotavljata, da „je med nami precej kulturnih razlik“ in da „z nami živijo tudi ljudje, ki razvijajo povsem svojo kulturo, so slovenski državljani in prebivalci Slovenije (Romi, narodnostne manjšine, priseljenci, begunci ...) (Karba in Lašič 2009, 58). Prav tako je pomanjkljivo predstavljeno slovensko izseljenstvo (ki se ga prišteva pod poglavje o večkulturnosti), saj avtorici izseljenstvo opredelita tako : „Veliko Slovencev živi zunaj Slovenije, v sosednjih državah in po vseh celinah sveta. Zato pravimo, da je slovenstvo globalna skupnost“ (Karba in Lašič 2009, 58). Je pa kljub ozkim in ostrim definicijam učencu vseeno nakazano, da je multikulturalizem tudi izziv za sodobne družbe in za slehernega posameznika (to se kaže predvsem v namigih za branje izven šolskega pouka), ki morajo upoštevati načela strpnosti, enakopravnosti, dostojanstva ter solidarnosti.

- Milharčič – Hladnik, Mirjam, Mojca Peček – Čuk in Tatjana Devjak. 1999. *Etika in družba za 8. razred osnovne šole*. Ljubljana: DZS.

Sosledje vsebin – učenci se postopoma seznanijo z ožjimi in s širšimi družbeno političnimi vsebinami. Tako na začetku skušajo osvojiti demokracijo ter njeno

delovanje preko poglavja „Urejanje skupnih zadev – demokracija“, kjer se učijo o demokraciji v šoli in razredu, o demokraciji v družbi in državi ter zaključijo poglavje z učenjem demokracije. V poglavju „Družba prihodnosti“ se učenci seznanijo z človekom in njegovim okoljem, z odnosom do okolja ter se sprašujejo o usodnih posledicah planeta. V poglavju „Srečevanje svetov, kultur, ljudi“ se učenci seznanijo z novimi duhovnimi gibanji, z odnosi med spoloma ter z bontonom. V zadnjem poglavju „Življenje na robu družbe“ se učenci na kratko seznanijo s pojmom marginalnosti in hendikepiranosti.

Terminologija in semantika – na začetku je demokracija predstavljena kot kompleksen in večplasten proces, kjer je bolj poudarjena politološka terminologija kot pravna. A kmalu se demokracijo in državo zreducira na strogo pravno terminološko polje, kjer je govora o pristojnostih državnega zbora, o vejah oblasti ter o volitvah, pravicah in dolžnostih (Milharčič et al. 1999, 46-48). Nato sta posebej predstavljena ombudsman ter mladinski-otroški parlament, slednja sta opisana nekoliko idealistično, saj učenec dobi občutek, da sta to instituciji, ki sta sami sebi namen. Čisto na koncu poglavja o demokraciji je na kratko opisana tudi „lokalna oblika demokracije je občina“ kjer učenca opomnijo, da sta najvišja organa lokalne oblasti župan in občinski svet (Milharčič et al. 1999, 54). V poglavju Družba prihodnosti, je družbeno politični odnos človeka do okolja prikazan bolj na poljudnoznanstveni način, veliko je „svarilnih“ fotografij, tabel in grafov, kjer igrajo primarno vlogo naravoslovne znanosti. V podpoglavju Odnosi med spoloma je islam prikazan kot ... *prisilili so jih, da nosijo tradicionalno islamsko obleko, imenovano burka, ki je bolj podobna šotoru kot oblačilu. Zaradi goste obrazne tančice prek oči, ki jim zmanjšuje vidno polje, se orientirajo predvsem po sluhu, premikajo pa se le počasi ...*(Milharčič et al. 1999, 86). Prav tako opozorijo na neenakost med spoloma preko dela, izobrazbe in nepismenosti. Sporno pa je dejstvo, da so avtorice učbenika problematiko AIDSa uvrstile v rubriko hendikepiranosti.

Aktualnost vsebin – vsebine, ki zadevajo globalizacijo, multikulturnost ter problematiko modernega sveta učbenik samostojno ne obravnava.

- Karba, Pavla in Nataša Jesenko. 2010. *Državlјanska in domovinska vzgoja ter etika 8*. Ljubljana: Mladinska knjiga založba.

Sosledje vsebin – za razliko od drugih učbenikov je v tem učenec osebno nagovorjen, avtorici učbenika pa mu skušata na kratek, brezskrben in duhovit način opisati vsebino predmeta. Vsebinsko je najprej razdelano poglavje „*Demokracija*“ in sicer v sledečem zaporedju: Kaj je demokracija, Izvor pojma demokracija in kako demokracijo razumemo v sodobnih državah, Demokracije skozi zgodovino, Sodobne demokracije, Smisel demokracije ter Nastanek Republike Slovenije in ustroj slovenske demokratične države. Nato sledi poglavje „*Domovina, država in aktivno demokratično državljanstvo*“ s podpoglavji Domovina in država, Sodobno državljanstvo, Organiziranost in delovanje Evropske unije ter Slovenija v Evropski uniji. V poglavju „*Človeštvo in prihodnost*“ se učenec seznanja s sledečimi sodobnimi problemi: Globalni problemi človeštva, Trajnostni razvoj: Varovanje naravnega in kulturnega okolja kot skupne dediščine človeštva, Odnos do drugih živih bitij na planetu, Problemi virov, Bistvene razlike v sodobnem človeštvu, Možnosti sodelovanja posameznika pri odločitvah o prihodnjem razvoju ter Etika za prihodnost. Kot izbirni temi sta dodani še poglavji Kulturna in jezikovna raznolikost Evropske unije ter Naravne nesreče.

Terminologija in semantika – za lažjo preglednost smo snov razdelili po posameznih poglavjih.

1. poglavje Demokracija

Poglavje že takoj na začetku poudari pomembnost ustave Republike Slovenije, obenem pa avtorici poudarita tudi pomembnost ameriške deklaracije o neodvisnosti. S tem podata pretirano vlogo pravnemu jeziku nad politološkim. Nato so bolj slikovno kot

pisno prikazane demokracije skozi zgodovino, kjer se pod demokracije prišteva tudi „srednjeveške kralje in cesarje“. Je pa v poglavju o demokraciji izrazito izpostavljena in opisana feministična družboslovna misel ter boj za politične pravice žensk. Nato so slikovno prikazane najpomembnejše oblike neposredne demokracije kot so referendum (prikazan je primer referenduma o uveljavitvi Zakona o ratifikaciji Arbitražnega sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške), plebiscit (primer plebiscita za samostojno Slovenijo), ljudska pobuda ali iniciativa, pravica do peticije ali javne pobude ter zbor občanov. V podpoglavju Demokracija in pravo je poudarjena pomembnost dokumentov državnega prava ter pravna država in načeli ustavnosti in zakonitosti. V podpoglavju Smisel demokracije pa se avtorici naslanjata predvsem na izrazito dihotomijo demokracija/totalitarizem, kjer avtorici učbenika predlagata učencem, naj se ... *s sošolci se pozanimajte o osebah, ki so živele v totalitarni državi (morda babica, dedek, priseljenci v kraj, tujci, begunci ...)* (Karba in Jesenko 2010, 24). V podpoglavju o nastanku Republike Slovenije pa sta avtorici slikovito predstavili desetdnevno vojno v Sloveniji, ki se je očitno zaključila na naših tleh in ni imela grozovitih posledicah na tleh Balkana in navsezadnje tudi v Sloveniji. V podpoglavju Demokratični ustroj Republike Slovenije so v strogi pravni formi predstavljene značilnosti političnega in pravnega sistema Republike Slovenije, kot so politične stranke, volilna pravica, volilni sistem, pristojnosti posameznih vej oblasti, predsednik Republike, lokalna samouprava, varovanje pravic (znotraj tega so na kratko opisane institucije Informacijskega pooblaščenca, Varuh človekovih pravic, Komisija za preprečevanje korupcije ter Računsko sodišče), civilna družba, evidence in nadzor (znotraj tega so naštetni evidenčni sistemi kot so matične knjige, popis prebivalstva, register gospodarskih služb in dejavnosti ...), socialna država (kjer je izpostavljen 14. člen ustave RS o enakosti pred zakonom), kjer se samoumevno prišteva istospolno usmerjene, zasvojenice, starejše ljudi in upokojenice ter kulturne zveze, ki so jih ustanovili priseljenci iz bivših republik nekdanje skupne države Jugoslavije ter nenazadnje načelo varstva narodnih manjšin (Karba in Jesenko 2010).

2. poglavje Domovina, država in aktivno demokratično državljanstvo

Poglavje že na začetku ponudi učencu, da se poglobi v domoljubna čustva preko misli in pregovorov o domovini:

- Za kralja pogosto, za domovino vedno! (Jean – Baptiste Colbert)
- Kdor je doma povsod, nima doma. (Marcus Valerius Martial)
- Sladko in častno je umreti za domovino! Še slajše pa zanjo živeti. (Horacij)
- V tujini je človeku od vsega najljubša domovina. (arabski pregovor)
- Nihče ne ljubi domovine, ker je velika, temveč ker je njegova (slovenski pregovor) (Karba in Jesenko 2010, 47).

V podpoglavju Domovina in država sta omenjeni narodni in teritorialni načeli državljanstva, v okviru teh dveh načel pa sta omenjena tudi nacionalizem ter transnacionalizem, slednji kot posledica globalizacije in evropeizacije. Avtorici na kratko povzameta tudi značilnosti patriotizma ter šovinizma. V podpoglavju o Sodobnem državljanstvu avtorici učenca nagovarjata k uporabi državljanstva matične države ter uporabi državljanstva EU. Obenem poudarita pomembnost vse večje povezanosti med ljudmi ter s tem navezavo na razmišljanje o večkulturnem in globalnem državljanstvu.

3. poglavje Človeštvo in prihodnost

V podpoglavju Globalni problemi človeštva avtorici podata definicijo globalizacije, njene prednosti in slabosti. Avtorici nato skušata razložiti in povzeti globalne probleme človeštva preko potrošništva, onesnaževanja, dolžniške krize, terorizma, kršenja človekovih pravic, prenaseljenosti, beguncev, revščine in lakote ter znanosti in etike. V podpoglavju o Trajnostnem razvoju se učenci postopoma seznanijo s skrbjo in odgovornostjo do širšega družbenega in naravnega okolja (tudi za znanstvene generacije), podrobneje jim je predstavljen ekološki aktivizem, naravna ter kulturna dediščina. V podpoglavju Odnos do drugih živih bitij na planetu avtorici nazorno poudarita soodvisnost živih organizmov za obstoj celotnega ekosistema ter učenca seznanita s terminom ekocid. Obenem so učencu na kratko predstavljene svoboščine živali ter Zakon o zaščiti živali. V podpoglavju Etika za prihodnost le-ta vključuje pojme kot so

človekove pravice, nenasilje, dialog, sodelovanje, humanost, spoštovanje, solidarnost, strpnost, pravičnost in odgovornost.

Aktualnost vsebin – učbenik samostojno obravnava globalizacijo in problematiko sodobnega sveta (potrošniška družba, terorizem, naravne in ekološke nesreče, revščina, podnebne spremembe, ...), multikulturalizma učbenik samostojno ne obravnava.

3. 3. 3 Analiza učbenikov za srednje šole

Izbor gradiva je potekal na osnovi aktualnih učnih načrtov in priporočenih oz. s strani Zavoda za šolstvo Republike Slovenije potrjenih učbenikov za šolsko leto 2010/2011. Gradivo oz. učbeniki, ki smo jih podrobneje analizirali zajemajo učbenike, ki se uporabljajo v srednjih šolah in gimnazijah pri predmetih družboslovje, sociologija in zgodovina.

- Barle, Andreja, Bojana Novak Fajfar, Alojz Puško, Mirjam Počkar in Tanja Popit. 2003. *Uvod v sociologijo*. Ljubljana: DZS.

Sosledje vsebin – posebnega poglavja o državljski in domovinski vzgoji učbenik ne obravnava, prav tako ne obravnava državljske kulture. Zasledimo pa sorodne vsebine v poglavju Družbena moč in oblast in Družbene spremembe – modernizacija.

Terminologija in semantika – v podpoglavju Moč in legitimnost – tipi legitimne oblasti, avtorica na kratko poda opis oblasti po Webru (prevladuje sociološka terminologija nad pravno in politološko), ter pod racionalni tip oblasti navede še moderne oblike oblasti in delitev oblasti na zakonodajno, izvršno in sodno oblast. V podpoglavju Politična organizacija družb in procesi odločanja v državi avtorica na kratko strne značilnosti moderne države, se na kratko dotakne teorije družbene

pogodbe in koncepta privatne lastnine. Prav tako avtorica opomne, da je vlogo države mogoče preučevati iz različnih teoretskih perspektiv. Avtorica poda tudi funkcionalistični pristop, elitističen pogled (C.Wright Mills – elita oblasti), pluralističen pristop ter konfliktne razlage države. V podpoglavju Modernizacijski procesi in značilnosti modernih družb avtorica poudari pomen industrializacije ter zahodnoevropsko miselnost, ki se je razvila sočasno z modernizacijskimi procesi. Na industrializacijo naveže nato tudi urbanizacijo, obenem pa poudari tudi pomen preteklih migracij (ne današnjih). V podpoglavju Družbena mobilnost in oblikovanje državlanskega statusa, avtorica poudari ... *posamezniki postajajo državljani s civilnimi, političnimi in socialnimi pravicami ...oblika politične (državne) skupnosti postane nacionalna država. Omenjene procese opredeljujemo kot politično modernizacijo ...* (Počkar et al. 2003, 144). Bistvo modernizacije je obenem tudi funkcionalna diferenciacija (E. Durkheim) ter družba organske solidarnosti, omenjena je tudi Marxova komodifikacija ter Webrova racionalizacija in birokratizacija.

Aktualnost vsebin – vsebine, ki zadevajo multikulturnost ter problematiko modernega sveta učbenik samostojno ne obravnava. Obravnava pa globalizacijo, predvsem v smislu globalnih učinkov procesov modernizacije. Avtorica kategorizira države prvega, drugega ter tretjega sveta ter prepad med “prvim in “tretjim” svetom ponazori grafično, v obliki BDPja, izobrazbe, življenjsko dobo ... Prav tako avtorica vzpostavi kritično distanco do indeksov, saj ...*industrializacijo “prvega” sveta je namreč prav toliko kot tehnološke inovacije omogočilo dejstvo, da so zahodnoevropske države kolonizirale mnoge zunajevropske (tradicionalne) družbe, s čimer je bila prekinjena njihova lastna dinamika spreminjanja. Industrializacija “prvega” sveta je tako temeljila tudi na izkoriščanju naravnih bogastev in delovne sile koloniziranih družb ...* (Počkar et al. 2003, 151)

Problematiko modernega sveta avtorica na kratko povzame kot družbo informacij, kot informacijsko tehnološko revolucijo, ki je zaznamovana tudi z oblikovanjem svobodnejšega življenjskega sloga. V povezavi z informacijsko tehnološko

revolucijo omeni tudi sooblikovanje dinamične globalne ekonomije, ki je v nekaterih pogledih dobra, v nekaterih pa ponovno izključujoča. V podpoglavju Nekateri problemi rizičnih družb avtorica povzema U. Becka in izpostavlja vedno večje možnosti izbire ter hkratnega večjega tveganja. V ta koncept rizičnih družb umešča tudi ekološko krizo, ki jo izrazi predvsem skozi odnos Center/Periferija.

- Počkar, Mirjam. 1999. *Družboslovje državljanska kultura*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Sosledje vsebin – avtorica učbenika skuša najprej učence popeljati v odnos do širše družbene okolice preko poglavja Jaz in vsi drugi, nato nadaljuje s poglavjem Avtoritete in uporniki, Verstva in verovanja, Jaz državljan/državljanica, Reševanje ekonomskih vprašanj – trg, Socialna politika ter zaključi učenčevo razmišljanje s poglavjem Svet, v katerem živim.

Terminologija in semantika – ker je polje državljanske vzgoje ter kulture posebej izpostavljeno v poglavju Jaz državljan/državljanica, je prav da na tem mestu podrobneje razdelamo terminologijo in semantiko posameznih podpoglavij. Avtorica takoj na začetku seznanja učence s temeljnimi pojmi kot so država in državljanstvo, pravice in odgovornosti, zunanja in notranja suverenost, temeljne človekove pravice in pravna država, politične pravice in demokracija, socialne pravice in socialna država ter podpoglavje o varstvu človekovih pravic ter mednarodni skupnosti. V nadaljevanju avtorica predstavi poglavje o delitvi oblasti, posebej izpostavi parlamentarno obliko oblasti ter jo tudi grafično ponazori. Na kratko omeni tudi predsedniško obliko oblasti, prav tako tudi koncepta monarhije ter republike. Nato podrobneje predstavi delovanje in vlogo političnih strank ter volitev. Grafično ponazori tudi delovanje interesnih skupin ter strukturo moči. V poglavju o Ustavni ureditvi RS avtorica precej podrobno razdeli ureditev, s pravno terminologijo pa še podrobneje opiše predstavniški organ, vlado, državno upravo, pravosodni sistem, predsednika republike ter delovanje lokalne samouprave.

Posebej je avtorica učbenika opredelila tudi polje politične kulture in ji namenila nekaj kritičnih, predvsem sociološko terminiranih opazk. Avtorica tako meni, da *...Politična kultura je neločljiv del kulture, ki se oblikuje v neki družbi in „prenaša“ na nove generacije s socializacijo...* (Počkar 1999, 73).

Aktualnost vsebin – multikulturalizma učbenik posebej ne obravnava. Je pa glede problematike sodobnega sveta ter globalizacije moč opaziti kar nekaj pomembnih vprašanj, s katerimi želi avtorica učbenika učencu približati pogled na sodobni svet. Tako v poglavju Svet v katerem živim, avtorica podrobneje opredeli 20. stoletje kot stoletje silovitega in pospešenega spreminjanja. Tu je pod spreminjanjem mišljeno predvsem tehnološko, transportno ter industrijsko napredovanje zahodnega sveta. Avtorica podrobneje opiše oblikovanje globalnega ekonomskega sistema, obenem pa kritično opredeli vlogo multinacionalk (korporacij) ter preko slednjih opozori tudi na problematiko tretjega sveta. Obenem izpostavi dejstvo, da je globalizacija zgolj še dodatno vzpodbudila razlike med razvitim in nerazvitim svetom.

- Bezenšek, Jana. 1998. *Družboslovje – državljanska kultura*. Ljubljana: DZS.

Sosledje vsebin – učbenik je osnovan tako, da učencu najprej predstavi posameznika v poglavju Jaz in vsi drugi, kjer skuša opredeliti posameznika kot enkratno in neponovljivo bitje (Bezenšek 1998). V poglavju Vsi drugi avtorica nameni pozornost zlasti socializaciji ter načinom socializacije. Nato avtorica izpostavi še poglavja Mladi v vsakdanjem življenju, Verstva in verovanja, Avtoritete in uporniki ter poglavja Jaz, državljan, Trg, dejavnosti, lastnina in podjetja in še poglavja Socialna politika, Človek in narava ter Pravice in odgovornosti.

Terminologija in semantika – polje državljanske vzgoje ter kulture je posebej izpostavljeno v poglavju Jaz, državljan. Avtorica v podpoglavju Država najprej opredeli pojem le-te, nato učencu predstavi koncept temeljnih in neodtujljivih

pravic, kjer izpostavi pravico do svobode govora, mišljenja, verovanja, pravico do osebne svobode, pravico do življenja ter pravico do lastnine (Bezenšek 1998, 57). Prav tako pojasni temeljno razliko med državljanstvom in pripadnostjo določenemu narodu. V podpoglavju z naslovom Demokracija avtorica kot nasprotje demokracije navaja diktaturo. Prav tako poudari, da je v sodobnih družbah večino demokracij posrednih demokracij, ker gre za problematiko številčnosti glasov. Izpostavi tudi, da je parlament pooblaščenec demokratične ureditve, ki sprejema odločitve v imenu ljudstva. V podpoglavju Oblast in delitev oblasti avtorica izpostavi zakonodajno, izvršno in sodno oblast ter nekoliko karikira opis državnih uradnikov ter birokracije... *O birokraciji navadno govorimo takrat, kadar skušamo urediti kakšno zadevo, pa nas pošiljajo od vrat do vrat, oziroma kadar z nesmiselnimi postopki zapletajo že tako zapleten način urejanja skupnih zadev v sodobni družbi...* (Bezenšek 1998, 61). Podrobno je predstavljena tudi ustava RS, kjer avtorica na kratko povzame značilnosti slovenske ustave. Na kratek in strnjen način povzame tudi opis državnega zbora, državnega sveta, vlade, ministrstev ter politične kulture. Slednjo avtorica pripisuje zlasti socializacijskim funkcijam kolektivizacij kot so družina, mediji in sovrstniki.

Aktualnost vsebin – multikulturalizma in globalizacije učbenik posebej ne obravnava. Se pa avtorica dotakne odnosa človek-narava, v predzadnjem poglavju, kjer skuša opozoriti na sodobne okoljske in ekološke probleme, ki so po njenem mnenju predvsem plod človekovega nesmotrnega poseganja v naravo. Zato avtorica predlaga izboljšanje življenja s sledečimi besedami zavest, strpnost, varčnost, naravno in zdravo, pristnost, odprtost in sproščenost ter sposobnost empatije. Avtorica posebej izpostavi tudi človekove pravice v poglavju Pravice človeka, kjer izpostavi nekaj temeljnih pravic (pravica do človeka dostojnega življenja, pravica do otroštva, pravica do učenja, pravica do svobode, pravica do čistega okolja ter pravica do oddiha). Avtorica izpostavi tudi pomen in vlogo mednarodnih organizacij kot so OZN, UNESCO, ILO, UNICEF in WHO.

3. 4 Ugotovitve analize stanja državljske vzgoje v formalno izobraževalnem sistemu

Namen projekta Državljan(stvo) v novi dobi je ponuditi predvsem drugačne, inovativne in nove pristope ter prakse poučevanja državljske vzgoje v osnovnih in srednjih šolah ter dvigniti raven politične kulture in zavesti v Sloveniji, z željo po globalni in multikulturni vpetosti v širše družbenopolitično okolje.³¹

V zgornji analizi informacijskega središča Eurydice (ki smo ga prepoznali kot obliko oz. del formalnega institucionalnega okvirja s področja državljske vzgoje) smo zaznali določene pomisleke, ki zadevajo navedena priročila in argumente, katere bi bilo potrebno ponovno premisliti in se vprašati ali so naštetih elementi resnično del učnega načrta Državljske in domovinske vzgoje ter etike? Prav tako je nujen premislek o ustreznosti oz. o širini izobrazbe zaposlitvenega kadra dotičnega predmeta. Ali bi morali to polje izobraževanja strokovno zamejiti na določen tip izobrazbe kot so predvsem politologi, zgodovinarji ter sociologi? Problematično je, da bi dotični predmet postal del geografske učne enote ali del enote za slovenski jezik. Ali celo več, da bi to polje prešlo pod teološki filozofski diskurz? **Predmet Državljska in domovinska vzgoja ter etika naj bi bil zasnovan na objektivnem merilu, ki sledi zlasti politološkim znanstvenim konceptom, teorijam in razpravam.**

Analize smo se lotili sistematično in večfazno ter najprej natančno pregledali aktualni učni načrt za predmet Državljska in domovinska vzgoja ter etika, ki se izvaja v osnovnih šolah. Osnovno načelo sicer zapoveduje usmerjenost v kroskurikularnost ter medpredmetnost vsebin, a smo na podlagi analize ugotovili, da so obravnavane vsebine

³¹ Tako smo se osredotočili in izhajali iz pozitivističnega pristopa, ki temelji na analizi učnih načrtov in učbenikov za osnovne in srednje šole. Pozitivistični pristop analize se nanaša na skupek epistemoloških perspektiv in filozofskih smeri, ki zagovarjata, da je znanstvena metoda najboljši pristop k odkrivanju procesa, ki zadeva psiho, psihološke, družbene ter politične procese (Haralambos in Holborn, 2005, 3. pogl.).³¹

mestoma nepovezane. Tako sta šola (kot institucija) ter učitelj (kot skrbnik institucije) opredeljena zlasti kot formalna varuha že pridobljenega znanja in veščin, neformalno okolje pa naj bi dokončno izoblikovalo etično aktivnega in odgovornega mladega državljana. To naj bi se udejanilo zlasti v povezavi z neformalnimi centri kot so nevladne organizacije, društva v širšem in ožjem okolju, strokovne ekskurzije, interesne dejavnosti ter razredne ure. Kot že povedano bi bilo v **cilje aktualnega učnega načrta smotrno prišteti tudi krepitev evropske identitete, sprejetje multikulturalizma ter dokončno umestitev globalnih vsebin in problemov** (ki so do sedaj služile zgolj kot dodatne oz. izbirne teme ali pa jih enostavno ni bilo). Prav tako bi bilo potrebno Državljansko kulturo, ki sedaj služi zgolj kot nujno potreben mehanizem OIV³² v srednjih šolah (zlasti gimnazijskih programih, pa še to ne vseh) **posodobiti in snov približati učencem, zlasti z vsebinskega vidika** (kjer se je vsebina podajala na statičen način). V okviru analize prve podfaze izhajajoče iz ugotovitev druge faze analize smo ugotovili nestrukturiranost (neustrezno sosledje in mešanje zaporedja vsebin) in neustreznost vsebinskih tematik. Zdi se, da imajo vsebinsko prednost predvsem zgodovinske in pravne tematike, kar posledično kaže na manko pomembnih politoloških tem. Prav tako slednji obvezni izbirni vsebini (tj. Državljanski kulturi) **umanjkajo aktualne tematike, ki smo jih v analizi že omenili in ki naznanjajo novo stoletje** (Evropska unija, globalizacija, multikulturalizem, ekološka kriza, sodobni problemi itd). V tretji fazi analize, kjer smo podrobneje analizirali vsebino učbeniških gradiv, smo analizo razdelili na tri analitične podfaze in sicer: sosledje vsebin, terminologijo in semantiko ter aktualnost vsebin. V osnovnošolskih učbenikih so vsebine podane na domovinsko ideološki bazi oz. diskurzu, kjer se učenci seznanijo zlasti s koncepti „mi“ in „tujci“, „mi“ in „drugi“ ter s pravno prevladujočimi izrazi (ki so mestoma zreducirani na strogo opisovalne izraze) kot so moja domovina, moja dežela, moja država, državni simboli, demokracija, ustava, parlament, človekove pravice in narodne manjšine. Prav tako se zdi s terminološkega vidika **problematična uporaba didaktično opisnih pripomočkov** kot so: „abc definicije“ ter rubrike kot so “priporočamo”, “za poglobitev znanja”, itd., saj so v tako prostorsko omejenih

³² Obvezne izbirne vsebine

„priporočilih“ določeni pojmi dobesedno „stisnjeni“ in „odstranjeni“ v obrobne rubrike in tako učenci dobijo občutek nepomembnosti določenih vsebin, pomenov ter izrazov. **Problematična je prisotnost stereotipizacije**, ki se kaže predvsem v naboru slikovnega gradiva (prevladujejo zastarele fotografije in dvoumne karikature, ki kažejo moč in superiornost slovenskega naroda), pa tudi vsebinsko so marginalizirane oz. „hendikepirane“ določene etnije, verstva, ženske in otroci, bolniki okuženi z AIDSom, ljudje s prekomerno telesno težo ter živalski in rastlinski svet. Kar se tiče aktualnosti vsebin, se zdi, da je v osnovnošolskih učbenikih prostora zgolj za omembo ekoloških kriz, medkulturnega dialoga, trajnostnega razvoja, vrstica ali dve pa sta namenjeni tudi globalizaciji, revščini ter migracijam. Multikulturalizma ne obravnava niti eden izmed učbenikov, ki se uporabljajo za poučevanje predmeta Državlanske in domovinske vzgoje ter etike. Po pregledu osnovnošolske literature smo se lotili podrobne analize srednješolskih učbenikov, kjer smo podrobneje analizirali predvsem učbenika, ki sta v rabi pri predmetu Družboslovje, ki se izvaja v programih srednjega poklicnega in strokovnega izobraževanja. Prevladujeta dva pristopa, sociološki in pravni, in tako lahko učenec dobi vtis, da sta politika ter politična kultura predvsem stvar sociologije, socializacijskih praks in pravnih norm ter institucij. Tudi tu gre za koncept, ki je v svojem oziru minimalističen. Že tako je polje državljanske vzgoje zreducirano v obvezne izbirne vsebine (ki pa so stvar interne šolske politike) v gimnazijah, medtem ko v srednjih poklicnih šolah obravnavajo snov iz datumsko zastarelih učbenikov (nujno potrebna bi bila posodobitev informacij, vsebinskih tematik, slikovnega gradiva itd). Omenja se zgolj pravni ustroj Slovenije, EU tematike so prisotne minimalno, medtem ko se učbeniki za srednješolce ne dotikajo aktualnih in perečih problemov sodobnih družb. Prav tako niti eden učbenik ne obravnava koncepta multikulturalizma.

Tako so vsebine državljanske vzgoje podane kot statične informacije o ustavi RS, zakonih, političnemu sistemu, politični kulturi, gospodarskemu sistemu, socialni politiki in tako več kot očitno privzgaja državljanske vrline (tako v osnovnih kot srednjih šolah), ki so vezane na spoštovanje zakonov, privrženost naciji in domovini/državi, solidarnost v ožjem socializacijskem okolju, udeležbo na volitvah itd. Poučevanje o državljanski vzgoji

bi bilo treba razširiti in zlasti posodobiti ter vsebino približati učencem v osnovnih in srednjih šolah (tu bi bilo nujno premisliti o državljanski kulturi kot obveznemu delu učnega načrta sociologije ali zgodovine, če res ni možna samostojna oblika predmeta). Kot smo že omenili manjkajo predvsem vsebinski poudarki na temo Evropske unije, globalizacije, multikulturalizma ter sodobnih, svetovnih problemov človeštva. Zdi se, da novodobnost postmodernega sveta slovenskih šolarjev še ni dosegla, saj v informacijski, globalni, postmoderni dobi naši šolarji berejo, pregledujejo in črpajo snov iz zastarelih učbenikov, ki ne pokrivajo aktualnosti sodobnih tematik preučevanega polja. Obenem je **problematična logika naslavljanja tematik**, saj se večina učbenikov začne z nastankom slovenske države oz. njenim demokratičnim ustrojem v letu 1991. Nato se učencu predstavi pomembnost zakonov, ustave RS, politični in gospodarski sistem, ter skorajda vedno zaključi tematiko z narodnimi manjšinami, problemi izseljenstva ter izgnanstva. Nekaj malega strani je na koncu namenjenega človekovim in otrokovim pravicam, socialni politiki ter marginaliziranim družbenim skupinam. Z institucionalnega vidika se sicer poudarja pomembnost ustave RS, zakonov, ustroja matične države, a v izrazito pravnem jeziku, ki je težje razumljiv, saj se uporablja določena pravna terminologija, ki pa ni prilagojena učencem v osnovnih in srednjih šolah. Prav tako so opisani akterji lokalne samouprave, pa tudi Evropske unije. Institucije, ki so omenjene v slehernem učbeniku pa so sledeče: parlament in poslanci, ministrstva in ministri, občine in župani, predsednik RS, ustavno sodišče, Evropski parlament ter Evropska komisija. Stavek ali dva sta namenjena nevladnim organizacijam in civilnodružbenim akterjem, a še to zgolj v dveh obravnavanih učbenikih, kjer učencu posebej predstavijo predvsem ombudsmana in njegovo (pravno) funkcijo. Popolnoma so prezrti socialni delavci/akterji in prostovoljci, ki se ukvarjajo zlasti z marginaliziranimi družbenimi skupinami. Prav tako se ne omenja pomembnih, nevladnih aktivističnih skupin. Na podlagi analize ugotavljamo, da je v Sloveniji državljanska vzgoja omejena na strogi pravni jezik, ki zajema prevlado tematik kot so zakoni, ustava, vladne institucije in funkcije. Omenja se le slovenski demokratični ustroj po letu 1990, kar pa se je dogajalo prej, v skupni jugoslovanski politični zgodovini je prezrto. Zaskrbljujoče je tudi prikrito dejstvo antibalkanske

usmerjenosti, saj skupna zgodovina vezana na Balkan (zlasti medvojno in povojno dogajanje) ni omenjena v niti enem učbeniku, je pa zato podrobneje opisana desetdnevna vojna na slovenskih tleh. Tako Slovenija z bivšo republiko Jugoslavijo nima skupnega nič, ostali so „zgolj“ priseljenci iz bivših jugoslovanskih republik, ki pa so velikokrat omenjeni v poglavjih socialne politike. Prav tako je povprečen slovenski učenec vzgajan v okolje etnične čistosti (zanemarja se tudi proevropsko usmerjenost), saj so odnosi do „tujcev in drugačnih“ marginalizirani in karikirani že s strani avtorjev samih. Enako velja za tematike globalnih in multikulturnih razsežnosti. Zato je na tem mestu nujen premislek o vzgajanju in poučevanju državljanske vzgoje za aktivnega državljana 21. stoletja.

4 PRIMERJAVA TEORETSKO-STROKOVNEGA IZHODIŠČA TER VPELJAVE TEMATIK V KURIKULE

V okviru analizirane teoretske platforme za državljansko vzgojo in vpeljave zajetih tematik v kurikule (obveznih in izbirnih predmetov ter kroskurikularne analize) smo opazili, da **prihaja do razdvojenosti med prepoznano pomembnostjo državljanske vzgoje na teoretskem nivoju in številom ur, ki so namenjene sami državljanski vzgoji, v kurikulah osnovnih in srednjih šol.** Kot primer naj navedemo, da je državljanska kultura v gimnazijah zajeta samo v okviru obveznih izbirnih vsebin, ki so omejene na 15 ur. Prepoznavanje pomembnosti državljanske vzgoje in manjkom dejanske implementacije se kaže tudi v drugih okoljih in državah.

Na teoretski platformi **prepoznane in relevantne tematike, globalizacije, multikulturalizma, aktivne participacije se, v slovenskih kurikulah za državljansko vzgojo in kroskurikularno ne pojavljajo, oz. so omenjene zgolj minorno.** Potemtakem prepoznavamo **manko aktualnosti vsebin,** ki se ne dotaknejo širšega družbeno političnega okolja ter problematike, s katero se soočamo v 21. stoletju. Nekatere **politološke vsebine,** npr. država, demokracija, nacionalna pripadnost, Evropska Unija, ... so **predstavljene statično – rigidno in podane na pravno formalen način,** kar je **v nasprotju s teoretskimi osnovami odprtosti konceptov in širšega razumevanja.** Pri obravnavanih tematikah prevladuje pravna terminologija, zaznavamo pa manjko politološkega pristopa, ki bi presegal pravne okvire nacionalnih držav. Tako se na primer pojavlja definicija demokracije, kateri je kot nasprotujoč termin postavljena diktatura. Ne pridemo pa do kritike demokracije, ki je idealizirana, ter demokratičnega deficita sedanjih ureditev.

V kurikulah in učbenikih še vedno prevladuje poudarjanje nacionalne pripadnosti, etnocentričnost in celo nacionalistične tendence ter domoljubna čustva, ki se oplajajo na odnosu mi in drugi. To nam potrjuje izpostavljeni absurdi v učbeniški analizi o tujcih in domovini, ki skozi napačne definicije in nerazumevanja konceptov, nasprotujejo

teoretski platformi, ki temelji na demokratičnosti in spodbujanju multikulturalnosti. **Nacionalne tematike so v vseh učbenikih prvotno obravnavane, medtem ko so termini globalizacije, Evropske unije, multikulturalizma, aktivne participacije, postavljene na konec, ali sploh niso obravnavane. Pri obravnavni globalnosti, pa zaradi nepoznavanja konceptov, prihaja do absurdov, kjer je slovenstvo omenjeno kot globalna skupnost. Obstoječi učni načrt deluje togo, zaprto in neaktualno, saj se aktualizacija družbenih vsebin omenja zgolj kot priporočilo in usmeritev.** Prav tako, pa sama vsebina skozi učbenike ni prilagojena ciljem. V tem kontekstu prepoznavamo **okrnjenost pristopa k državljski vzgoji z neaktualnostjo, kar je v nasprotju s teoretskimi usmeritvami, zaradi tega prepoznavamo potrebo po posodobitvi in osvežitvi vsebin, saj prihaja do prepada med teoretskimi usmeritvami, učbeniško obravnavo in dejanskim poučevanjem.** Kot primer naj navedemo kroskurikularno usmeritev prepoznavanje stereotipov in različnost, ki nas bogati ter vzpodbuja k strpnosti in dialogu, na drugi strani pa imamo absurdne opise burk in zaznavanje etnocentrizma pri poučevanju tujih jezikov. V okviru projekta *Državljan(stvo) v novi dobi*, sledimo cilju izboljšave stanja, posodobitvi, aktualizaciji in poenotenju vsebin državljske vzgoje. V kurikulumu se vzpodbuja model odprte narave državljske vzgoje, kar pa ne pomeni odprtosti konceptov in širšega dojetja državljske vzgoje, temveč formo pri kateri ni jasne usmeritve. V tem kontekstu dodatne ponudbe, katero šole ponujajo v okviru učnega načrta, niso opredeljene. Pri tem se državljsko vzgojo vzpodbuja tudi skozi športne, kulturne, naravoslovne, ... dneve, pri katerih pa se nam poraja vprašanje udeležanja in refleksije tematik državljske vzgoje. Prav tako pa obstaja bojazen, da v kroskurikularnem sledenju ciljem, ne pride do uresničevanja le-teh, oz. da ti obstajajo zgolj forma, dejansko pričakovane vsebine, pa ne izpostavijo.

Vsebinsko se polje političnega še vedno dojema ozko, saj je zreducirano zgolj na institucionalno ureditev, pravno-formalno dojetje, formalne oblike participacije, ... medtem ko druge vrste aktivne participacije in neformalne oblike državljske vzgoje, niso prepoznane. Velik poudarek se še vedno daje na človekove pravice, ki so prevladovale tudi v začetkih teoretiziranja v slovenskem prostoru, skozi liberalno

paradigmo, pri tem pa bi morali upoštevati tudi dejstvo, na katero opozarja Apple (2000), da bi moral kurikulum reflektirati potrebe, zgodovino in kulturo zapostavljenih skupin v družbi in bi potemtakem kurikulum prihajal od spodaj. V učbenikih tudi zaznavamo premajhno poudarjanje in vzpodbujanje k odprtosti in demokratičnem prostoru šolskega okolja, na teoretskem nivoju pa se zaznava vzpodbujanje k dialogu, okroglim mizam, sooblikovanju kurikula, kritičnem premišljanju podane snovi, ... Prav tako je **v primerjavi s teoretskimi usmeritvami, premalo vzpodbujena participacija na lokalnem nivoju**, prek katere se lahko opremi mlade s samozavestjo in pokaže na delovanje političnega na mikro ravni ter doseganju sprememb, ki so v družbi nujne. Na teoretski ravni se vzpodbuja aktivna participacije na lokalnem nivoju in neposredno sodelovanje v okviru državljanske vzgoje, ki vzpodbuja mlade k aktivizmu in preusmeri enosmeren proces podajanja državljanske vzgoje prek učbenikov, ki se nekaterim teoretikom zdi sporno, ter preusmeri učenje na realno polje družbenega.

Na teoretski ravni so bili **učitelji prepoznani kot avtonomni subjekti in zelo pomembni člani, ki s svojo izbiro tem in didaktičnimi pristopi, neposredno vplivajo na obravnavane tematike**. Pri tem se pojavlja vprašanje, ali so učitelji dovolj pripravljeni za aktualizacijo vsebin, poučevanje na novo prepoznanih tematik, kot so aktivna participacija, spodbujanje kritičnega mišljenja, globalizacija in multikulturalizem, ... Prav tako se poraja **dvom o kakovostnih in razumljivih didaktičnih pristopih, ki jih lahko učitelji uporabijo za interaktivno poučevanje omenjenih vsebin**, saj so te prepoznane kot zapostavljene ali pa jih sploh ni v kurikulumih in učbenikih.

Kot opažajo teoretiki na področju državljanske vzgoje, obstaja **velik razkorak med namerami in cilji, ter dejanski implementacijo**. V Sloveniji zaznavamo manjko že na teoretski ravni obravnavanja vsebin na ravni državljanske vzgoje, saj se je teoretska platforma večinoma izgrajevala na tekstih avtorjev iz tujine, ki so popisovali in teoretizirali v drugačnih družbeno-političnih razmerah kot je Slovenija. Na teoretski ravni izpostavljene tematike globalizacije, multikulturalizma, aktivne participacije, kritičnega mišljenja, ... so tudi v kurikulumih in učbenikih za državljansko vzgojo, ter kroskurikularno, minorno predstavljene, oz. so koncepti zamejeni, včasih celo napačno predstavljeni.

Sploh **politološke tematike reflektiramo kot zapostavljene in napačno predstavljene.** Potrebno bo **premostiti in pospešiti aktualizacijo teoretske platforme ter prehoda v kurikule in posledično v učbenike,** ter s tem vzpodbuditi teoretike, oblikovalce politik, učitelje, ... k vsebinski naravnosti za opolnomočenje mladih k kritičnemu razmišljanju in aktivni participaciji v globalni skupnosti.

5 UGOTOVITVE IN PRIPOROČILA

1. Ugotovitev:

Pomanjkanje teoretske debate, člankov in reflektiranja tematik o državljski vzgoji za specifičen socio-politični kontekst Slovenije.

Priporočilo:

Vzpostavitev osrednje platforme za teoretsko-strokovno refleksijo. V tem kontekstu je smiselno oblikovati centralni zbir obstoječih gradiv (raziskav, analiz, člankov, učbenikov, ...) na polju državljske vzgoje, s čimer bi se zagotovil boljši pregled pomanjkanja tematik in neprestano posodabljanje nenehno spreminjajočih se konceptov.

2. Ugotovitev:

Institucionalna razdrobljenost in nepovezanost akterjev na področju znanstvenih in strokovnih gradiv na polju državljske vzgoje.

Priporočilo:

Smiselno bi bilo vzpostaviti osrednjo institucijo za državljsko vzgojo, ki bi povezovala različne akterje na polju državljske vzgoje in na ta način pripomogla k sinergiji, kar bi se odrazilo pri kakovosti teoretskih in strokovnih premislekov na polju državljske vzgoje.

3. Ugotovitev:

Mestoma nepreglednost strokovno-znanstvenih vsebin, netočnost faktičnih podatkov in nekonsistentnost vsebin na področju državljske vzgoje.

Priporočilo:

Vzpostavitev osrednje institucije za državljansko vzgojo, ki bo ustvarila celoten register raziskav, analiz, člankov, ... za področje državljanske vzgoje in imela pregled nad vsebinami, ki se objavljajo in tistim, ki so že bile objavljene. V okviru osrednje institucije bodo strokovnjaki za področja državljanske vzgoje imeli nadzor nad kakovostjo vsebin, hkrati pa bo mogoče izpostaviti tematike, ki jih je potrebno nasloviti, ter prepoznati tiste, ki so že bile zadovoljivo obravnavane. Osrednji register bo tako omogočil hitro in učinkovito prepoznavati pomanjkljivo razumevanje vsebin in konceptov, mogoče pa se bo izogniti tudi dvojnemu financiranju, ...

4. Ugotovitev:

Pomanjkanje inovativnih didaktičnih in izobraževalnih pristopov, dobrih praks, ... ki bi jih lahko uporabili učitelji, v slovenskem izobraževalnem sistemu na polju državljanske vzgoje.

Priporočilo:

Smiselno bi bilo posodobiti didaktična gradiva za učitelje in uvesti inovativne pristope ter dobre prakse iz tujine, ki bi jih lahko, prilagojene za slovenski prostor prenesli v šolsko okolje. V tem kontekstu, bi bilo smiselno vzpostaviti osrednjo platformo za oblikovanje in prenos didaktičnih gradiv v prakso.

5. Ugotovitev:

V državljanski vzgoji prevladujejo politološke vsebine, ki so podane na statično pravno-formalni način, mestoma nepremišljeno, neaktualno in nezanimivo.

Priporočilo:

Glede na večinsko politološke tematike, ki se pojavljajo v kurikulah državljanske vzgoje je smiselno, da so v proces poučevanje državljanske vzgoje vpeti družboslovci (predvsem politologi).

6. Ugotovitev:

Potreba po boljši usposobljenosti, opolnomočenju in kompetentnosti učiteljev, ki so prepoznani kot glavni odločevalci tematik, s katerimi se bodo soočili učenci.

Priporočilo:

Učitelje bi bilo potrebno nadalje usposobiti-doizobraziti za poučevanje politoloških in drugih vsebin na polju državljske vzgoje. V tem kontekstu bi bilo smiselno vzpostaviti osrednjo institucijo, ki bi v sodelovanju s kompetentnimi strokovnjaki pripravljala in izvajala tovrstna izobraževanja. To bi prineslo k bolj kvalitetnemu podajanju vsebin in postavilo most med raziskovalci in učitelji.

7. Ugotovitev:

Pomanjkanje aktualnih tematik: globalizacije, Evropske unije, sodobnih primerov in privlačnih vsebin v kurikulumih državljske vzgoje in na teoretsko-strokovnem polju državljske vzgoje.

Priporočilo:

Potreba po vzpostavitvi osrednje institucije za državljsko vzgojo, ki bi konsistentno sodelovala pri posodobitvi kurikulumov in sooblikovanju sodobnih aktualnih pristopov pri državljski vzgoji. S tem bi spodbudili tudi strokovno-teoretsko debato o sodobnejših tematikah in konceptih, ki jih je potrebno neprestano posodabljati.

8. Ugotovitev:

Zaznavanje širokega spektra izobrazbene strukture učiteljev in profesorjev, ki poučujejo državljsko vzgojo.

Priporočilo:

Zaradi specifičnosti tematik v okviru državljske vzgoje, bi bilo smiselno v izobraževalni proces vključiti družboslovce (predvsem politologe).

9. Ugotovitev:

Predmet Državljska in domovinska vzgoja je zasnovan na objektivnih merilih, ki sledijo politološkimi znanstvenim konceptom, teorijam in razpravam, vendar se v praksi vsebine podajajo predvsem z zgodovinskega, pravnega in ekonomskega vidika.

Priporočilo:

Priporočljivo je, da bi se vsebine izvajale v skladu z merili, ki bi bila oblikovana v sodelovanju z družboslovci (politologi), ki so za to področje izobraževanja kompetentni.

10. Ugotovitev:

Nepovezanost kroskurikularnih vsebin oz. neustrezna raba kroskurikularnega načela pri posredovanju tematik državljanske vzgoje.

Priporočilo:

Smiselno bi bilo, da bi se interdisciplinarnost obravnavanega predmeta (DDE) zagotavljalo tudi v bolj konkretni, direktni povezavi z ostalimi sorodnimi predmeti. Potreben je niz povezanih, strukturiranih in argumentiranih kroskurikularnih povezav s področja politologije, zgodovine in sociologije pa tudi s področja geografije, slovenščine in ekologije.

11. Ugotovitev:

Premajhna povezanost vsebin predmeta s širšim, izvenšolskim okoljem učenca.

Priporočilo:

Smiselno bi bilo, da bi v kontekstu formalne državljanske vzgoje to poučevanje povezali tudi z neformalnimi oblikami. Smiselno bi bilo vzpostaviti institucijo, ki bi aktivno

sodelovala pri vzpostavljanju povezav med formalno državljansko vzgojo in neformalnimi oblikami državljanske vzgoje.

12. Ugotovitev:

Nepresotnost določenih tematik (predvsem globalnih, EU tematik,...) nedoslednost pri kompleksnih tematikah, neaktualnost vsebin (predvsem z vidika krepitve evropske identitete, multikulturalizma in določenih globalnih vsebin) in mestoma nepotrebna raba pravnega jezika v gradivih za formalno poučevanje državljanske vzgoje.

Priporočilo:

Ustrezno in primerno podajanje kompleksnih tematik bi bilo smiselno, če bi omenjene vsebine oblikovali, pregledali in preučili družboslovci (politologi), ki poznajo tozadevne tematike in procese, s čimer bi se zagotovila njihova ustreznost in primerno podajanje.

13. Ugotovitev:

Problematičnost didaktičnih pristopov ter vsebin v katerih je moč zaznati stereotipizacije, ki se kažejo pri rabi »abc definicij«, pri uporabi zastarelih fotografij, problematičnih dvoumnih karikatur, itd.

Priporočilo:

Smiselno bi bilo prilagoditi vsebine in gradiva v sodobni kontekst (globalizacija, multikulturalizem, sodobni izzivi sveta, itd.). V tem oziru bi bilo priporočljivo vzpostaviti institucijo, ki bi zagotavljala strokovno primernost in ustreznost teh vsebin, hkrati pa bi sodelovala pri vključevanju teh vsebin v kurikule.

14. Ugotovitev:

Kot obvezna izbirna vsebina državljanska kultura ni obvezno prisotna v predmetniku srednjih šol.

Priporočilo:

Smiselno bi bilo, da se državljanska kultura uvede kot obvezni, srednješolski predmet kar bi bistveno pripomoglo k vzgoji opolnomočenega, etično odgovornega in aktivnega državljana.

15. Ugotovitev:

Prisotnost diskriminacije, stereotipizacije, šovinizma ter nacionalizma v gradivih za formalno poučevanje državljanske vzgoje.

Priporočilo:

Smiselno bi bilo, da se učitelje in profesorje usposobi za prepoznavanje teh elementov v formalnih gradivih. V tem kontekstu usposabljanja, bi lahko pomembno vlogo igrala institucija za državljansko vzgojo.

16. Ugotovitev:

Pozitivni rezultat institucionalizacije državljanske vzgoje v Sloveniji (vzpostavitev posebnih predmetov za državljansko vzgojo), ki se kaže v mednarodno primerjalnih raziskavah.

Priporočilo:

Zaradi ugotovljene pozitivne korelacije pri institucionalizaciji državljanske vzgoje, je potrebno nadgraditi področje državljanske vzgoje, glede na predhodne ugotovitve in pomanjkljivosti na polju državljanske vzgoje. V tem kontekstu bi bilo smiselno vzpostaviti osrednjo institucijo za državljansko vzgojo, s čimer bi doprinesli k nadgradnji državljanske vzgoje v vseh aspektih.

LITERATURA

- Ainley, John, Julian Fraillon, David Kerr, Bruno Losito, Wolfran Schultz. 2010. *Initial Findings from the IEA International Civic and Citizenship Education Study*. Christchurch: Editorial Services.
- Annette, John. 1999. Education for Citizenship, Civic Participation and Experiential and Service Learning in the Community. *The School Field X* (3-4): 85-102.
- Audigier, Francois. 1999. Basic Concept and Core Competents of Education for Democratic Citizenship. *The School Field X* (1-2): 57-88.
--- *Osnovni pojmi in ključne kompetence izobraževanja za demokratično državljanstvo*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK.
- Bäckman, Elisabeth, Bernard Trafford. 2007. *Democratic governance of schools*. Strasbourg: Council of Europe.
- Bîrzea, Cesar, David Kerr, Rolf Mikkelsen, Isak Froumin, Bruno Losito, Milan Pol, Mitja Sardoč. 2004. *All European Study on Education for Democratic Citizenship Policies*. Strasbourg: Council of Europe.
- Brett, Peter, Pascale Mompoin-Gaillard, Maria Helena Salema. 2009. *How all teachers can support citizenship and human rights education: a framework for the development of competences*. Strasbourg: Council of Europe.
- Carey Liam, Keith Forrester, 2000. *Sites of Citizenship: Empowerment, participation and partnerships*. Strasbourg: Council of Europe.
- Cogan, John J. 2000. Developing Tomorrow's Citizen: A Multidimensional Conceptual Framework. *The School Field XI* (3-4): 37-60.
- Chisholm, John, Christian Glahn, Bryony Hoskins. 2005. Trading up: Potential and performance in non-formal learning. Strasbourg: Council of Europe.
- Davies, Ian. 2000. Implementing Citizenship Education: Can it be Done? *The School Field XI* (3-4): 91-110.

- Davies, Ian, Sylvia Hogarth, Ted Huddleston, Don Rowe. 2002. Political Literacy: An Essential Part of Citizenship Education *The School Field* XIII (3-4): 133-148.
- Državljan(stvo) v novi dobi. Dostopno prek: www.drzavljanska-vzgoja.org (10. oktober 2010 – 10. januar 2011).
- Dúrr, Karlheinz, Isabel Ferreira-Martins, Vedrana Spajić-Vrkaš. 2005. *Strategije za učenje demokratičnega državljanstva*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK.
- Haralambos, Michael in Martin Holborn. 2005. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- Heater, Derek. 2004a. *A History of Education for Citizenship*. London: Routledge Falmer.
- --- 2004b. *Citizenship: the Civic Ideal in World History, Politics and Education*. Manchester and New York: Manchester University Press.
- Heller, Monica. 2002. Language, Education and Citizenship in the Post-national Era: Notes from the Front. *The School Field* XIII (6): 15-32.
- Hess, Diana E. 2002. The Pedagogical Issues of Teaching Controversial Public Issues Discussions in Secondary Social Studies Classrooms. *The School Field* XIII (3-4): 113-132.
- Ivančič, Angelca. 2004. Izobraževalne strategije in ukrepi za podporo procesu učenja za aktivno državljanstvo: primer šestih držav. *Šolsko polje* XV (1-2): 21-44.
- Jackendoff, Ray. 1990. *Semantic Structures*. Cambridge: MIT Press.
- Justin, Janez, Mitja Sardoč, Darko Štrajn. 2000a. Editorial. *The School Field* XI (1-2): 5-6.
- --- 2000b. Editorial. *The School Field* XI (3-4): 5-6.
- Kahne, Joseph in Joel Westheimer. 2000. Education for Action: Preparing Youth for Participatory Democracy. *The School Field* XI (1-2): 21-40.
- Kerr, David. 1999. Citizenship Education in the Curriculum: an International Review. *The School Field* X (3-4): 73-90.

- Kroflič, Robi. 2008. Induktivni pristop k poučevanju državljske vzgoje na načelu interkulturalnosti. *Šolsko polje* XIX (5-6): 7-24.
- Kymlicka, Will. 1999. Citizenship Education. *The School Field* X (1-2): 9-36.
- Maitles, Henry. 2000. Political Literacy: The Challenge for Democratic Citizenship. *The School Field* XI (3-4): 125-134.
- McLaughlin, T. H. 1999. Citizenship, Diversity and Education. *The School Field* X (1-2): 37-56.
- Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije. 2010. *Katalog programov izobraževanja za šolsko leto 2010/2011*. Dostopno prek: <http://lim1.mss.edus.si/katis/default.aspx> (10. november 2010).
- Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije. Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 2010. *Učni načrt za Državljsko in domovinsko vzgojo ter etiko*. Dostopno prek: http://www.zrss.si/pdf/DVE_U%C4%8CNI%20NA%C4%8CRT%20-DDE.pdf (10. november 2010).
- Novak, Bogomir. 2004. Strategije učenja aktivnega državljanstva glede na stanje politične kulture v Sloveniji. *Šolsko polje* XV (1-2): 113-132.
- O`Shea, Karen. 2005. *Razvoj enotnega razumevanja: Pojemni slovar izobraževanja za demokratično državljanstvo*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri Narodni in univerzitetni knjižnici.
- Parker, Walter. 2002. The Deliberative Approach to Education for Democracy: Problems and Possibilities. *The School Field* XIII (3-4): 25-42.
- Peca, Kathy in Michael F. Shaughnessy. 2000. An Interview with Michael W. Apple. *The School Field* XI (3-4): 7-36.
- Pikalo, Jernej, Simona Bezjak, Marinko Banjac, Blaž Ilc. 2008. Politološke vsebine državljske vzgoje: pristopi, vsebine in možnosti. *Šolsko polje* XIX (5-6): 53-72.
- Pikalo, Jernej, ur. 2010a. *Državljanstvo in globalizacija. K državljski vzgoji za sodobni svet*. Ljubljana: Založba Sophia.
- --- 2010b. *Nova državljanstva v dobi globalizacije*. Ljubljana: Založba Sophia.

- Ross, Alistair. 2000. Citizenship Education and the Development of Identity in Europe: the Views of the Teacher Educators. *The School Field* XI (1-2): 7-20.
- Rustja, Erika, ur. 2008. *Vzgoja in izobraževanje za človekove pravice*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Sardoč, Mitja. 2004. Sodobni izzivi državljske vzgoje: teorije, politike in koncepti. *Šolsko polje* XV (1-2): 5-20.
- Siegel, Harvey. 2002. Public Education, Democratic Citizenship and Cultural Difference: The Role of Reason in Multicultural Democratic Education. *The School Field* XIII (6): 33-40.
- Štrajn, Darko. 2002. Citizenship Education and the Liberal Paradigm. *The School Field* XIII (6): 145-154.
- 2004. Uvod: Državljska ali domovinska vzgoja? *Šolsko polje* XV (1-2): 3-5.
- 2008a. Predgovor: vzgoja in izobraževanje v konstrukciji interkulturalnosti. *Šolsko polje* XIX (5-6): 5-6.
- 2008b. Interkulturalnost v prostoru multikulturalnosti: tuji jezik in interkulturalna kompetenca. *Šolsko polje* XIX (5-6): 107-120.
- Torney-Purta, Judith. 2003. *Državljanstvo in izobraževanje v osemindvajsetih državah: državljska vednost in angažiranost pri štirinajstih letih*. Ljubljana: Liberalna akademija: Center za študij edukacijskih strategij, Pedagoška fakulteta.
- Walkington, Helen in Chris Wilkins. 2000. Education for Critical Citizenship: The Impact of Teachers' World-view on Classroom Practice in the Teaching of Values. *The School Field* XI (1-2): 59-78.

DODATNA LITERATURA NA TEMO DRŽAVLJANSKE VZGOJE

- Barle, Andrija in Erika Rustja, ur. 2006. Državlјanska in domovinska vzgoja: Zbornik. Slovenska Bistrica: Beja.
- Brnčič, M in T. Mastnak, ur. 1999. *Študije za slovenski nacionalni program, Suverenost Slovenije*. Ljubljana: Nova revija.
- Devjak, Tatjana. 2003. Ali je lahko predmet državljanska vzgoja in etika v osnovni šoli izziv za učence. *Peagoška obzorja*, 18 (3-4), 89-93.
- Devjak, Tatjana (2004). Usposobljenost in kompetentnost učiteljev za poučevanje predmeta državljanska vzgoja in etika. *Sodobna pedagogika*, let 55. Posebna izdaja, str. 210-219.
- Justin, Janez in Mitja Sardoč, ur. 2003. *Državlјanska vzgoja pri pouku zgodovine, geografije in slovenščine*. Ljubljana: i2.
- Justin, Janez. 2006. Državlјanska vzgoja: Slovenija in Evropa. V *Državlјanska in domovinska vzgoja*, ur. Barle Lakota, Andreja, Erika Rustja in Janez Jug, 90-99. Slovenska Bistrica: Beja.
- Kolenc, Janez. 2002. *Politična kultura na prehodu v demokracijo (primer Slovenije)*. Ljubljana: i2.
- Novak, Bogdan. 2001. *Recenzija učnega načrta za državljansko kulturo v 8. razredu osemletke in 9. razredu devetletke*.
- Peček, M. in I Lesar. 2006. Pravičnost slovenske šole: mit ali realnost. Ljubljana: Sophia.
- Počkar, Mirjam. 1999. *Družboslovje. Državlјanska kultura*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Rutar, Dušan. 2002. *Učitelj kot intelektualec*. Radovljica: Didakta.
- Sardoč, Mitja. 2005. Državlјanska vzgoja med teorijo in prakso. *Spodbude* 2(7), str. 6-7.
- Skubic E. Karmen. 2003. Komu je namenjena interkulturalna pedagogika?. *Sodobna pedagogika*. Letn. 54, št. 1 (2003), str. 30-58.

- Štrajn, Darko. 2006. Identiteta, politika razlike in državljanska vzgoja. V Državlјanska in domovinska vzgoja, ur. Barle Lakota, Andreja, Erika Rustja in Janez Jug, 82-88. Slovenska Bistrica: Beja.